

Tadqiqot **UZ**

**ЎЗБЕКИСТОН
ОЛИМЛАРИ ВА
ЁШЛАРИНИНГ
ИННОВАЦИОН
ИЛМИЙ-АМАЛИЙ
ТАДҚИҚОТЛАРИ
МАВЗУСИДАГИ КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ**

2021

- » Хуқуқий тадқиқотлар
- » Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар
- » Тарих саҳифаларидаги изланишлар
- » Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни
- » Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни
- » Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар
- » Педагогика ва психология соҳаларидаги инновациялар
- » Маданият ва санъат соҳаларини ривожланиши
- » Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши
- » Техника ва технология соҳасидаги инновациялар
- » Физика-математика фанлари ютуқлари
- » Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар
- » Кимё фанлари ютуқлари
- » Биология ва экология соҳасидаги инновациялар
- » Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари
- » Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

**30 IYUN
№29**

CONFERENCES.UZ

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 29-КЎП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ
10-ҚИСМ**

**МАТЕРИАЛЫ РЕСПУБЛИКАНСКОЙ
29-МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОЙ ДИСТАНЦИОННОЙ
ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИИ НА ТЕМУ "НАУЧНО-
ПРАКТИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ"
ЧАСТЬ-10**

**MATERIALS OF THE REPUBLICAN
29-MULTIDISCIPLINARY ONLINE DISTANCE
CONFERENCE ON "SCIENTIFIC AND PRACTICAL
RESEARCH IN UZBEKISTAN"
PART-10**

ТОШКЕНТ-2021

УУК 001 (062)
КБК 72я43

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" [Тошкент; 2021]

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" мавзусидаги республика 29-кўп тармоқли илмий масофавий онлайн конференция материаллари тўплами, 30 июнь 2021 йил. - Тошкент: «Tadqiqot», 2021. - 100 б.

Ушбу Республика-илмий онлайн конференция 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналишлари бўйича Ҳаракатлар стратегиясида кўзда тутилган вазифа - илмий изланиш ютуқларини амалиётга жорий этиш йўли билан фан соҳаларини ривожлантиришга бағишланган.

Ушбу Республика илмий конференцияси таълим соҳасида меҳнат қилиб келаётган профессор - ўқитувчи ва талаба-ўқувчилар томонидан тайёрланган илмий тезислар киритилган бўлиб, унда таълим тизимида илғор замонавий ютуқлар, натижалар, муаммолар, ечимини кутаётган вазифалар ва илм-фан тараққиётининг истиқболдаги режалари таҳлил қилинган конференцияси.

Масъул муҳаррир: Файзиев Шохруд Фармонович, ю.ф.д., доцент.

1. Ҳуқуқий тадқиқотлар йўналиши

Профессор в.б., ю.ф.н. Юсувалиева Рахима (Жахон иқтисодиёти ва дипломатия университети)

2. Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар

Доцент Норматова Дилдора Эсоналиевна (Фарғона давлат университети)

3. Тарих саҳифаларидаги изланишлар

Исмаилов Ҳусанбой Маҳаммадқосим ўғли (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекцияси)

4. Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни

Доцент Уринбоев Хошимжон Бунатович (Наманган муҳандислик-қурилиш институти)

5. Давлат бошқаруви

Доцент Шакирова Шохида Юсуповна (Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети)

6. Журналистика

Тошбоева Барнохон Одилжоновна (Андижон давлат университети)

7. Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар

Самигова Умида Хамидуллаевна (Тошкент вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

8.Адабиёт

PhD Абдумажидова Дилдора Рахматуллаевна (Тошкент Молия институти)

9.Иқтисодиётда инновацияларнинг туган ўрни

Phd Вохидова Мехри Хасанова (Тошкент давлат шарқшунослик институти)

10.Педагогика ва психология соҳаларидаги инновациялар

Турсунназарова Эльвира Тахировна (Навоий вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

11.Жисмоний тарбия ва спорт

Усмонова Дилфузахон Иброхимовна (Жисмоний тарбия ва спорт университети)

12.Маданият ва санъат соҳаларини ривожлантириш

Тоштемиров Отабек Абидович (Фарғона политехника институти)

13.Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши

Бобохонов Олтибой Раҳмонович (Сурхандарё вилояти техника филиали)

14.Тасвирий санъат ва дизайн

Доцент Чариев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

15.Муסיқа ва ҳаёт

Доцент Чариев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

16.Техника ва технология соҳасидаги инновациялар

Доцент Нормирзаев Абдуқайом Раҳимбердиевич (Наманган муҳандислик-қурилиш институти)

17.Физика-математика фанлари ютуқлари

Доцент Соҳадалиев Абдурашид Мамадалиевич (Наманган муҳандислик-технология институти)

18.Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар

Т.ф.д., доцент Маматова Нодира Мухтаровна (Тошкент давлат стоматология институти)

19.Фармацевтика

Жалилов Фазлиддин Содиқович, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

20.Ветеринария

Жалилов Фазлиддин Содиқович, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

21.Кимё фанлари ютуқлари

Раҳмонова Доно Қаххоровна (Навоий вилояти табиий фанлар методисти)

22. Биология ва экология соҳасидаги инновациялар

Йўлдошев Лазиз Толибович (Бухоро давлат университети)

23. Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари

Доцент Сувонов Боймурод Ўралович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

24. Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

Phd доцент Қаҳҳоров Ўктам Абдурахимович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

25. География

Йўлдошев Лазиз Толибович (Бухоро давлат университети)

Тўпламга киритилган тезислардаги маълумотларнинг ҳаққонийлиги ва иқтибосларнинг тўғрилигига муаллифлар масъулдир.

© Муаллифлар жамоаси

© Tadqiqot.uz

PageMaker\Верстка\Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

ПЕДАГОГИКА ВА ПСИХОЛОГИЯ СОҲАЛАРИДАГИ
ИННОВАЦИЯЛАР

1. Xoshimova Nilufar Qodirovna МАКТАВГАЧА YOSHDAGI BOLANING TAFAKKUR QOBILIYATINI RIVOJLANTIRISHDA O'YIN FAOLIYATINING O'RNI.....	9
2. Alixamova Gulmira Ro'ziboy qizi ZAHARLI O'SIMLIKLAR VA ULARNING INSON HAYOTIGA TA'SIRI.....	11
3. Allaberdiyeva Durdona ЗАМОНАВИЙ ЛОЙИҲА ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ ВА УЛАРДАН ОЛИЙ ТАЪЛИМДА АДАБИЁТ ДАРСЛАРИДА ФОЙДАЛАНИШ	13
4. Erdonova Bibixadicha Xasan qizi, Xurramova Xadicha Jo'rabotir qizi, Olloyorova Kamola Turon qizi INGLIZ TILINI O'QITISHDA ZAMONAVIY INNOVATSION AXBORAT TEKNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNING ILMIY - NAZARIY ASOSLARI	15
5. Eshmirzayev Muhiddin Bekmirzayevich, Soatov Sardor Akvarovich, Abdakarimova Shaxnoza Xujakulovna ТОК КАСАЛЛИКЛАРИ ВА УНГА ҚАРШИ КУРАШ УСУЛЛАРИ.....	17
6. Gulimbetova Nursuliy Abatbaevna ТАРБИЯЧИНИНГ ИЈОДКОРЛИК СИФАТЛАРИ	19
7. Jo'rayev Hayot Jonuzoqovich ТАРИХ ФАНИНИ О'ҚИТИШДА ОГ'ЗАКИ НУТҚ ВА КО'РГАЗМАЛИК МЕТОДЛАРИНИНГ О'РНИ ВА РОЛИ	21
8. Bakhodir Khamraev, Bekbergan Allabergenov, Zebo Jumabaeva THE PROBLEM OF THE EXTERNAL ORDER IN THE CLASSES AT THE HIGHER EDUCATION INSTITUTION	23
9. Muzaffarov Maqsud Muzaffarovich O'QUVCHILAR O'RTASIDA TIBBIY MADANIYATNI SHAKLLANTIRISHDA JISMONIY TARBIYA FANINING O'RNI	25
10. Nurmanov Asliddin DEVELOPING COMMUNICATIVE COMPETENCE OF FUTURE ENGLISH TEACHERS.....	27
11. O'ralov Beknazar Saibnazar o'g'li, Sheraliyev Abdishukur Abdurashidovich, Abdurashidov Ilyos Abdushukurovich BIOLOGIYA DARSLARIDA INTERFAOL METODLAR VA ULARNING AHAMIYATI	29
12. Qarayeva Nilufar Isomovna METALLAR KORROZIYASI MAVZUSINI O'QITISHDA ZAMONAVIY METODLARDAN FOYDALANISHNING SAMARASI.....	31
13. Sotivoldiyeva Nasibaxon TA'LIM JARAYONIDA O'QUVCHILARNI MUSTAQIL FIKRLASHGA UNDAYDIGAN INTERFAOL METODLAR	33
14. Bahriddinova Gavhar Oydinovna YO'L TRANSPORT HODISALARINI OLDINI OLIH MAQSADIDA "YO'L HARAKATI QOIDALARI"NI MTTIGA JORIY ETISH	35
15. Toshmurodova Matluba Abdivaitovna DIDAKTIK O'YINLAR- TA'LIM BERISH VOSITASI.....	36
16. Xudayberganova Xurshida Mo'minovna PEDAGOGIK TEKNOLOGIYALAR – MUSIQA DARSLARNI SAMARALI TASHKIL ETISHDA MUHIM OMIL SIFATIDA	38
17. Yunusova Dilnoza Alisher qizi BOLALAR PSIXOLOGIYASI FANI O'QITUVCHISINING METODIK MAHORATI	40

18. Yusupov Akbar TARBIYASI QIYIN O'SMIRLAR TIPOLOGIYASI	41
19. Аллабергенов Бакварган Курамбаевич, Джумабаева Зебо Давронбековна К ВОПРОСУ О ВНУТРЕННЕМ ПОРЯДКЕ ЗАНЯТИЯ	43
20. Юлдашева Зульфия Джамильевна ОБУЧЕНИЕ И РАЗВИТИЕ ДЕТЕЙ С АУТИЗМОМ ПОСРЕДСТВОМ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ.....	45
21. Abdullayev Farrux Farxadovich JISMONIY TARBIYA VOSITALARI	47
22. Abduqodirov Akmalxo'ja Muzaffar o'g'li, Umarova Iroda DINIY QADRIYATLAR VA ULARNING SHAKLLANISHI	49
23. Bahodirova Gulchiroy Bahodir qizi MATEMATIKA DARSLARIDA MASALA VA MISOLLAR XUSUSIYATLARI VA ULARNI NAZARIY DARSLARDA QO'LLASH	51
24. Nosirova Dilfuza Saydullaevna KASBIY MOTIVATSIYALARINI NAZARIY ASOSLARI.....	53
25. Do'sova Ruxsora Jumaniyozovna, Jumaniyazova Nasiba Ravshanovna KEY DIMENSIONS IN TEACHING ENGLISH LANGUAGE	55
26. Erdonova Maftuna Rajabovna SHARQ MUTAFAKKIRLARI ASARLARIDA KELITIRILGAN AXLOQIY QADRIYATLARNING TARBIYAVIY AHAMIYATI	57
27. Kuchkarova Mazluma Djumanazarovna PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES THAT ENCOURAGE STUDENTS TO THINK CREATIVELY IN THE CLASSROOM.....	59
28. Kurbanova Gullola Bahramovna SHARQ MUTAFAKKIRLARINING PEDAGOGIK QARASHLARIDA BARKAMOL AVLOD TARBIYASI	61
29. Mattiyeva Mo'tabar Qahramonovna O'ZBEK DO'PPILARI	62
30. Murodov Ulug'bek O'tkir o'g'li GLOBALLASHUV DAVRIDA O'SPIRINLAR IJTIMOIYLASHUVINING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLAR.....	64
31. Nizomova Guljahon Abduvaliyevna XORIJIY TILNI O'QITISHDA GRAMMATIK XATOLAR USTIDA ISHLASH VA ULARNI BARTARAF ETISH USULLARI.....	65
32. Nosirova Dilfuza, Islamova Durdona Rustamjon qizi XALQ PEDAGOGIKASIDA BOLA TARBIYASI VA OILAVIY MUNOSABATLAR.....	67
33. O'rinov Furqat Jamol o'g'li OILADA "DEVIANT XULQ-ATVOR" NAMOYON ETILGAN BOLALAR BILAN ISHLASHNING PSIXOLOGIK MEXANIZMLARI.....	69
34. Ortiqova Sayyora Akramjanovna ABDULLA O'RIPOV HAYOTI VA IJODI.....	71
35. Razzoqov G'ulomjon Baxodirovich JISMONIY TARBIYA DARSLARINING PSIXOLOGIK TOMONI. O'QUVCHILARNI PSIXOLOGIK TAYYORLASH.....	73
36. Salimova Guli Bahodir qizi O'SMIRLIK DAVRIDA MILLIY BAG'RIKENGLIKNING SHAKLLANISH XUSUSIYATLARI	75
37. G.S.Muminova, A.Qarshiyev TA'LIM JARAYONIDA O'QUVCHILARDA EKOLOGIK MADANIYATNI SHAKLLANTIRISH.	77
38. Tuychiyeva Dilfuza Dilmurodovna, Ergashova Maxfuza Yarashovna ONA TILI O'QITISHDA INTEGRATIV YONDASHUV.....	79
39. Хушбокова Сурайё Чориевна ЮҚОРИ СИНФ ЎҚУВЧИЛАРГА КИТОБХОНЛИК ЁРДАМИДА ИНГЛИЗ ТИЛИДА ЎҚИБ ТУШУНИШ КЎНИКМАСИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ	80

40. Abulkasimova Nodira MODES OF INTEGRATING ALL FOUR SKILLS	83
41. Алимханова Нигорахон Амилевна ШАРҚ МУТАФАККИРЛАРИНИ ИЛМИЙ ПЕДАГОГИК ИЖОДИНИ ЎҚИТИШНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШНИНГ АНЪАНАВИЙ ВА ИННОВАЦИОН ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ	85
42. Атакулов Мавлонбек Саиткулович, Худойкулова Бибигул Аллакул кизи ЎҚУВ ЖАРАЁНИДА ВА ТАЪЛИМ СИФАТИНИ ОШИРИШДА АХБОРОТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИНИНГ ЎРНИ	87
43. Қаршиева Зилола Актамовна БОШЛАНГИЧ СИНФ ЎҚИТУВЧИЛАРИНИНГ МАТЕМАТИК ТАЙЁРГАРЛИК КОН- ЦЕПЦИЯСИ	89
44. Ли Ангелина Эдмудовна РОЛЬ ГРАФИЧЕСКИХ ОРГАНАЙЗЕРОВ В МЕТОДИКЕ ПРЕПОДАВАНИЯ ФИЗИКИ	92
45. Р.С.Разакова МУВАФФАҚИЯТЛИ ВА МУВАФФАҚИЯТСИЗ ОИЛАВИЙ ҲАЁТНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ	94
46. Begliyev Reymbergen, Begliyev Sanjar Reymbergenovich MODULLI TA'LIM TEXNOLOGIYASIDAN FOYDALANISH METODIKASI.....	96
47. Karimova Dilnoza TANQIDIY FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISH TEXNOLOGIYALARI ASOSIDA “SUJET VA UNING TURLARI” MAVZUSINI O'QITISH	98

ПЕДАГОГИКА ВА ПСИХОЛОГИЯ СОҲАЛАРИДАГИ ИННОВАЦИЯЛАР

МАКТАБГАЧА YOSHDAGI BOLANING TAFAKKUR QOBILIYATINI RIVOJLANTIRISHDA O'YIN FAOLIYATINING O'RNI

Xoshimova Nilufar Qodirovna

Qo'rg'ontepa maktabgacha ta'lim
bo'limiga qarashli 35 -MTT tarbiyachisi
Telefon : +998339439080

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarni o'yin davomida bir vaqtning o'zida ham o'yinda ishtirok etadi, ham ma'lum bir darajada ta'lim oladi. Ayrim o'yinlarda bilimlarini mashqlarda namoyish qiladilar va ularndan biri "Rivojlantiruvchi taxta" o'yin mashqlarda barmoq gimnastikasi va bolaning aqliy rivojlanishi o'sib borishlari haqida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: Rivojlantiruvchi taxta, didaktik, bola, harakat, interfaol usul, o'yin, mashg'ulot.

Yoshlarni jamiyatda olib borilayotgan ijtimoiy-siyosiy jarayonlardagi rolini kuchaytirish, innovatsion g'oyalarni amalga oshirish va takomillashtirish, shuningdek yoshlarning intellektual salohiyatini rivojlantirish va rag'batlantirish kabi ustuvor vazifalarini amalga oshirish hamda mazkur yo'nalishda ilmiy tadqiqot ishlarini faollashtirish, yoshlarimizning ma'naviy immunitetini kuchaytirish, ularning bo'sh vaqtini mazmunli o'tkazishda 5 ta muhim tashabbus muhim ahamiyat kasb etadi

Respublikamizda amalga oshirilayotgan islohotlarni samarali kechishi davlatimizni rivojlangan davlatlar hamjamiyati integratsiyalashuvida yosh avlodning ta'lim jarayoni samaradorligini oshirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Bog'cha yoshidagi bolalarda ayrim psixik jarayonlarning rivojlanishi bilan birga ularning shaxsi va shaxsiy xislatlari ham tarkib topa boshlaydi. Bolaning tashqi muhitdagi narsa va hodisalar hamda o'ziga nisbatan bo'lgan to'g'ri, oqilona munosabatlarining asosi xuddi shu davrda yuzaga keladi. Bundan tashqari, bog'cha yoshidagi davrda bolaning qobiliyatlari tez rivojlanib, yangi-yangi extiyojlar va qiziqishlari hosil bo'ladi. Bola shaxsining ana shunday rivojlanib borishi natijasida uning xarakteriga oid xislatlar namoyon bo'la boshlaydi. Bog'cha yoshidagi davrda bolada qanday xarakter xislatlari tarbiyalansa, bu xislatlar bolaning maktab yoshidag davrida va hatto katta odam bo'lib yetishganida ham namoyon bo'ladi. Shuning uchun bog'cha yoshdagi davrida bolada ijobiy shaxsiy xislatlarning tarkib topishiga alohida ahamiyat berish zarur. Bolalar bog'cha yoshidan boshlab xulq-atvorining axloqiy normalari va qoidalarini intensiv ravishda o'zgartira boshlaydilar. Ular o'zlarining u yoki bu xatti-harakatlariga kattalar tomonidan beriladigan baholarga zo'r qiziqish bilan qaraydilar. Shuning uchun ular hamisha nima yaxshi-yu, nima yomonligini, qanday harakat to'g'ri-yu qanday harakat noto'g'riligini aniqlashga intiladilar.

Didaktik o'yinlarning pedagogik jihatlaridan biri – ularni ta'limiyligidir. Tarbiyalanuvchi o'yin davomida bir vaqtning

o'zida ham o'yinda ishtirok etadi, ham ma'lum bir darajada ta'lim oladi.

Ayrim o'yinlarda bilimlarini mashqlarda namoyish qiladilar va ularni chuqurlashtiradilar. Masalan, shakllarni ustma-ust qo'yish o'yinida, birinchidan, o'yin vazifasi bo'yicha bola shakllarni ustma-ust qo'yish natijasida qanday shakl hosil bo'lishini topsa, ikkinchidan, tarbiyachining topshirig'i bo'yicha - shakllar sonini sanab berishni, shakllar qanday ko'rinishda ekanligini va ularning nomlarini aytishni, ranglarni ajratib berishni bajaradi (ta'limiy jihati).

Bola ulg'aygach, u kattalar dunyosiga tobora ko'proq qiziqishni boshlaydi - u kalitlarga va rozetkalarga, barcha turdagi tugmachalar va telefonlarga va qulflarga qiziqadi. Biroq, xonada

bularning barchasi ko'pincha xavf tug'diradi - biz chaqaloqni dunyoni tanib olishini arena hududida cheklab qo'yishni bir necha bor taqiqlaymiz. Ammo bolaning bilimiga intilishi shunchalik kattaki, u sizning taqiqlaringizni qayta-qayta buzishga harakat qiladi. Va bu bilan kurashish befoyda - taqiqlanishi mumkin bo'lmagan narsalarni qonuniylashtirish yaxshidir. Bunday rivojlantiruvchi o'yinlardan biri "Rivojlantiruvchi taxta" hisoblanadi.

Dastlab qulflar bilan ishlov berish taxtasi taklif qilindi Mariya Montessori - nafaqat bolani band qilishning usuli, balki uydagi muhim ko'nikmalar, tasavvur va aqlni rivojlantirish uchun qo'llanma sifatida, bolaning o'yin davomida eng yaxshi rivojlanib borishini ta'kidlagan.

Rivojlanish kengashi 10 oydan ikki yoshgacha bo'lgan bolaga ega bo'lgan sinflar uchun eng mos keladi va eng murakkab dizaynlarni 5 yoshgacha ishlatsa bo'ladi. Asos sifatida – oddiy, aytganicha, rivojlanayotgan taxtali mashqlarda barmoq gimnastikasi va bolaning aqliy rivojlanishi o'sib boradi. Odatda quyidagilardan iborat:

- elektron to'xtatuvchidir;
- kalitli qulflar;
- qulflar va qulflar;
- chiroqlar va telefonlar, disklar;
- ilgaklar;
- ballar;
- eshik zanjirlari;
- batinka bog'ich;
- to'qima parchalari;
- raqamlar yoki hayvonlar bilan rasmlar.

Rivojlantiruvchi taxtani yumshoq mato variantlari ham mavjud bo'lib, u gilamchaga o'xshaydi.

Foydalangan adabiyotlar:

1. J.G'.Yoldoshev,S.A.Usmonov. "Pedagogik texnologiya asoslari". Toshkent-2004-y
2. Pedagogik mahorat va pedagogik texnologiya. Toshkent- 2003- y.

ZAHARLI O'SIMLIKLAR VA ULARNING INSON HAYOTIGA TA'SIRI

Alixamova Gulmira Ro'ziboy qizi

Хо'jand davlat universiteti

biologiya-kimyo yo'nalishi 1-kurs talabasi

Annontatsiya: Ushbu maqolada zaharli o'simliklar va ularning hayotiy shakli haqida so'z boradi

Kalit so'zlar: Bangidevona va mingdevona

BANGIDEVONA: Bangidevona bo'yi 1 metr keladigan, badbo'y hidli ituzumdoshlar oilasiga mansub bir yillik o'simlik. Barglari katta [20 smga yetadi] tuxumsimon, cheti esa yirik tishli. Guli yirik, oq voronka shaklida, barg qo'ltig'ida bittadan o'rnashgan. Mevasi tikonlar bilan qoplangan, to'rt chanoqli ko'sakdan iborat. Bangidevona asosan go'ng va ahlat to'kiladigan yerlarda, tashlandiq hovlilarda, mol fermalari atrofida, ekinzorlar ba'zan yo'l yoqalarida o'sadi. U O'zbekistonning deyarli xamma viloyatlarida uchraydi. Bangidevona yer yuzida keng tarqalgan. Uni Yevropa, Osiyo va Afrikaning issiq va mo'tadil mintaqalariga joylashgan xamma mintaqalardan toppish mumkin. Bu o'simlikning ilmiy nomi-Datura stramonium. Bangidevona mayning oxiri-iyundan boshlab gullaydi, lekin gullash davri sentyabrgacha davom etaveradi. Oldingi gullardan hosil bo'lgan meva iyul oxirida pishadi. Har bir mevada 23mingga yaqin kattaligi 3mm keladigan urug' yetishadi. Bangidevona o'ta zaharli o'simlik. Uning barglarida 0,23-0,37% poyasida 0,06-0,24% ildizida 0,12-0,27% gulida 0,13-1,9% va urug'ida 0,8-0,22% zaharli alkaloidlar borligi aniqlangan. Bu o'simlikdagi asosiy alkaloidlar, giosiamin, astropin vaskopolaminlardir. Bundan tashqari bangidevona bargida 0,14 foiz o'tkir tamaki hidiga o'xshash efir moyi, 0,1 % karotin, 1,7% oshlovchi moddalar, urug'ida esa 17% dan 25% gacha moy borligi aniqlangan. Bangidevonadan har qanday uy hayvoni xam zaharlanishi mumkin. Hayvonlar umuman bangidevona aralashgan pichanni iste'mol qilishi natijasida zaharlandi, chunki uni zaharli xususiyati quriganda xam saqlanib qoladi. Molning qattiq zaharlanishi uchun 0,8-1,2 kg bangidevona o'tini yeyish kifoya. Bir yarim osh qoshiq bangidevona urug'ini yegan otning qattiq zaharlanib o'lgani ma'lum. Bangidevona bilan zaarlangan hayvonlarda qattiq asabiy bezovtalanish ro'y beradi, mol hurkovich bo'lib qoladi, xamma vaqt o'zini muhofaza qilib turadi, tepadi, suzadi, tishlaydi. Bosh va bo'yin muskullaridoimo qisqarib turadi, buning natijasida hayvonning burun teshiklari kengayib ketadi. Ko'z soqasi o'ynab turadi, qorachig'I kengayadi, hayvon xuddi qutirganga o'xshab qoladi. Qattiq zaharlangan hayvonlar 4-6 soat ichida nobud bo'ladi. Agar kasallik cho'zilsa hayvon 2-3 kunda juda zaiflashib qoladi, yurganda oyoqlari chalishib va nihoyat u falaj bo'lib qoladi. Bangidevona barglari qadim zamonlardan beri xalq tabobatida hozirgi davrda esa ilmiy meditsinada nafas qisish, ko'ksov va ko'kyotal kasallarini davollashda muvaffaqiyat bilan qo'llaniladi. Astmanol va astmatin deb ataladigan dori bangidevonadan tayyorlanadi. Shu bilan bir qatorda uning barglari ko'ksov kasalligiga qarshi tayyorlanadigan yig'ilmalar tarkibiga xam qo'shiladi. Shuning uchun xam hozirgi vaqtda bangidevona dorivor o'tlar qatorida Ukraina va Krasnodar o'lkasida o'stiriladi.

MINGDEVONA. Mingdevona ituzumdoshlarga mansub ikki yillik o't. Bo'yi 1mga yetadi, tanasi yopishqoq tuklar bilan qoplangan. Barglari patsimon qirqilgan, ildiz oldidagilari uzun bandli. Gullari sarg'ish novdalari uchiga to'p-to'p bo'lib o'rnashgan. Mevasi kungirali ko'vachaga o'xshaydi. Mingdevona tashlandiq, axlat to'kiladigan yerlarda, imoratlar yonida, devorlar ostida va yo'l yoqalarida o'sadi. Uni O'rta osiyodan tashqari Kavkazda, Sibirda, Yevropada, O'rta dengiz atrofidagi mamlakatlarda, Kichik Osiyo, Afg'oniston va Xitoyda ham toppish mumkin. So'ngi yillarda Amerika va Avstraliyaga ham borib qolgan. O'zbekistonning ba'zi yerlarida mingdevonani shaytonkosa ham deyishadi. Uni qozoqlar-qoramingduvona, qirg'izlar-baxmak, ozarbayjonlar-bat-bat, ruslar-belena chyornaya, arablar-bang deb atashadi, ilmiy tilda esa Xiosiamus nigedir. Mingdevona ildizida 0,15-0,18%, bargida 0,10%, poyasida 0,02%, urug'ida esa 0,06-0,10% alkaloidlar yig'indisi borligi aniqlangan. Alkaloidlarning miqdori ayniqsa, o'simlik gullagan vaqtda ko'proq bo'ladi. Bu o'simlikdagi asosiy alkaloidlar; giosiamin, atropine va skopolamindir. Alkaloidlardan tashqari mingdevonada giossiyapikrin, giosserin, gioserezin deb ataladigan glyukozidlar borligi ham aniqlangan. Mingdevona o'ta zaharli osimlik bo'lsa ham, o'tloqlarda undan zaharlanish juda kam bo'ladi. Chunki yomon ta'mi va qo'llansa hidi bo'lganligi uchun hayvonlar

mutlaqo yemaydi Qurigan mingdevona ancha xavflidir. Chunki qurishi bilan uning qo'llansa hidi yo'qolsa ham zahari saqlanib qoladi. Shuning uchun mingdevona aralashgan pichandan zaharlantirish ko'p uchraydi. Mingdevona urug'I aralashgan yemni yegan otlar, qoramol va shunday don bilan boqiladigan xonaki parrandalar xam tez zaharlanadi. Otning zaharlanishi uchun 300gramm urug' kifoya qiladi. Mingdevonadan odamlar ham zaharlanishi mumkin. Ayniqsa, uning ko'k barglarini qo'lda o'ynash, va ezish natijasida yosh bolalar zaharlanadi, chunki, bargdagi zaharli alkaloidlar teri orqali qonga o'tish xususiyatiga egadir. Mingdevonadan zaharlangan hayvonlarda xammadan oldin kuchli bezovtalanish paydo bo'ladi, ular xuddi quturganga o'xshab qoladi. Nafas olishning tez va yuzakiligi ko'z qorachig'ining haddan tashqari kengayishi, yutinishning qiyinlashuvi, chanqoqlik va muskullarning bo'shshishi zaharlanishning boshlang'ich alomatidir. Kasallik yeti-sakkiz kun davom etadi. Mingdevona bargi vauning urug'idan olingan moy xalq tabobatida juda qadim zamonlardan beri og'riqni qoldiruvchi dori sifatida turli xil bod kasalliklarini davollashda ishlatib kelinadi. Hozirgi zamon ilmiy meditsinasida mingdevona bargidan olingan ekstraktlar og'riqni qoldiradigan dori sifatida ishlatiladi. Uning bargidan olingan „mingdevona moyi“ [oleum xiossiami] revmatizm va nevrologiya kasalliklarini davollashda qo'llaniladi. Mingdevona alkaloidlari orasidan olingan atropine hozirgi zamon ilmiy meditsinasida ayniqsa keng qo'llaniladi. Undan ko'z kasalliklarini davollashda, oshqozon va o'n ikki barmoq ichak yaralarini, nafas qisish kasalliklarini davollashda muvaffaqiyat bilan foydalanilmoqda. Hozirgi vaqtda mingdevona dorivor o'simlik sifatida ukraina, Shimoliy Kavkaz va Boshqirdiston va boshqa davlatlarda maxsus ekiladi.

Tabiat qo'yniga sayohatga chiqqanizda, har qanday o'simlikni ushlab ko'rish, ta'tib ko'rish mumkin emasligini yodingizda saqlang. Chunki ular orasida zharli o'simliklar xam bo'lishi mumkin. Shuning uchun o'simliklarni mutaxasis tavsiyasiga ko'ra foydalanish va me'yorga alohida axamiyat berish zarur.

Foy dalanilgan adabiyotlar;

1. 5-SINF BOTANIKA DARSLIGI
2. „QIZIQARLI BOTANIKA“ -1975YIL
3. INTERNET TARMOQLARI

ЗАМОНАВИЙ ЛОЙИХА ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ ВА УЛАРДАН ОЛИЙ ТАЪЛИМДА АДАБИЁТ ДАРСЛАРИДА Фойдаланиш

Allaberdiyeva Durdona,
Qoraqalpoq davlat universiteti 2-kurs talabasi

Annototsiya. Ushbu maqolada muallif ahamiyatini Zamonaaviy loyiha texnologiyalari va ulardan oliy ta'limda adabiyot darslarida foydalaniш ochib berishga urungan.

Kalit so'zlar: oliy ta'lim. Pedagogika, texnologiya, taraqqiyot, loyiha, metod.

Давлатимизнинг ривожланган мамлакатлар қаторидан ўрин олиши учун замонавий иқтисодиёт, фан, маданият, техника, технология асосида мутахассислар тайёрлашнинг такомиллашган тизимига босқичма-босқич ўтилмоқда. Ўрта махсус, касб-хунар таълим тизимини тубдан ислох қилиш ва кадрлар тайёрлаш миллий дастурини замонавий илмий тафаккур ютуқларига, илғор ажрибаларга таянган ҳолда, узлуксиз таълим тизимини барча академик лицейлар ва касб-хунар коллежларида таълим жараёнини таъминловчи омил ҳамда илмий – услубий технология сифатида амалга оширишдир.

Педагог ўз мутахассислиги бўйича ўзлаштирган билимидан қатъий назар, таълим жараёнига қадам қўяр экан, педагогик - психологик билимлар, педагогик технологиялар ва ўқитиш-ўргатиш услублари йиғиндиси бўлган зарур педагогик кўникмаларни эгаллаган бўлиши керак.

Бугунги жамият ташаббускор, ижтимоий етук, рақобатбардош, ўз навбатида жамиятнинг ҳаёти ва фаолиятининг барча соҳаларида ўзини ижобий томондан реализация қилишга йўналган, ўзини ўраб турган оламга мослаша оладиган ва уни ижодий ўзгартира оладиган ёш инсонларга эҳтиёжманд. Бугун вужудга келган вазият мавжуд борликнинг ўзгарганидан далолат беради ва фақат муаммони мустақил кўра оладиган эмас, балки масалани шакллантира оладиган ва уни ҳал қилишни удалайдиган шахсий сифатларни шакллантиришни назарда тутди. Педагогик планда таълимнинг сифати – бу унинг талабалар томонидан муайян билимлар йиғиндисини ўзлаштиришгагина қаратилгани эмас, балки айни пайтда шахсни, унинг билиш қобилиятларини, ҳаётий муҳим компетентлигини ва шахсий сифатларини ривожлантиришга ҳам қаратилган. Бундай ёндашувда ҳар қандай шакллар, методлар, технологиялар таълимнинг муҳим масалаларидан бирининг контекстида – таълим учун, ўз-ўзига таълим бера олиш ва шахсни ривожлантириш учун максимал даражадаги/энг яхши шароитларни таъминлашдир.

Юқорида айтилган фикрлар олиё таълим муассасаларининг таълим жараёнида меҳнат бозори талаб қилинадиган, рақобатбардош, ҳаракатчан (мобил), фаол мустақил шахсларни шакллантиришга ёрдам берадиган инновацион таълим технологияларидан фойдаланишнинг зарурлигидан далолат беради. Ана шундай технологиялардан бири – талабанинг ижодий, конструкторлик ва лойиҳалаш қобилиятини очадиган лойиҳа асосида ўқитишдир. Оммавий тажрибада лойиҳа методидан фойдаланиш тез-тез учрайди, одатда, техникага оид фанларни лойиҳалаштириб ўқитишни ҳамма педагоглар ҳам истайвермайди, чунки лойиҳа технологияси асосида ўқитиш техника фанларини ўқитишда мақбул ҳисобланади, бироқ уни гуманитар ва иқтисодий фанларни ўқитишда ҳам қўллаш мумкин.

Шу ўринда “лойиҳалаштирилган таълим”, “лойиҳалар методи”, “лойиҳавий/лойиҳалаштирилган ўқув фаолияти” каби тушунчаларга аниқлик киритсак. Лойиҳалаштирилган таълимга дидактик тизим сифатида қараш мумкин, лойиҳалар методига эса – тизимнинг компоненти сифатида, фақат билимларни интеграциялаштирадиган эмас, балки долзарб аҳамият касб этган билимларни қўллаш, янгиларини ўзлаштиришни кўзда тутган педагогик технология сифатида қараш мумкин. Ўқитишда масалаларни комплекс ҳал қилиш, шу жумладан, талабаларни ғояни ишлаб чиқишдан то уни амалга оширишгача бўлган қайта ўзгартириш (ўзгартирадиган) фаолияти жараёнига жалб этиш мақсадидаги ижодий лойиҳаларни бажариш учун турли хил методлардан фойдаланилади.

Агар лойиҳалар методи ўқитиш жараёнида асосий, қолган методлар ёрдамчи вазифани бажарса, бунини лойиҳалаштириб ўқитиш дейиш мумкин. Тажрибада, кўп ҳолларда лойиҳалар методи (технологияси) катта ўрин эгаллайди, лойиҳавий таълим жуда кам ўқитувчилар томонидан, одатда, “Технология” фанини ўтганда қўлланилиши кузатилади.

Лойиҳа технологияси. Лойиҳа услубида - таълим олувчиларнинг индивидуал ёки гуруҳларда режалаштирилган вақт давомида, белгиланган мавзу бўйича ахборот йиғиш, тадқиқот ўтказиш ва амалга ошириш ишларини олиб боришидир. Бу услубда таълим олувчилар режалаштириш, қарор қабул қилиш, амалга ошириш, текшириш ва хулоса чиқариш ва натижаларни баҳолаш жараёнларида иштирок этадилар. Лойиҳа ишлаб чиқиш яқка тартибда ёки гуруҳий бўлиши мумкин, лекин ҳар бир лойиҳа ўқув гуруҳининг биргаликдаги фаолиятининг мувофиқлаштирилган натижасидир. Бу жараёнда таълим олувчининг вазифаси белгиланган вақт ичида янги маҳсулотни ишлаб чиқиш ёки бошқа бир топшириқнинг ечимини топишдан иборат. Таълим олувчилар нуктаи-назаридан топшириқ мураккаб бўлиши ва у таълим олувчилардан мавжуд билимларини бошқа вазиятларда қўллаш олишни талаб қиладиган топшириқ бўлиши керак. Лойиҳа ўрганишга хизмат қилиши, назарий билимларни амалиётга тадбиқ этиши, таълим олувчилар томонидан мустақил режалаштириш, ташкиллаштириш ва амалга ошириш имкониятини ярата оладиган бўлиши керак.

Adabiyotlar

1. Полат Е.С. Новые педагогические и информационные технологии. – М.: 1999. – 238 с.
2. Ломакин А.В. Технология проектного обучения [Электронный ресурс] http://ladlav.narod.ru/teh_proekt.htm

INGLIZ TILINI O'QITISHDA ZAMONAVIY INNOVATSION AXBOROT TEKNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNING ILMIIY - NAZARIY ASOSLARI

Erdonova Bibixadicha Xasan qizi

Xorijiy filologiya fakulteti xorijiy til va adabiyot
yo'nalishi 2- kurs talabasi kechki
normurodov.oibek@mail.ru

Xurramova Xadicha Jo'rabotir qizi

Xorijiy filologiya fakulteti xorijiy til va adabiyot
yo'nalishi 2- kurs talabasi kechki
normurodov.oibek@mail.ru

Olloyorova Kamola Turon qizi

Xorijiy filologiya fakulteti xorijiy til va adabiyot
yo'nalishi 2- kurs talabasi kechki
normurodov.oibek@mail.ru

Annotatsiya: Ushbu maqolada. Ingliz tili darslarida innovatsion usullarni qo'llash natijasida o'quvchilarning mantiqiy fikrlash qobiliyatlari rivojlanadi, nutqi ravonlashadi, tez va to'g'ri javob berish malakasi shakllanadi deb yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: xorijiy tillar, zamonaviy texnologiyalar, mantiqiy fikrlash, kompyuter, player, barkamol, yetuk shaxsni.

Mamlakatimiz mustaqillikka erishgandan so'ng, chet tillarini o'rgatishga qiziqish oshdi va yoshlar uchun ko'plab imkoniyatlar yaratib berildi. Bugun jahon hamjamiyati o'ziga munosib o'rin egallashga intilayotgan mamlakatlarimiz uchun, chet ellik sheriklarimiz bilan hamjihatlikda, hamkorlikda o'z buyuk kelajagini qurayotgan xalqimiz uchun xorijiy tillarni mukammal bilishning ahamiyatini baholashning hojati yo'qdir". Ushbu fikrlarning mantiqiy davomi sifatida 2012 yil 10 dekabrda qabul qilingan "Chet tillarini" o'rgatish tizimini yanada takomillashtirish chora tadbirlari to'g'risida"gi Prezident Qarori chet tillarini o'rganish imkoniyatlarini kengaytirdi. Respublikamizda chet tilining o'qitilishi, chet tili o'qituvchilarining bilim va ko'nikmalarini baholashning umumevropa ramkalari tavsiyanomalari (CEFR) ga mos ravishda yangi usul va talablari ishlab chiqildi.

Chet tili o'rganishga bo'lgan talab ham kundan kunga oshib bormoqda. Chet tili fani to'rt aspectga (o'qish, yoish, tinglab tushunish va gapirish) bo'linib, ularning har biri bo'yicha alohida tushuncha va ko'nikmalar berilmoqda. Ta'lim texnologiyalari, bu ta'lim jarayonida zamonaviy axborot texnologiyalaridan unumli foydalanishdir. Shuningdek, ta'lim jarayoniga zamonaviy innovatsion texnologiyalarini olib kirish orqali ta'lim sifati va samaradorligini oshirishni nazarda tutadi. Xususan, chet tilini o'rganishda bunday axborot-kommunikatsion texnologiyalardan foydalanishning bir qancha afzalliklari mavjuddir.

Til o'rganish va o'qitishda zamonaviy texnologiyaning roli beqiyosdir. Texnologik vositalardan foydalanish chet tili o'rganishning har bir aspect (o'qish, yoish, tinglab tushunish va gapirish) ida qo'l keladi. Masalan, tinglab tushunish uchun, albatta kompyuter, player, CD diskarsiz bu jarayonni amalga oshirish mumkin emas. Tinglab tushunish til o'rganishning eng muhim qismlaridan biridir. Bunda o'quvchi bir paytning o'zida so'zlovchining talaffuzi, grammatik qoidalarga rioya qilganligi, so'z boyligi va uning ma'nolariga e'tibor berishi talab qilinadi. Ta'lim jarayonida zamonaviy texnologiyalardan foydalanishda o'quvchilar ham axborot - kommunikatsion texnologiyalarni yaxshi bilish va ulardan foydalana olishi muhim omil hisoblanadi. Chet tilini zamonaviy texnologiyalardan foydalanib o'rgatish va o'rganish eng samador usullardan biridir. Bu jarayonda, jumladan: - kompyuterlardan foydalanganda o'quvchi chet tilidagi video roliklarni, namoyishlarni, dialoglarni kino yoki multfilmlarni ham ko'rishi ham eshitishi mumkin; - chet tilidagi radio eshittirishlar va televideniedagi dasturlarni eshitish va tomosha qilish mumkin; - ancha an'anaviy usul hisoblanadigan magnitafon va cassetalardan foydalanish;- CD pleyerlardan foydalanish mumkin. Bu texnik vositalardan foydalanish o'quvchilarning chet tilini o'rganishlari jarayonini qiziarliroq va samaraliroq bo'lishini ta'minlaydi. Bugungi kunda maktablarda interfaol o'yinlar orqali dars o'tish an'anaga aylanib bormoqda. Ma'lumki, darsning turli xil o'yinlar asosida o'tilishi o'quvchilarning imkoniyatlarini namoyish etish, diqqatni jamlash, bilim va

ko'nikmalarini oshirish va kuchli bo'lishlarini ta'minlaydi. O'yin texnologiyasidan foydalanishning asosini o'quvchini faollashtiruvchi va jadallashtiruvchi faoliyat tashkil etadi. Psixologlarning ta'kidlashlaricha, o'yinli faoliyatning psixologik mexanizmlari shaxsning o'zini namoyon qilish, hayotda barqaror o'rnini topish, o'zini o'zi boshqarish, o'z imkoniyatlarini amalga oshirishning fundamental ehtiyojlariga tayanadi. Har qanday o'yin zamirida umumiy qabul qilingan ta'lim prinsiplari, taktikasi yotishi kerak. Bugungi kunda ingliz tili o'qituvchilari Amerika Qo'shma Statlari, Angliya pedagoglari tajribasiga tayangan holda quyidagi innovatsion metodlardan foydalanib kelishmoqda: "Hikoya zanjiri" (a chain story) usuli o'quvchilarning og'zaki nutqini o'stirishda yordam beradi; – "Rolli o'yinlar" (Acting characters) bu usul darsning barcha tiplarida qo'llanilishi mumkin. Hunarga o'rgatish uchun "Interpreter", "Translator", "Writer", "Poet" kabi kasbdagi kishilar darsda ishtirok etishib o'quvchilar bilan suhbatlashishlari mumkin; – "Allomalar yig'ini" (Thinkers meeting) U.Shekspir, A.Navoiy, R.Burns kabi shoirlar va yozuvchilarni "taklif qilish" mumkin. Bunday paytda ular aytib ketgan hikmatli so'zlardan darsda foydalanish yoshlarni komil inson bo'lib tarbiyalanishiga yordam beradi; – "Rasmlar so'zlaganda" (When pictures speak) usuli ancha qulay bo'lib, ingliz tilini o'rgatishda, talaba, o'quvchilarning og'zaki nutqini rivojlantirishda yordam beradi, **Xulosa qilib aytganda**, Ingliz tili darslarida innovatsion usullarni qo'llash natijasida o'quvchilarning mantiqiy fikrlash qobiliyatlari rivojlanadi, nutqi ravonlashadi, tez va to'g'ri javob berish malakasi shakllanadi. Ta'lim tizimi o'z oldiga erkin fikrlovchi, barkamol, yetuk shaxsni tarbiyalashni vazifa qilib qo'yar ekan, kelgusida biz bo'lajak o'qituvchilar innovatsion texnologiyalardan samarali foydalanish yo'llarini yanada mukammalroq ishlab chiqshimiz bilan o'z xissamizni qo'shishimiz mumkin.

Foydanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. Bekmuratova U. B. "Ingliz tilini o'qitishda innovatsion texnologiyalardan foydalanish" mavzusida referat. Toshkent - 2012 yil
2. Отабоева, М. Р. Chet tilini o'qitishda zamonaviy innovatsion texnologiyalaridan foydalanish va uning samaradorligi / М. Р. Отабоева. -Toshkent 2017.

ТОК КАСАЛЛИКЛАРИ ВА УНГА ҚАРШИ КУРАШ УСУЛЛАРИ

Eshmirzayev Muhiddin Bekmirzayevich

TerDU Magistratura bo'limi biologiya
ta'lim yo'nalishi 1- kurs Magistranti.
normurodov.oibek@mail.ru

Soatov Sardor Akvarovich

TerDU Magistratura bo'limi biologiya
ta'lim yo'nalishi 1- kurs Magistranti.
normurodov.oibek@mail.ru

Abdikarimova Shaxnoza Xujakulovna

TerDU Magistratura bo'limi biologiya
ta'lim yo'nalishi 1- kurs Magistranti.
normurodov.oibek@mail.ru

Annotatsiya: Maqolada mumkinki tok issiqsevar, sovuqqa chidamli, asosan, vegetativ yo'l bilan ko'paytiriladigan o'simlik, ko'chatlari qalamchalaridan, payvand qilish orqali, seleksiya maqsadida urug'laridan ko'paytiriladi deb yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: uzumchilik, seleksiya, tok, kasalliklarga, tok issiqsevar, sovuqqa chidamli, bog'dorchilik.

Uzum bog'dorchilikning eng ko'hna tarmoqlaridan biri bo'lib, hozirgi davrda ham ko'pgina mamlakatlarning xalq xo'jaligida salmoqli o'rinni egallaydi. Jahonda 84 mamlakatda uzum yetishtiriladi. Tokzorlar maydoni bo'yicha eng oldingi o'rinlarda Ispaniya (1 mln. 200 ming ga), Italiya (871 ming ga), Fransiya (870 ming ga), Turkiya (560 ming ga), Portugaliya (252 ming ga), AQSH (Kaliforniya shtati, 357 ming ga), Ruminiya (250 ming ga), Eron (260 ming ga), Xitoy (243 ming ga), MDH mamlakatlari ichida Moldova (154 ming ga) turadi. Jahon bo'yicha tokzorlar maydoni 7,4 mln.ga, o'rtacha hosildorlik 81,7 s/ga. 1999 yilda 60,7 mln. t dan ko'gtroq uzum yetishtirildi, 29,9 mln. t vino, 1,3 mln. t mayiz tayyorlandi. Eng ko'p mayiz AQSH, Eron, Turkiyada tayyorlandi.

O'rta Osiyo, xususan, O'zbekistonda Uzum uzoq, tarixga ega. Mil. av. 4-asrlarda ham tok ekilgani ma'lum. Uzoq, yillar davomida O'rta Osiyo xalq seleksiyasida juda qimmatli xo'jalik belgilariga ega bo'lgan yuzlab navlar yaratilgan. O'rta Osiyoning deyarli barcha dehqonlik mintaqalarida, ayniqsa, Farg'ona va Zarafshon vodiylarida, Toshkent, Xorazm, Qashqadaryo vohalarida ko'p ekilgan. Lekin mo'g'ullar istilosi davrida bog'dorchilik tanazzulga yuz tutgan. Uzum faqat 15-asrga kelib qayta rivojlana boshladi. O'zbekistonda U.ning rivojlanishida Rossiya bog'dorchilik jamiyatining Turkiston bo'limi muhim rol o'ynadi. Bo'lim uzumning mahalliy sharoitga moye keladigan eng yaxshi navlarini o'rganib tavsiya etish, tegishli navlarni boshqa mintaqalardan olib kelish ishlarini tashkil qildi. Keyinchalik shu bo'lim asosida Turkiston uzumchilik va vinochilik qo'mitasi tashkil etildi. Qo'mita uzumchilik va vinochilikni ilmiy asosda rivojlantirish (kasalliklarga, zararkunandalarga qarshi kurash), uning agrotexnika usullarini ishlab chiqish bilan shugullandi.

Madaniy tokningning baquvvat ildizi 7 m va undan ortiq chuqurlikkacha boradi. Uning ko'p yillik novdalari (zang va madang) turli yo'g'onlikda bo'ladi. Bir yillik novdalari uzun (3-5 m) va ingichka bo'lib, bo'g'imida barg, barg qo'ltig'ida kurtaklar rivojlanadi. Novdaning pastki, asosan 3-5 bo'g'imlarida gul to'plami, ustkilarida gajaklar (bargning qaramaqarshi tomonida) paydo bo'ladi. Barglari yaxlit, panjasimon, asosan, 3 va 5 bo'lakli, navbat bilan joylashgan. Sho'ralari shokila yoki ro'vaksimon. Gullari mayda, ko'kimtirsarg'ish, madaniy turlariniki, asosan, ikki jinsli, ayrimlariniki bir jinsli. Xasharotlar, shamol yordamida va o'z o'zidan changlanadi. G'ujumi (uzumi) rezavor, 1-4 urug'li, etli, sersuv yoki kamsuv. Urug'siz navlari (kishmishlar) ham bor. G'ujumlari turli shakl va rangda, shingilga to'plangan.

Shuni aloxida aytish mumkinki tok issiqsevar, sovuqqa chidamli, asosan, vegetativ yo'l bilan ko'paytiriladigan o'simlik, ko'chatlari qalamchalaridan, payvand qilish orqali, seleksiya maqsadida urug'laridan ko'paytiriladi, 2, 3 yili hosilga kiradi. tokning ko'pchilik navlari -18°, -20°, ayrimlari -28°, -30° gacha sovuqqa chidaydi, 25-30° da yaxshi o'sadi, 40° dan yuqori harorat yomon ta'sir ko'rsatadi. Uzum kasalliklari barglar, ayniqsa, chang-kul rangli oq rangga ega. O'rim-yig'imning boshlanishi bilan bu chang ta'sirlangan barglarning butun yuzasida, gullar va

klasterlarga ko'rinadi. Oidum tomonidan ta'sirlangan allaqachon boshlangan meva va sabzavotlar, o'lib, quriydi. Shuni ta'kidlash kerakki, oidumning uzumni urishi mumkin bo'lgan inkubatsiya davri 1-2 hafta davom etadi. Issiq va nam ob-havo uning ko'payishi va tarqatilishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. 5 ° C dan yuqori haroratlarda ham, bu qo'ziqorin urug'lantira boshlaydi.

Aslida tok asosan, tekis, shuningdek, qiyalik yerlarga (terrasa solib) ham ekiladi. Ekishdan oldin gektariga 30- 40 t chirigan go'ng , 600–1000 kg superfosfat, 150 kg kaliyli o'g'it solinadi, yer plantaj plug bilan 60 sm chuqurlikda g'aydaladi, T.ning bir yillik yaxshi pishgan novdalaridan kuzda 35-40 sm uzunlikda qalamchalar olinadi, ko'chatzorlarda ko'chat yetishtiriladi. Tokning bir yillik ko'chatlari navi, tuproqsharoiti, ustirish usuliga qarab qator oralig'ini 2-3-4 - 5, tup oralig'ini 2 - 3 - 4 m qilib, kuz va bag'orda ekiladi. Novdalari yozning 2 yarmida chekanka qilinadi. Kelgusi yili bahoridan tuplarga shakl beriladi. Tok novdalarini ko'tarmay (yertok) yoki novdalarini so'ri, simbag'iz, ishkomga kutarib yetishtiriladi, Kamdankam hollarda aymoqi (daraxtlarga chirmashtirib) qilib o'stiriladi. O'zbekiston sharoitlarida kuzda kesilib, novdalari qo'ndoq qilingan holda tuproq yoki barda, poxol bilan yopiladi va erta bahorda ochilib, madang va novdalari ko'tarib bog'lanadi deb takitlab o'tilgan.

Foydanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. Tokchilik, T., Ribakov A.A., Gorbach V.I., va boshqa, O'zbekiston uzumchiligi, Toshkent., 1969;
2. Mirzayev M.M., Sobirov M.K., O'zbekistonda tokchilik, Uzbekistana, T., 2001.

TARBIYACHINING IJODKORLIK SIFATLARI

Gulimbetova Nursuliy Abatbaevna

Shumanay tumani 2-sonli MTT qisqa muddatli
guruh tarbiyachisi

Annotatsiya: Maqolada tarbiyachining o'zini o'zi ijodiy faoliyatga yo'naltirishi va bu faoliyatni samarali tashkil eta olishi va kasbiy-ijodiy faoliyat – mutaxassisning kasbiy masalalarni ijodiy hal qilish muvaffaqiyatini tavsiflovchi faoliyati, innovatsion xatti-harakati haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: Pedagog-tarbiyachi, ijodkorlik, kasbiy-ijodiy faoliyat, kasbiy-ijodiy imkoniyat.

Pedagog-tarbiyachi o'z-o'zidan ijodkor bo'lib qolmaydi. Uning ijodkorlik qobiliyati ma'lum vaqt ichida izchil o'qib-o'rganish, o'z ustida ishlash orqali shakllantiriladi va u asta-sekin takomillashib, rivojlanib boradi.

Har qanday mutaxassisda bo'lgani kabi bo'lajak pedagoglarning kreativlik qobiliyatiga ega bo'lishlari uchun ta'lim oluvchilik yillarida poydevor qo'yiladi va kasbiy faoliyatni tashkil etishda izchil rivojlantirib boriladi. Bunda pedagogning o'zini o'zi ijodiy faoliyatga yo'naltirishi va bu faoliyatni samarali tashkil eta olishi muhim ahamiyatga ega. Ijodkorlik–muayyan yangilikning ahamiyati va foydali ekanligini belgilovchi shaxs faoliyati va uning natijasi.

· Ijodkor shaxs–ijodiy jarayonni muvaffaqiyatli amalga oshira oladigan hamda aniq ijodiy natija (mahsulot)larga ega shaxs.

· Kreativ shaxs–jarayon yoki natija sifatida ijodkorlikni namoyon etuvchi, masalalarni echishga nostandart usullar bilan yondasha olishga moyil, o'ziga xos harakatlarni tashkil etish, yangiliklarni ilgari surishga, ijodiy mahsulotlarni yaratishga layoqatli va tayyor shaxs.

· Ijod – ijtimoiy sub'ektning yangiligi, ahamiyati va foydaliligi jamiyat yoki muayyan guruh tomonidan tan olingan faoliyati yoki faoliyati natijasi.

· Ijodkor shaxsni tarbiyalash – kasbiy-ijodiy faoliyat tajribalarini qaror toptirish va boyitish asosida ijodiy g'oya, ularni amalga oshirish ko'nikma va malakalariga ega shaxsni shakllantirish va rivojlantirish.

· Kasbiy-ijodiy faoliyat – mutaxassisning kasbiy masalalarni ijodiy hal qilish muvaffaqiyatini tavsiflovchi faoliyati, innovatsion xatti-harakati.

· Ijodiy topshiriqlar – muammoli vaziyatlarni tizimli tahlil asosida hal qilishga yo'naltirilgan masalalar tizimi.

Kasbiy-ijodiy imkoniyat

- ijodiy tafakkurning shakllanganlik darajasi
- kasbiy-ijodiy layoqat va shaxsiy sifatlarining rivojlanganligi
- kasbiy kompetentsiya, malakaga egalik
- kasbiy ijod metodologiyasi asoslarini o'zlashtirganligi

Ijodiy tafakkur – tafakkurning ijod jarayonini tashkil etish va ijod natijalari (mahsullari)ni bashoratlashni ifodalovchi turi. Ijodiy qobiliyat – ijodiy faoliyatni muvaffaqiyatli amalga oshirish va uning natijalanganligini baholashda namoyon bo'ladigan individual xususiyati. Mashg'ulotlarda «kreativlik yo'l haritasi»ga ko'ra quyidagi 4 ta yo'nalish bo'yicha harakatlanadi:

1) ijodiy fikrlash ko'nikmalarini namoyon etish;

2) mashg'ulotlarni qiziqish bilan o'zlashtirishga rag'batlantiruvchi strategiyalardan foydalana olish;

3) innovatsion yondashuv va pedagogik masalalarning echimini topishga kreativ yondashish;

4) kutiladigan natija.

Maktabgacha ta'lim muassasalarida pedagogik jarayonni tashkil etishning maqsadi va vazifalari Tarbiyachi pedagogik jarayonni tashkil etishda qator vazifalarni belgilab olishi zarur. Maktabgacha ta'lim muassasada mashg'ulotlar bolalarni maktabga tayyorlashda katta ahamiyatga ega. Bu mashg'ulotlarda bolalar o'quv faoliyati ko'nikmalari hosil qiladilar, ancha intizomli, uyushgan bo'lib boradilar. Ularda barqaror diqqat, diqqatni bir narsaga qarata olish, irodaviy zo'r berilish qobiliyati rivojlanadi. Sistemali o'qish natijasida bilishga qiziqish paydo bo'ladi.

Mashg'ulotlarda ta'lim berish bolalardan aqliy va jismoniy zo'r berishni talab etadi, ya'ni u bolaning faol harakatlanish bilan bog'liq bo'lib, bola ma'lum natijaga erishish uchun intiladi, bu esa boladan uzoq davomli ixtiyoriy diqqatni talab etadi. Shuning uchun mashg'ulotga tayyorlan-

ishda bolaning yoshi, imkoniyatini e'tiborga olish zarur.

Bolalar mashg'ulotlarni turli xil ko'rinishlarini egallashlari orkali, yoshlari o'sib borish davomida, maktabga bo'lgan kizikishlari ham o'sib rivojlanib boradi va ular maktabni ham hech qiynalmay o'qib, davom ettirib boradilar.

Demak, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida pedagogik jarayonni tashkil etishda tarbiyachi-pedagog avvalo bolalar guruhi jamoasini uyushtira olish maxoratiga ega bo'lmog'ligi muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu jarayonda bolalarda o'z Ona Vataniga muhabbat kattalarga hurmat tengqurlarini e'zozlash kabi sifatlar shakllanadi.

Adabiyotlar

1. Abdullaeva X.A. Mashg'ulotlarda faol ta'lim usullaridan foydalanish. –Farg'ona: Far-DU, 2008.
2. Avliyakulov N.X., Musaeva N.N. Pedagogik texnologiyalar. – T.: «Fan va texnologiyalar» nashriyoti, 2008.

TARIX FANINI O'QITISHDA OG'ZAKI NUTQ VA KO'RGAZMALILIK METODLARINING O'RNI VA ROLI

Jo'rayev Hayot Jonuzoqovich

Navoiy viloyati viloyati Navbahor tumani
20 - maktab tarix fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada ijtimoiy fanlar xususan tarix fani pedagoglarining ta'lim jarayonida duch kelayotgan ayrim muammo va kamchiliklarni bartaraf etish bilan birga uning yechimi haqida fikr yuritilgan. Keltirilgan muammoning ta'limga hamda taraqqiyotga ta'siri asoslab berilgan.

Kalit so'zi: og'zaki nutq, ko'rgazmalilik, o'qituvchi, o'quvchi, metod, bilim, ko'nikma, malaka.

Tarix deganda uzoq o'tmish qiyofasi ko'z o'ngimizda gavdalanadi. Aslida, tarix faqat vaqt tushunchasi emas. Kechagi, xatto, bugungi kunimiz katta tarixiy ma'no kasb etsa, ajab emas. Shunday bo'lyapti ham. Yosh avlodning har tomonlama yetuk bilimli, yuksak ma'naviyatli, barkamol shaxs bo'lib yetishishini ta'minlashda eng asosiy jihat hisoblangan pedagoglarning yuqori ilmiy, metodik bilimlari hamda amaliy ishlash bo'yicha yuksak mahoratini oshirib borish lozim. Dars jarayonida tatbiq etiladigan yangi pedagogik texnologiyalar o'quvchilarning bilim darajalarini kengaytirishga, mustaqil fikrlash qobiliyatini o'stirishga, ularning hozirjavoblik xususiyatini rivojlantirishga yordam beradi.

Tarix fanini o'qitishda o'qituvchining jonli nutqi asosiy o'rni tutadi. O'quvchi ko'z o'ngida tarixiy voqea va xodisalar, ijtimoiy hayotning yorqin manzarasi, obrazlari gavdalandiriladi. Og'zaki bayon ishontiruvchi kuchga ega. Jonli nutq o'quvchi ongiga tez etib boradi, tarixiy jarayonlarning qonuniyatlarini tushuntirishni osonlashtiradi, ma'lum xulosa chiqarishga ko'maklashadi, tarixiy materiallarni taxlil qilish va umumlashtirish namunasini ko'rsatib beradi, o'qituvchining jonli nutqi puxta bilim va malaka manbai bo'lish bilan birga juda katta tarbiyalovchi kuchga ega. O'qituvchi nutqidagi mantik, ishonarli bo'lishi o'quvchiga kuchli ta'sir ko'rsatadi, ularni fikrlashga o'rgatadi.

O'qituvchi dars jarayonida mavzuni og'zaki bayon qilib berish bilan birga har xil ko'rgazmali qurollardan, texnika vositalaridan, turli metodlar yordamida ham foydalanadi. Masalan: "Tushunchalar taxlili, tanlab ol, aqliy hujum, klaster" va boshqa metodlardan foydalanadi. Texnika vositalaridan foydalanish ham yaxshi natija beradi. Og'zaki bayon qilishda matnlardan: qo'llanmalar, tarixiy asarlari, xujjatlar, vaqtli matbuotdan keng foydalanadi. Ularning mazmunini bayon qiladi, izohlaydi, tahlil qiladi va xulosalar chiqaradi.

Jonli so'z ma'lum didaktik talablarga javob berishi kerak. O'qituvchining dars davomidagi jarangli nutqi, o'quvchilar bilan savol - javobi, yakunlovchi nutqi, uyga vazifalar mazmuni, vazifani bajarish yo'llarini izohlash va tushuntirishda, o'qituvchining jonli so'zi o'quvchilarni boshqarish, rahbarlik qilishida, tarbiyaviy ahamiyatga ham ega bo'lishda jonli so'zning o'rni beqiyosdir. O'qituvchining jozibador nutqi o'quvchilarni faollashtiradi, ijtimoiy ishlarga faol qatnashishga chorlaydi, ularga zavq-shavq, ilhom beradi, o'z xulq-atvori va jamiyatdagi o'rnini topishga ko'maklashadi.

O'quvchilar o'qituvchi bayonini o'zlashtirishda ba'zan qiynaladilar. Ular matnlarni xoxlagan paytlarida kayta o'qishlari mumkin, lekin o'qituvchi bayonini kayta eshtirmaydi, shuning uchun o'quvchilarni o'zlashtirishida o'qituvchining nazorati va raxbarligi kata ahamiyatga ega.

Bayon qilinayotgan ma'lumotlarni o'quvchining yozib olishiga e'tibor berishi lozim. Bayonda o'qituvchining uslubi, intontsiya va urg'uning kuchi, to'xtalish va jumalarning ixcham, mantiqqa to'g'ri ifoda etilishi, nutqning ravon boy obrazli va ta'sirchan bo'lishi, xikmatli so'zlar, asarlardan namunalar keltirishda o'z o'rnini bilishi juda muhimdir, buning uchun ko'p o'qish, mashq kilish tinimsiz mehnat zarur.

O'qituvchi bayonining muhim ikki shakli mavjud, bular tarixiy ma'lumotlarni bayon qilish ya'ni (monolog) va tarixiy ma'lumotlarni o'quvchilar bilan muhokama qilish ya'ni (dialog). Monolog qisqacha bayon, hikoya, ta'riflash, ma'lumot berish, tushuntirish, muhokama, ma'ruzasi kabi bo'ladi. Dialog esa ochiq yoki yopiq shakllarda bo'ladi, unda bir yoki bir necha o'quvchi ishtirok etishi mumkin. Bu har ikkisi ham o'qituvchi va o'quvchilarni faollikka chorlaydi.

Tarix fanini o'quvchilarga o'qitishda ko'rgazmalilik metodining o'rni ham beqiyosdir.

Bu fanini o`qitishda ko`rgazmali qurollarning ta`limiy va tarbiyaviy ahamiyati kattadir. Avvalo, ko`rgazmali qurollar o`quvchilarning bilim olishida muhim manba hisoblanadi. Ko`rsatmalilik - deganda, avvalo o`qitish va o`rganishning ko`rgazmali usuli, o`qituvchi bayonining ko`rgazmali bo`lishi, uning o`quvchilardagi tayyor obrazlarga suyana bilishi, o`quv materialini bayon qilish vaqtida ko`rgazmali qurollardan foydalanishning va ko`rgazmali qurollar vositasida o`quvchilarning bilish faoliyatini faolashtirish hamda ularning o`rganilayotgan tarixiy faktlarini voqea va hodisalarni aynan o`zini yoki ularning tasvirlarini ko`rish yordamida o`rganishlari tushuniladi.

O`qituvchining bayoni har qancha to`liq bo`lganda ham o`quvchilarning voqealar to`g`risidagi tasavvurlari to`la bo`lmaydi. Masalan, 6- sinf o`quvchilari Mil.avv.490-yil Marafon jangida fors harbiy flotining Egey dengizni kesib o'tgan kemalarini hamda, Mil.avv.480-yil Salamin jangidagi yunonlarning "triyera"larini tasviri yoki modellarini ko`rmay turib u kemalarni, o`sha vaqtdagi dengiz jangi manzarasini ham to`la, aniq va chuqur tasavvur qilib bo`lmaydi.

Mavzuga oid tasvirlar, video lavxalar tarixiy fakt va hodisalarning ma`nosini osonroq tushunib olishlariga yordam beradi. Shu tariqa ko`rgazmalilikning ahamiyati tarixiy faktlarni, hodisalarni ko`rish organlari ishtirokida mushohada etish va ular haqida aniq tasavvur hosil qilish bilan chegaralanmaydi. Murakkab tarixiy hodisalarni, tushunmaganlarini tushunib olishini ham osonlashtiradi, tarixni to`g`ri real tushunishga yordam beradi.

Shunday qilib ko`rgazmalilik metodi - o`qituvchi bayonining aniq, obrazli bo`lishiga yordam beradi. O`quvchilarning mavzularni o`rganishga qiziqishni oshiradi va ularning bilish faoliyatini faollashtiradi, o`qituvchining bayonini va uning darsda qo`llagan boshqa usullari o`quvchilarning tushunib olishini osonlashtiradi, o`quvchilarning fikrlash qobiliyatini oshiradi.

Har bir o`qituvchi tarix darslarini o'tish davomida ko`rgazmalilikka e'tibor berish bilan birgalikda innovatsion metodlardan ham o'z o'rida foydalanib, o`quvchilarni bilimlarini tekshirishimiz mumkin. Masalan:

1. "Muammoli vaziyat" metodi – ta`lim oluvchning muammoli vaziyatlarning sabab va oqibatlarini tahlil qilish hamda ularning yechimini topish bo`yicha ko`nikmalarini shakllantirishga qaratilgan metoddir.

2. "Tushunchalar taxlili" metodi - bunda bir nechta tushunchalar beriladi, ularni to`g`ri yoki noto`g`ri ekanligini og`zaki nutq orqali isbotlaniladi.

3. "Klaster" metodi - ta`lim oluvchlarda berilgan mavzu xususida erkin fikrlash va turli javoblar o'rtasida bog'liklik o'rnatish va guruhlash imkoniyatini yaratuvchi metoddir.

Bulardan tashqari yana ko'plab innovatsion metodlardan foydalanish mumkin.

Xullas, zamonaviy ta'limning vazifalari bilimlar dunyosini ijodiy zabt etish vositasi faqat bilimni ma'lum qilishgina emas, balki o'zgartirish hamdir. Endigi vazifa mana shu bunyodkor tizimni mustahkamlash, uning zaiflashishiga yo'l qo'ymaslik. Shundagina oliy maqsadimizga erishamiz - buyuk xalq bo'lamiz, buyuk davlat barpo etib, o'zligimizni yana bir karra namoyon etamiz.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. A.S.Sagdullayev, V. A. Kostetskiy. "Tarix qadimgi dunyo" 6-sinf uchun darslik. Toshkent 2017. 98-, 100-sahifa

2. N. N. Azizxodjayeva. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat Toshkent 2006.

3. Pedagogik texnologiyalar va interfaol metodlar jamlanmasi. Namangan 2017

THE PROBLEM OF THE EXTERNAL ORDER IN THE CLASSES AT THE HIGHER EDUCATION INSTITUTION

Bakhodir Khamraev, candidate of Philol. sc., associate prof.
Bekbergan Allabergenov, candidate of Ped. sc., associate prof.
Zebo Jumabaeva, teacher
Urgench State University (Uzbekistan)

Annotation. The article discusses the issue of external order in the process of organizing classes in a higher educational institution. The features of the factors influencing the correct construction of the educational process are indicated.

Key words: teacher, student, educational process, order, external order, factor.

To date, there is no single answer to the question of the "correct" behavior of a teacher in the classroom process. Each teacher has his own individual style of communication with the student, with the parents, his own special manner of teaching, but a professional culture of interaction, pedagogical ethics should be fundamental in the work of a teacher.

It is indisputable that the success of students' teaching in a subject often depends on the personality of the teacher and the manner of his communication with the audience. Some teachers are so afraid of students that they can hardly concentrate on the perception of the subject. Students simply respect other teachers and are ready to show all their possible skills and abilities in the classroom.

The personality of the teacher, his culture of behavior seriously affects how the student will perceive information on the topic under study. At the same time, everyone should understand that the teacher not only teaches the Russian language, but also lays down an understanding of whether one should keep his word, whether it is possible to offend another, whether a person has the right to his own opinion. The teacher teaches this in the course of the educational process, demonstrating to the students examples of this or that behavior [1].

The main goal of the student is to gain knowledge.

The better the student understands the new topic, the easier he will be to master the subsequent educational material, the faster he will complete his homework, the higher his grades will be.

In order not to miss anything from the teacher's explanations, you need to be extremely attentive and focused [2].

The old folk wisdom "order is half the battle" can rightfully be attributed to classes at a university. There must be a purposeful and reasonable order in every activity. If you do not attach importance to this, then the learning process in the course of the lesson often goes "without a rudder and without sails", with failures, and neither the teacher nor the students receive satisfaction.

Order means, firstly, the organization of all external factors and, secondly, the internal order in the lesson, depending on its goals and content, the level of training of students, didactic tasks, dividing it into clear stages.

Consider the so-called external order.

The simplest, most rudimentary, and most frequently violated element of rational external order is the exact start and the exact end of the class.

If you do not adhere to the exactly set 80 minutes, then from the very beginning students are "brought up" in the spirit of the fact that there is no need to take the set time especially seriously, which then turns into attitude to any work in life. So, the time wasted at the beginning and end of the lesson can later have quite far-reaching consequences for society,

Let's consider a similar beginning of a lesson with a specific example. The teacher enters the classroom, the students stand up; some rise slowly, the teacher makes comments to them. There is talk in the audience, noisy. The teacher declares that he has time and he will wait until complete calmness is established. It becomes quieter, but then the teacher sees that one of the students is chewing something. The teacher asks why he didn't have enough time for food. The student responds, the noise reappears. One of the students drops a book ... etc., etc. Thus, the lesson starts 8-10 minutes later, which is 10% of the lesson time. At the same time, it cannot be said with complete certainty that students are ready for an active perception of the educational material.

Such a beginning of the lesson will completely "wither away" only when it is possible to introduce firm norms of order throughout the university, to attract students to their establishment and

observance, to make them a single basis for action for all teachers.

Punctual ending of the class is another problem. There are still teachers who believe that the end of the lesson does not depend on the call, but only on themselves. Not to mention the fact that by doing so they conflict with the school charter, thus "engendering" at least two other problems: they cause unnecessary aggressiveness in students (this should first of all be avoided by the teacher, whose authority is not yet strengthened) and do not fulfill their own duties of supervising order at recess or take away valuable minutes of rest and relaxation.

The external order of a good lesson includes not only its exact start and end, but also the tidiness of the room, the timely readiness of the teaching aids, their accurate functioning, the availability of the necessary teaching materials at each workplace, a well-ventilated classroom, correct lighting for all students, etc. Each teacher knows from their own experience how easily the absence of one of these components can disrupt the course of the lesson.

Thus, a reasonable external order is far from something purely "external" that can, but not necessarily be taken into account.

Literature:

1. <https://eduface.ru/consultation/ombudsmen>
2. <https://ped-kopilka.ru/vs-ob-etikete>

О‘QUVCHILAR О‘RTASIDA TIBBIY MADANIYATNI SHAKLLANTIRISHDA JISMONIY TARBIIYA FANINING О‘RNI

Muzaffarov Maqsud Muzaffarovich
Navoiy viloyati Navbahor tumani 20-maktab
jismoniy tarbiya fani o‘qituvchi
Email: Maqsudmuzaffrov1985@inbox.uz

Annotatsiya: Ushbu maqolada tibbiy madaniyatni o‘quvchilar orasida va aholining barcha qatlamlariga chuqur yetkazib berish, aholining salomatligini yanada mustahkamlash, tibbiy islohotlar haqida fikr yuritiladi. O‘quvchilar jismoniy tarbiyasining tibbiy nazorati maktabda ishlayotgan pediatriklar zimmasiga yuklatilganligi, jismoniy tarbiya ishini tashkil qilishda maktab vrachining roli tibbiy ko‘riklarni o‘tkazish, ularning salomatligi va jismoniy rivojlanish darajasiga haqida so‘z boradi.

Kalit so‘zlar: tibbiy madaniyat, salomatlikni asrash, shaxsiy gigiena qoidalari, maktab vrachi, tibbiy markazlar,

O‘zbekiston hukumati yosh avlodning jismoniy rivojlanishi, salomatligi va ma’naviy barkamolligi haqida doimo g‘amxo‘rlik qilib kelmoqda. Vazirlar Mahkamasining ”Sog‘lom avlod” dasturi ham bunga yorqin dalildir.

Bolalarning har tomonlama barkamol rivojlanishi uchun ular orasida sog‘lomlashtirish, ta’lim va tarbiya ishlarini o‘zaro bog‘liq holda amalga oshirish lozim bo‘ladi. Mustaqillik yillarida barcha sohada keng ko‘lamli ishlar izchil amalga oshirib kelinmoqda. Inson salomatligini asrash, sog‘lom va barkamol avlodni tarbiyalash, ona va bola salomatligini muhofaza qilish, tibbiy madaniyatni axolining barcha qatlamlariga chuqur yetkazib berish, aholining salomatligini yanada mustahkamlash tibbiy islohotlar asosini tashkil etmoqda.

Bugungi kunda yurtimizda jismoniy tarbiya va sport tizimi tobora rivojlanmoqda. Texnik imkoniyatlarimiz kengayib, ko‘pchilik aholi qatlami kam harakat ish faoliyati bilan band. Farzandlarimiz bilan birgalikda sport musobaqalarini qishloq va mahallalarda tashkil qilib, mahalla birinchiliklarini o‘tkazib kelinmoqda. Sport turlarini qishloq maktablarida rivojlantiribgina qolmay, ota-onalar o‘rtasida ham targ‘ib qilinmoqda. Mutaxassislarining mulohazalariga ko‘ra, aksariyat bolalar xastalıkları shaxsiy gigiena qoidalari amal qilmaslik oqibatida kelib chiqadi. Aniqroq aytganda kasalliklarni mikroblar chaqiradi. Mikroblardan xalos bo‘lish uchun esa har doim toza-ozoda yurishga harakat qilish zarur. Bolalarni kichkinaligidan ozodalikka o‘rgatish orqali ularni sog‘lom turmush kechirishini kafolatlagan bo‘lasiz. Bolalarni ertalabki badantarbiya mashqlarini kanda qilmaslikka odatlantirish zarur. Qolaversa, bolalarning har birining tish cho‘tkasi alohida bo‘lishini ta’minlash, birovning sochig‘iga artinmaslikni tushuntirish ham ota-ona zimmasidagi mas’uliyatga kiradi. Birinchi galda oilaning har bir a’zosi, bolalar hojatxonadan chiqqach, qo‘llarni sovunlab yuvishga odatlanishi shart. Ota-onalar farzandlariga shaxsiy gigiena qoidalari tez-tez tushuntirib, ularga amal qilinishi ni muntazam nazorat qilib borsalar, ozodalik-orastalik bolalar uchun hayot tarziga aylanadi. Bu esa ko‘plab yuqumli kasalliklarning oldini oladi. Maktabda shifokorlar tomonidan qizlarni erta ona bo‘lishi, ayollarning bilim olishi va mehnat qilishini cheklashi, moddiy jihatdan ta’minlanmagan oilada, albatta, muammaolar va nizolarning kelib chiqishi, yosh onaning asabiylashishi esa bola salomatligiga jiddiy ta’sir ko‘rsatishi, qarindoshlik o‘rtasidagi nikoh ona va bola hayotini xavf ostiga qo‘yishi, giyohvandlik-umr kushandasi, atrof-muhitni muhofaza qilish ham inson salomatligining bosh omili ekanligi muhokama qilinadi. Jismoniy tarbiya ishini tashkil qilishda maktab vrachining roli beqiyosdir. Vrach birlamchi qaytaruv va qo‘shimcha tibbiy ko‘riklarni o‘tkazadi, bolalarni tibbiy guruhga bo‘ladi, ularning salomatligi va jismoniy rivojlanish darajasini aniqlaydi, tahlil qiladi, shu asosda pedagogic jarayonga o‘zgartirishlar kiritiladi. O‘quvchilar jismoniy tarbiyasining tibbiy nazorati maktabda ishlayotgan pediatriklar zimmasiga yuklatilgan.

Jismoniy tarbiya va sport bilan shug‘ullanish jarayonida maktab o‘quvchilari orasida juda ham kerakli bo‘ladigan irodasini tarbiyalovchi sifatlar, ya’ni maqsadga erishish, qo‘rmaslik, tashabbuskorlik kabilar katta ahamiyatga ega.

O‘quv dasturining bajarilishi va o‘quvchilarning kerakli bilim va ko‘nikmalarini o‘zlashtirishiga jismoniy tarbiya o‘qituvchisi javob beradi. O‘qituvchi sanitariya-gigiyena talablarining ba-

jarilishini, sport jarohatlari, ko'ngilsiz hodisalarning oldini olishni bir yilda 2-3 marta bolalarning muntazam jismoniy tayyorgarligini tekshirib, tibbiy tekshiruv natijalarini e'tiborga olgan holda nazorat qilib boradi.

Maktabda jismoniy tarbiya va sportning samarasi vrachning o'z mas'uliyati va vazifasining qay darajada bajarilishiga, bolalar organizmi anatomic-fiziologik holatini mukammal bilgan holda ularga jismoniy mashqlar metodikasini to'g'ri tadbiiq qila bilishiga, mutaxassis sifatida vrach-pedagog nazoratini olib bora olishiga hamda o'qituvchilar, o'quvchi va ota-onalar orasida sanitar-targ'ibot ishlarini faol olib borishiga bog'liqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. F. Xo'jayev, B. Safarov, Z. Raximov. Jismoniy tarbiya o'qitish metodikasi(metodik tavsiya).2013-yil
2. T. S. Usmonxo'jayev, S.T.Islomova. Maktabgacha ta'lim muassasalarida jismoniy tarbiya. Toshkent-2006. Ilm Ziyo nashriyoti.
3. Sh. G'. Xo'jayev. "Umuta'lim maktablarida maxsus tibbiy guruhga kiritilgan o'quvchilarga jismoniy tarbiya"dan o'quv qo'llanmasi. Toshkent. 2001.

DEVELOPING COMMUNICATIVE COMPETENCE OF FUTURE ENGLISH TEACHERS

Nurmanov Asliddin,

1st student of theory of pedagogics, TSPU

Abstract: The article deals with the issues related to developing communicative competence of future English teachers. It considers the notion that developing communicative competence can benefit not only to the interactive competences of the learner from the educational point of view, but also psycho-emotional characteristics and socio-cultural development of a student as a person.

Key words: communicative competence, activity, communicative; sociocultural context; cognition.

English, as the language of international communication, acts as an instrument of communication in the dialogue of all cultures of the modern world and presupposes the acquisition by students of a foreign communicative competence. In the development and upbringing of the ability and readiness for independent and continuous learning of foreign language (FL) for further self-education with its help, the leading role today is given to the formation and development of linguistic, speech and socio-cultural competencies in order to form the necessary skills and language competences.

Language serves as a means of communication, allowing people to interact with each other, to influence each other in the natural conditions of social life. The modern higher educational institutions should pay more attention not only to the education itself, but also to the education of a common cultures, the formation of the culture of communication, and the communicative culture of the individual. The search for the best forms and methods of educating the culture of communication was conducted earlier and is currently being carried out by many domestic educators, psychologists and scientists.

Linguists and applied linguists have not always used the term "competence" in the same way, so a brief discussion of this matter is useful as a preliminary.

Taylor points out that among applied linguists, Stern equated "competence" with "proficiency" while Sauvignon viewed competence as dynamic. In contrast, Taylor notes that linguists like Chomsky) use "competence" to refer only to rather static knowledge, which excludes any notion of "capacity" or "ability". Like Chomsky, Taylor's views "competence" as a state or product, not a process; he distinguishes between "competence" and "proficiency," saying that the latter, who describes as the ability to make use of competence, is dynamic and relates to process and function. In 1980, the applied linguists Canale and Swain published an influential article in which they argued that the ability to communicate required four different sub-competencies:

- *grammatical* (ability to create grammatically correct utterances),
- *sociolinguistic* (ability to produce socio linguistically appropriate utterances),
- *discourse* (ability to produce coherent and cohesive utterances), and
- *Strategic* (ability to solve communication problems as they arise).

And in PRESETT the term of "intercultural competence" is used instead of "sociolinguistic competence"

The model of development:

Chomsky² in "Aspects of the Theory of Syntax" claimed that competence is the perfect knowledge of an ideal speaker-listener of the language in a homogeneous speech community.

Communicative competence is a theory that seeks to understand an individual's ability to effectively convey meaning within given contexts. The most widely-accepted components of this ability include grammatical competence, discourse competence, sociolinguistic competence, and strategic competence. While the theory of communicative competence has been greatly influential in changing the nature of classroom instruction, some controversy exists over how much students learn from implicit and direct methods of instruction, and over how to best assess communica-

¹ Canale, M. and Swain, M. 1980. Theoretical bases of communicative approaches to second language teaching and testing. *Applied Linguistics* 1 (1), 1-47.

² Chomsky, N. 1980. Rules and Representations. *The Behavioral and Brain Sciences*. 3. 1-61.

tive competence. Current trends indicate that communicative competence will continue to be an important theory in language classrooms, though the direct instruction of language forms may become more prevalent in the near future.

In order to form a communicative competence it is not enough to enrich the lesson with communicative exercises. It is important to provide students with the opportunity to think freely, to solve any problems that give rise to thought, to reason about the various possibilities for solving these problems, so that students focus their attention on the content of their statement, that the focus is on thought, and the language should be in its direct function - the formation and formulation of these thoughts.

When students perceive language as a means of intercultural interaction, it is necessary to search for ways of including them in an active dialogue of cultures so that they can in practice know the features of the functioning of language in a new culture for them.

Concluding, the transition to an information society requires the full development of the individual, including his/her communicative abilities, which facilitate entry into the world community and allow it to function successfully in it. Any graduate from the High school should be able to carry the knowledge, which form an integral picture of the world, skills and abilities to work out different types of activities: educational, career and also have modern value orientations and creative experience, be able to use new information technologies, be prepared for interpersonal and intercultural cooperation, both within their own country, and at the international level.

References:

1. Canale, M. and Swain, M. 1980. Theoretical bases of communicative approaches to second language teaching and testing. *Applied Linguistics* 1 (1), 1-47.
2. Chomsky, N. 1980. Rules and Representations. *The Behavioral and Brain Sciences*. 3. 1-61.

BIOLOGIYA DARSLARIDA INTERFAOL METODLAR VA ULARNING AHAMIYATI

O'ralov Beknazar Saibnazar o'g'li

Termiz davlat universiteti Botanika kafedrasida o'qituvchisi.
normurodov.oibek@mail.ru

Sheraliyev Abdishukur Abdurashidovich

Surxondaryo viloyati Boysun tumani 16- umumiy o'rta ta'lim
maktabining biologiya fani o'qituvchisi. .

Abdurashidov Ilyos Abdushukurovich

TerDU Tabiiy fanlar fakulteti biologiya ta'lim
yo'nalishi 2- kurs talabasi.
normurodov.oibek@mail.ru

Annotatsiya: Mazkur maqolada biologiya darslarida qo'llaniladigan interfaol metodlar, ularning dars jarayonida qo'llanilishida hamda o'qituvchi hamda o'quvchilarning bu metodlardan qay tarzda foydalanishlari haqida fikr mulohaza yuritilgan.

Kalit so'zlar: Interfaol, pedagogika, tashabbus, o'qituvchi, innovatsiya, rahbar, tashkilotchi, mini-leksiya.

Mustaqil O'zbekistonning ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar negizida to'laligicha zamonaviy va raqobatbardosh kadrlar tayyorlash maqsadi yotadi. Zero, yurtimiz jahon ta'limi talablariga tenglashayotgan bir sharoitda zamonaviy teran fikrlaydigan, intellektual va madaniy-estetik qadriyatlarga jahoniy o'lchovlar bilan yondasha oladigan barkamol avlodni tarbiyalash bosh maqsadga aylandi. Bu maqsadga erishish uchun yangi o'quv binolari qurish, ularni zamonaviy didaktik vositalar bilan boyitish, davr talabiga mos keladigan darsliklar bilan ta'minlashdan tashqari, o'qitish jarayonining samaradorligini oshirishda innovatsion pedagogik texnologiyalarining muhim ahamiyatga egaligini esdan chiqarmaslik zarur.

So'nggi yillarda barcha ta'lim muassasalarida o'qitish jarayonida interfaol usullardan foydalanish masalasi dolzarb etib ko'rsatilmoqda. Bu esa interfaol ta'lim asosida tashkil etilayotgan pedagogik jarayonalarni mazmun-mohiyatini to'liq tushunib yetishga va ularni samarali, qiziqarli, sifatli bo'lishini ta'minlashga olib keladi. Interfaol usullardagi darslar o'quvchini ijodiy fikrlashga, olingan axborotlarni faollikda hal etishga, fikrni erkin bayon etishga, tashabbuskorlikka, guruhlarda masalalar yechimini topishga, hamkorlikda ish yuritishga, firkin yozma ravishda bayon etishga chorlaydi. Bunday yondashuvlar tarix fanlari o'qituvchilari uchun muhimdir.

Hozirda yangicha metodlarni yoki innovatsiyalarni ta'lim jarayonida tadbiiq etish haqida to'xtalganda interfaol usullar bilan birga texnika vositalarining qo'llanilishi tushuniladi. Interfaollik o'zaro faollik, harakat, ta'sirchanlik, o'quvchi va o'qituvchi muloqotlarida sodir bo'ladi. Interfaol usulning bosh maqsadi, o'quv jarayoni uchun eng qulay vaziyat yaratish orqali o'quvchining faol, erkin yuritishiga muhit yaratishdir. U o'zini intellektual salohiyatini namoyon etadi va o'quv sifati hamda samaradorligini oshirishni ta'min etadi.

Interfaol dars shunday tashkil etilishi kerakki, bunda sinfdagi barcha o'quvchilar faollashishlari zarur. O'qituvchi bu jarayonning tashkilotchisi, rahbari va nazoratchisidir. Interfaol usul dars olib borilayotgan o'quvchi sinfda o'zini erkin his qilishi o'quv jarayoni emotsional uni qoniqtirsagina amalga oshib o'z fikrlarini erkin bayon eta oladi. O'qituvchi o'quvchining bilimlarini mustahkamlash va sinash maqsadida albatta savolni to'g'ri qo'ya bilishi kerak. Interfaol metodlar orqali o'quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatlari rivojlantirilib, ularda erkin fikrlash, mustaqil qaror qabul qilish, hissiyotlarni boshqara olish, tanqidiy va ijodiy fikr yuritishning rivojlanishiga zamin tayyorlanadi.

Interfaol metodlarning asosiy maqsad va vazifalari stol o'rtasidagi ruchka – o'quvchilar kichik guruhlarga bo'linib (uch kishidan yeti kishigacha), o'z guruhlarda g'oya almashishni boshlaydilar. Har kim o'z ruchka yoki lamini stolni o'rtasiga qo'yib, bu bilan muhokamaga o'z hissasini qo'shishini ildiradi. Guruh ishtirokchilarining hammasi ruchkalarini stolning o'rtasiga qo'yimguncha, hech kim o'zining boshqa g'oyalarini bayon eta olamaydilar. Bu usul o'qituvchidan katta mahoratni talab etadi. O'qituvchi guruhlar muhokamasini diqqat bilan kuzatib boradi, natijalarni yozadi. Muhokama tugagach, o'qituvchi stolning ustidagi xohlagan ruchkani olib, uning egasidan (o'quvchidan) muhokamaga qanday hissa qo'shganini so'rashi mumkin. Oxirida o'qituvchi gu-

ruhlar muhokamalarini baholaydi va masalaga yakun yasaydi. Bu usul guruh a'zolarining masala muhokamasiga teng hissa qo'shish imkoniyatlariga ega ekanliklarini isbotlaydi. Boshqalarning fikrlarini **"o'qituvchi shaxs"** treningi – o'qituvchining innovatsiya faoliyatini ochib beruvchi "o'qituvchi shaxsiga qo'yiladigan talablar" mavzusidagi mustaqil fikrlashga, ijodiy insho yozish orqali fikrlarni bayon qilishga qaratilgan. **"muloqot"** texnikasi o'qituvchilarni auditoriya diqqatini o'ziga jalb etish, dars jarayonida hamkorlikda faoliyat ko'rsatishga, uni tashkil etishni o'rgatishga qaratilgan.

"Boshqaruv" texnikasi o'qituvchilarni auditoriyani boshqarishdagi usullari hamda o'quvchi-o'quvchilarni ish jarayonida boshqarish usullari bilan tanishtirish va o'rgatishga qaratilgan.

Shunday qilib, muammoli ta'lim o'quvchi-o'quvchilarning bilim tizimlari va aqliy hamda amaliy faoliyatlarida samarali o'zlashtirishga yordam beradi, o'zlashtirgan yangi bilimlaridan ke-lajakdagi vaziyatlarda unumli foydalana olish, ta'lim muammolarini yecha olish, mustaqil izlanishga o'rgatish, ijodiy tajribaga ega bo'lish va uni rivojlantirish, ta'lim jarayonining vazifalarini tahlil qilish, muammoli ta'limni aniqlash imkoniyatlarini ochib beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. U.N. Tashkenbayev "Xalqaro tadqiqotlarda o'quvchilarning Tabiiy fanlar bo'yicha savodxonligini baholash" Jurnal "Sharq" nashriyot – matbaa aksiyadorlik kompaniyasi bosh tahririyati Toshkent – 2019

2. I.R.Asqarov, N.X.To'xtaboyev Biologiya darslik "Sharq" nashriyot – matbaa aksiyadorlik kompaniyasi bosh tahririyati Toshkent 2017

METALLAR KORROZIYASI MAVZUSINI O'QITISHDA ZAMONAVIY METODLARDAN FOYDALANISHNING SAMARASI

Qarayeva Nilufar Isomovna
Buxoro viloyati Kogon tumani
19-umumiy o'rta ta'lim maktabi
kimyo fani o'qituvchisi
E-mail: qarayevaNilufar@mail.com

Annotatsiya. Kimyo fanidagi asosiy mavzulardan biri bo'lgan bu korroziya mavzusidir. Ushbu mavzuni "BBB" metodi yordamida o'qitish orqali yanada yuqori samaradorlikka erishish mumkin. Bu metoddan ma'ruza darslarida va amaliy mashg'ulotlarning yakuniy qismida foydalanish qulay.

Kalit so'zlar: Slayd shou, videolavhalar, animatsiyalar, videoroliklar

Kadrlar tayyorlash milliy dasturida ta'kidlanganidek, "Inson, uning har tomonlama uyg'un kamol topishi va farovonligi, shaxs manfaatlarini ro'yobga chiqarishning sharoitlarini va ta'sirchan mexanizmlarini yaratish, eskirgan tafakkur va ijtimoiy xulq-atvorning andozalarini o'zgartirish Respublikada amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlarning asosiy maqsadi va harakatlantiruvchi kuchidir. Xalqning boy intellektual me'rosi, umumbashariy qadriyatlar asosida, zamonaviy madaniyat, iqtisodiyot, fan, texnika va texnologiyalarning yutuqlari asosida, kadrlar tayyorlashning mukammal tizimini shakllantirish O'zbekiston taraqqiyotining muhim shartidir". Mamlakatimizda ta'lim tizimini isloh qilish va takomillashtirish ustivor vazifalardan biridir.

O'quv-tarbiya jarayonini jadallashtirish orqali ikki asosiy figura, ya'ni o'quvchi o'qituvchi shaxsini faollashtirishga zamin yaratadi. Chunki o'quvchining mustaqil bilim faoliyatiga yo'l ochiladi, o'qituvchi ham o'z ustida tinmay ishlaydi. Barchamizga ma'lumki, o'quv jarayonida o'quvchilarning ham o'qituvchining ham o'ziga xos vazifalari mavjud. O'qituvchining vazifalari – bilimlar tizimini berish, ilmiy ravishda fikrlashga izchillik bilan o'rgatib borish, ijodiy tafakkurini o'stirib borish kabidir. O'quvchi uchun esa o'zining individual qobiliyatlarini namoyon qilish, ko'nikmalarini ro'yobga chiqarish, o'quvchi shaxsini xuquqiy va ijtimoiy bilimlar darajasiga ko'tarish kabi hislatlari namoyon bo'ladi. Pedagogik texnologiyalar – o'quvchi shaxsiy sifatlarini rivojlantirish va takomillashtirish imkoniyatini beruvchi o'quv vositalaridan biridir. Bunday texnologiyalar o'ziga xos didaktik va uslubiy asoslarga egadir. Ta'lim – tarbiya jarayonining samaradorligini oshirishning muhim sharti mazkur jarayonga tizimli yondashuv hamda darsda turli innovatsion texnologiyalarni qo'llash muhim ahamiyatga ega ekanligidadir.

Kimyo fanidagi metallar korroziyasi mavzusini o'rgatishda "BBB metodi" dan foydalanish yuqori samaradorlikka olib keladi.

Bu texnologiyadan laboratoriya mashg'uloti va seminar darslarida foydalanish qulay. Ushbu texnologiyalarni qo'llash orqali o'quvchilarni mustaqil fikrlashga undaydi. Buning uchun o'qituvchi do'skani 3 qismga bo'ladi. 1-qismiga "bilaman", 2-qismiga "bilishni hohlayman", 3-qismiga "bilib oldim" deb yozadi.

METALLAR KORROZIYASI

BILAMAN	BILISHNI HOHLAYMAN	BILIB OLDIM

Keyin o'quvchilarga murojat qilib, masalan, korroziya haqida nimalar bilishi so'raladi va o'quvchilardan iborat kichik-kichik guruhlar fikrlari 1-ustunga ya'ni "bilaman" ustuniga yoziladi. Guruhlarda fikrlar tugagandan so'ng o'quvchilarga yana murojaat qilib, korroziya haqida yana nimalarni bilishni hohlashlarini so'raydi. O'quvchilar bergan savollarni "bilishni hohlayman" ustuniga yozadi. O'quvchilar savollari tugagandan keyin o'qituvchi korroziya haqida ma'lumotlar yozilgan metodik qo'llanmalarni guruhga tarqatib chiqadi.

O'quvchilar matn bilan tanishib chiqqandan keyin fikrlashga o'tadilar, yangi ma'lumotlarni bir-birlari bilan o'rtoqlashadilar. O'qituvchi talabalardan korroziya haqida yana qanday yangi

ma'lumotga ega bo'lganliklarini so'raydi va "bilib oldim" ustuniga yozadi. Keyin uchala ustunni umumlashtirib, guruhlarning fikrlari birgalikda xulosa qilinadi.

Ushbu metodning samarasi, birinchi navbatda darsning yangi mavzu bayoni qismida vaqtni tejash bilan birga ko'proq ma'lumot berib, o'quvchilarni mavzu yuzasidan bilim, ko'nikma, malakalarini yanada boyitishga xizmat qiladi. Shu bilan birga innovatsion metodning ushbu turi o'qituvchining o'z ustida yanada ko'proq ishlashga, izlanishga undaydi. Darsda o'quvchilarni barchasini mavzu yuzasidan fikrlashga, jamoa bo'lib ishlashga undash bilan birgalikda, o'quvchilarni barchasini rag'batlantirishga imkon beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Sh. Mirziyoyev. «Xarakatlar strategiyasi-taraqqiyotning besh ustuni.» «G'afur G'ulom.» 2017.
2. M.Kamoldinov, B.Vahobjonov. "Innovatsion peogogik texnologiya asoslari" Toshkent. "Talqin" nashriyoti 2010.
3. I.Asqarov. K. G'opirov. "Kimyo asoslari" Toshkent. "O'zbekiston milliy ensiklopediyasi" 2014.

ТА'ЛИМ ЖАРАЙОНИДА О'QUVCHILARNI MUSTAQIL FIKRLASHGA UNDAYDIGAN INTERFAOL METODLAR

Sotivoldiyeva Nasibaxon

Andijon viloyati Andijon shahri

47-umumta'lim maktabi boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Telefon: +998905285056

Annotatsiya: Mazkur maqolada o'quvchilarning mustaqil fikrlashlarini dars jarayonida jadal-lashtirishga xizmat qiladigan interfaol metodlar haqida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: Pedagogik-psixologik, interfaol, metod, ta'lim mazmuni, o'quvchilar, dars ja-rayoni.

So'nggi yillarda umumta'lim maktab tizimiga shiddat bilan kirib kelayotgan yangi pedagogik texnologiyalar, innovatsiyalar, yangi-yangi pedagogik-psixologik tushunchalar, interfaol metodlar-ni ta'lim beruvchi tomonidan o'zlashtirilib va qo'llanib borilishi, ta'lim mazmunini tubdan o'zgar-tirib yuboradi desak mubolag'a bo'lmaydi. Zamonaviy o'qituvchi dars jarayonida "aktyor" emas, aksincha "rejissyor" bo'lishi kerakligini anglashi lozim. U o'z o'quvchilarini fanga ijodkorli nuqtai nazari bilan qarshlarini tashkil qilishi, ularda izlanuvchanlik xususiyatlarini shakllantirishi va albatta, yangi pedagogik texnologiya usullaridan foydalangan holda darsni tashkil etishi kerak bo'ladi. Dars mobaynida ma'lum nazariy bilimlarni o'quvchiga yetkazish, unda ayrim faoliyat yuzasidan ko'nikma va malaka hosil qilish, ma'naviy sifatlarni shakllantirish, o'quvchi bilimni nazorat qilish hamda baholash o'qituvchidan yuksak mahorat va tezkorlik talab qiladi. Yuqoridagi fikrlardan kelib chiqqan holda o'quvchilarning aqliy salohiyatini yuqori, mustaqil va erkin fikrlov-chi shaxs sifatidagi qiyofani shakllantiradigan interfaol metodlarni ko'rib chiqamiz. "Nuqtai naza-ring bo'lsin" metodi - ushbu uslubning maqsadi quyidagilar: 1.O'quvchilar muayyan muammoga o'z nuqtai nazarini asosli dalillab himoya qilishga o'rganadilar; 2.O'qituvchi barcha o'quvchilarni munozaraga jalb etish va sinfdagi hamma o'quvchilar o'rtasida munozara jonlanishini yuzaga keltirishi mumkin. Nuqtai nazarining bo'lsin metodi uslubi o'quvchilar o'rtasida munozara yuzaga kelishi va ular munozara jarayonida o'z fikrini o'z sinfdoshlaridan ularning nuqtai nazarini o'zgar-tirishga ishonitiradigan g'oyalarni eshitib o'zgartirish yoki avvalgisini mustahkamlash imkonini berish maqsadida qo'llanadi. Kichik guruhlarda ijodiy izlanishni tashkil etish metodi. Mazkur metodda ko'proq o'quvchilarning mustaqil va ijodiy ishiga e'tibor qaratiladi. O'quvchilar alohi-da - alohida yoki 6 kishilik kichik guruhlarda ijodiy izlanish olib boradilar. Ijodiy izlanish kichik guruhlarda tashkil etilganda darsda o'rganish lozim bo'lgan o'quv materialini kichik qismlarga ajra-tiladi. Keyin bu qismlar yuzasidan topshiriqlar har bir o'quvchiga taqsimlanadi. Shunday qilib, har bir o'quvchi umumiy topshiriqning bajarilishiga o'z hissasini qo'shadi. Kichik guruhlarda topshiriq yuzasidan munozara o'tkaziladi. Guruh a'zolari birgalikda ma'ruza tayyorlaydi va sinf o'quvchilari o'rtasida o'z ijodiy izlanishlari natijasini e'lon qiladi. Kichik guruhlar o'rtasida o'tka-zilgan o'quv bahsi, munozara o'quvchilar jamoasining hamkorlikda bajargan mustaqil faoliyati-ning natijasi, yakuni sanaladi. Hamkorlikda ishlash natijasida qo'lga kiritilgan muvaffaqiyatlar sinf jamoasining har bir o'quvchining muntazam va faol aqliy mehnat qilishiga, kichik guruhlar-ni, umuman sinf jamoasini jiplashtirishga, avval o'zlashtirilgan bilim, ko'nikma va malakalarni yangi kutilmagan vaziyatlarda qo'llanib, yangi bilimlarning o'zlashtirilishiga bog'liq bo'ladi. "Zig-zag strategiyasi" metodi - sinf o'quvchilari 7 guruhga bo'linadilar va guruhlar nomlanadi. Guruhlarda yangi mavzu mohiyatini yorituvchi matn qismlarga ajratiladi va ajratilgan qismlar mazmuni bilan tanishib chiqish vazifasi guruhlariga topshiriladi. O'quvchilar matnlarni diqqat bilan o'rganadilar va gapirib beradilar. Vaqtni tejash maqsadida guruh a'zolari orasidan liderlar belgilanadi va qayd etilgan vazifa ular tomonidan bajariladi. Liderlarning fikrlari guruh a'zolari tomonidan to'ldirilishi mumkin. Barcha guruhlarning o'quvchilari o'zlariga topshirilgan matn mazmuni xususida so'zlab berganlaridan so'ng, matnlar guruhlararo almashtirilib, avvalgi faoliyat takrorlanadi. Guruhlarga bir necha matnlar taqdim etiladi. Shu tarzda barcha matnlar mazmuni guruhlar tomonidan o'rganib chiqilgach o'quvchilar o'tilgan mavzu bo'yicha asosiy tushunchalarni ajratadilar, ularning o'zaro mantiqiy bog'liqligini aniqlaydilar, yuzaga kelgan g'oyalar asosida mavzuga oid sxema ishlab chiqiladi. So'ngra o'zlashtirilgan bilim asosida o'quvchilarning o'zlariga shunday sxemalarni ish-lab chiqish vazifasi topshiriladi. Yuqorida keltirilgan barcha metodik texnologiyalardan xulosa

qilib shuni aytish mumkinki, interfaol usullardan foydalanib dars o‘tilganda guruhda o‘zlashtirishi past bo‘lgan o‘quvchi qolmaydi. Deyarli barcha o‘quvchilar dars jarayoniga jalb etilib, ularning darsga qiziqishlari ortadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati.

1. Tolipov O‘.Q, Usmonboyeva M.U. Pedagogik texnologiyalarning tadbqiqiy asoslari. – T.: Fan, 2006.
2. Yo‘ldoshev J.G‘, Usmonov S.A. Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni amaliyotga joriy qilish. – T.: Fan va texnologiyalar, 2008.

YO'L TRANSPORT HODISALARINI OLDINI OLISH MAQSADIDA "YO'L HARAKATI QOIDALARI"NI MTTIGA JORIY ETISH

Bahriddinova Gavhar Oydinovna

Navoiy davlat pedagogika instituti
Maktabgacha ta'lim yo'nalishi talabasi

Annotatsiya: Bolalarga "Yo'l harakati qoidalari" ni atroflicha o'rgatish, yo'l transport hodisalarining oldini olish va uni to'g'ri tahlil qilishni o'rgatish. Yo'l va yo'l belgilari nima ekanligini tushuntirish.

Kalit so'zlar: Bolalar uchun yo'l harakati qoidalari, svetafor, zebra chizig'i, musiqalar, chorraha

Yo'l - qatnov qismining belgilangan yoki belgilangan bo'lmagan va transport vositalarining bir qatorida harakatlanishi uchun etarli bo'lgan kenglikdagi har qanday uzunlamasining bo'laklari.

Ajratuvchi chiziq - qo'shni qatnov qismlarini ajratuvchi va transport vositalarining harakatlanishi va to'xtashi uchun mo'ljallanmagan, yo'l sathidan yuqori va (yoki) yo'l belgilari bilan belgilangan yo'l elementi.

Ruxsat etilgan maksimal massa - ishlab chiqaruvchi tomonidan belgilangan yuk, haydovchi va yo'lovchilar bilan jihozlangan transport vositasining maksimal massasi (qiymati).

Bitta poezdda harakatlanadigan transport vositalarining ruxsat etilgan maksimal massasi (trejler va boshqalar) uchun poezd tarkibiga kiritilgan transport vositalarining ruxsat etilgan maksimal massalari yig'indisi olinadi.

Orqaga harakatlanish - 5.35 - 5.37 yo'l belgilari, 1.9 yo'l belgilari va uning ustiga o'rnatilgan teskari svetafor bilan ko'rsatilgan qatnov qismining maxsus belgilangan qatorida harakat yo'nalishini teskari tomonga o'zgartirish.

Yo'l harakati boshqaruvchisi - bu O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi Davlat yo'l harakati xavfsizligi xizmati, harbiy avtomobil inspeksiyasi, yo'llarni ekspluatatsiya qilish xizmatining xodimi, ofitser. Belgilangan tartibda ushbu qoidalarda belgilangan signallardan foydalangan holda yo'l harakatini tartibga solish vakolatiga ega bo'lgan va belgilangan reglamentni bevosita bajaradigan o'zlarining rasmiy vazifalarini bajarishda temir yo'l kesishmalari va paromlar o'tish joylarida boj. Yo'l harakati boshqaruvchisi bir xil kiyimda yoki o'ziga xos belgi va jihozlarga ega bo'lishi kerak (bilaguzuk, tayoq, qizil reflektorli disk, qizil chiroq yoki bayroq).

Hosildorlik - bu yo'l harakati foydalanuvchisi harakatni davom ettirmasligi yoki boshlamasligi yoki biron bir manevrni amalga oshirmasligi kerak. Agar bu unga nisbatan ustuvor bo'lgan boshqa yo'l foydalanuvchilarini yo'nalishni yoki tezlikni o'zgartirishga majbur qilishi mumkindir.

Yo'l harakati qatnashchisi - transport vositalarining haydovchisi, yo'lovchisi yoki piyoda sifatida to'g'ridan-to'g'ri yo'l harakati jarayonida ishtirok etadigan shaxs.

Avtotransport vositasi - odamlarni, yuklarni tashish yoki maxsus ishlarni bajarish uchun mo'ljallangan qurilma.

Yo'lka - piyodalar harakatlanishi uchun mo'ljallangan yo'lning qatnov qismiga tutashgan yoki undan maysazor, sug'orish ariqchasi yoki maxsus inshoot bilan ajratilgan qismi.

Avto turargoh - yo'lovchilarning tushishi yoki tushishi yoki transport vositasini tushirish yoki tushirish bilan bog'liq bo'lmagan sabablarga ko'ra transport vositasini 10 daqiqadan ko'proq vaqt davomida qasddan to'xtatish.

Kunning qorong'i vaqti - kechki quyoshning oxiri bilan ertalabki quyosh boshlanishigacha bo'lgan vaqt.

Haqiqiy massa - bu yuk, haydovchi va yo'lovchilar bilan transport vositasining massasi.

Foto va video yozuv - foto va video yozuvlarning maxsus avtomatlashtirilgan texnik vositalardan foydalangan holda Yo'l harakati qoidalari buzilishini bartaraf etishdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. – T.: O'zbekiston, 2014.
2. N. F. Muhiddinov, J. R. Qulmuhammedov. – Toshkent 2020
3. Maktabgacha ta'lim vazirligi: www.mtv.uz.
4. Respublika bolalar kutubxonasi: www.kitob.uz.
5. «Maktabgacha ta'lim» jurnali: www.jlmt.uz.

DIDAKTIK O'YINLAR- TA'LIM BERISH VOSITASI

Toshmurodova Matluba Abdivaitovna

FFIDUM ona tili adabiyot o'qituvchisi

Tel: 935775407

Annotatsiya: Ta'lim tarbiya jarayonida, asosan, o'quvchilarda ta'lim olish motivlarini ularning turli yo'nalishdagi qobiliyat va qiziqishlarini oshiradigan biror kasbga moyilliklarini ko'rsatadigan didaktik o'yinlardan foydalaniladi. Ushbu maqolada didaktik o'yinlarning ta'lim berish vositasi ekanligi haqida tajribalarimizdan kelib chiqqan holda tavsiyalar bermoqchimiz.

Kalit so'zlar: Didaktik o'yinlar, pedagogik texnologiya, o'yin darsi, syujetli, rolli, ijodiy, interfaol.

Didaktik o'yinlarning asosiy turlari intellektual (aqliy), harakatli hamda aralash o'yinlardan iborat. Bu o'yinlar ishtirokchilarda aqliy, jismoniy, axloqiy, psixologik, estetik, badiiy tadbirkorlik, mehnat va boshqa ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi.

Ta'lim texnologiyasi — ta'lim maqsadiga erishish jarayonining umumiy mazmuni, ya'ni, avvaldan loyihalashtirilgan ta'lim jarayonini yaxlit tizim asosida, bosqichma-bosqich amalga oshirish, aniq maqsadga erishish yo'lida muayyan metod, usul va vositalar tizimini ishlab chiqish, ulardan samarali, unumli foydalanish hamda ta'lim jarayonini yuqori darajada boshqarishni ifodalaydi. Pedagogik texnologiyaning markaziy muammosi — o'quvchi shaxsini rivojlantirish orqali ta'lim maqsadiga erishishni ta'minlashdan iborat.

Ayniqsa, o'qitishga interfaol dars usullarini, "Kichik guruhlarda ishlash", "Breyn-ring" usullari qo'llanganda o'quvchilar o'qituvchi bilan birga teng faoliyat ko'rsatadilar. Darsda ta'limning interfaol usullaridan biri "Kichik guruhlarda ishlash" texnologiyasidan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Mazkur texnologiyani qo'llash usuli quyidagilardan iborat:

- faoliyat yo'nalishi aniqlanadi. Muammodan bir-biriga bog'liq bo'lgan masalalar belgilanadi;
- kerakli asos yaratiladi. O'quvchilar mazkur mavzu haqida ko'proq tushunchaga ega bo'lishlari kerak;

- guruhlar belgilanadi. O'quvchilar 7-8 kishidan iborat bo'lib guruhlariga bo'linadi; – aniq ko'rsatma beriladi. Mustaqil ish, krossvord, test tuzish;

- boshlovchi o'quvchi oldindan tayinlanadi. O'tilgan mavzu yoki bo'lim bo'yicha mustaqil, o'z ustida ishlab, savollar tuzib keladi, krossvord, test javoblarini baholaydi;

- ekspert yoki yordamchi (assistent) o'quvchi tayinlanadi, ular o'yinni olib borishda yordam beradilar, javoblarni baholab, tahlil qilib beradilar;

- guruhlardan sardorlar saylanadi. Sardor - hushyor shaxs, o'z guruhi uchun o'yin qoidalarini buzmaganda jon kuydiradi;

- o'qituvchi tomonidan esa jarayon qo'llab-quvvatlanib va yo'naltirilib turiladi. U o'yinni nazorat qilib turadi, o'yin yakunlangach, o'quvchilarning umumiy balini e'lon qiladi. So'ngra muhokama qilinadi;

- doskaga 3ta guruhga bo'lingan o'quvchilar familiyasi yozib qo'yiladi, dars maqsadi bo'yicha maksimal ballar ko'rsatilgan bo'ladi, reja bo'yicha to'plangan har bir ball o'quvchi familiyasi qarshisiga yozilib boriladi.

- Agar vazifa biror dalil berish haqida bo'lsa, taqdimot yoki interfaol ma'ruza kabi usullar eng samarali usullar hisoblanadi. Muammolarni muhokama qilishda eng ma'qul usul o'quvchilarni kichik guruhlariga bo'lib jamoaviy bahs-munozara o'tkazishdir. Bunda bahs-munozara Discussion, Brainstorming usulidan foydalanish mumkin. Ma'lumki, o'quvchilarning mustaqil keng va puxta bilim olishlarida syujetli, rolli, ijodiy, ishbilarmonlar, konferensiya, o'yin mashqlari kabi didaktik o'yinlar o'zining ta'lim-tarbiya beruvchi, bilimlarni mustahkamlovchi, o'quv materiallarini takrorlovchi, bilimlarni nazorat qiluvchi o'yinlar sifatida ifoda etilishi bilan ahamiyatlidir. O'quvchilarning ijodiy fikrlash, mustaqil bilim egallash ko'nikmalarini rivojlantirishda ularning o'zlarida bor bo'lgan bilim, ko'nikma, malakalarini yangi vaziyatda qo'llash orqali yangi bilimlarni o'zlashtirishida didaktik o'yinlarning o'rni alohida ajralib turadi.

Ishchanlik o'yin darsi – dars mavzusi bo'yicha masalalarni hal etish jarayonida o'quvchilarning faol ishtirok etishini ta'minlash orqali yangi bilimlarni o'zlashtirish mashqi.

Ro'lli o'yin darsi – dars mavzusi bo'yicha masalalarni o'rganishda o'quvchilarga oldindan

ma'lum rollarni taqsimlash va dars jarayonida shu rolni bajarishlarini tashkil etish asosida bilimlarni mustahkamlash darsi. **Teatrlashtirilgan dars** – dars mavzusi bilan bog'liq sahna ko'rinishlari tashkil etish orqali dars mavzusi bo'yicha chuqur, aniq ma'lumotlar berish darsi.

Kim oshdi savdosi darsi – o'quv fani ayrim bo'limi bo'yicha bilimlarni har bir o'quvchi qanchalik ko'p bilishini namoyish etish darsi.

Yarmarka darsi – dars mavzusini bo'laklar bo'yicha oldindan o'zlashtirish o'quvchilarning o'zaro muloqat asosida sinfga qiziqarli tushuntirish orqali o'tiladigan dars.

O'yin darsi – dars mavzusiga mos o'yin orqali o'quvchilarning o'zlashtirishlarini tashkil etish darsi.

Sud darsi – o'quvchilar bilan dars mavzusiga mos "sud" jarayonini tashkil etish orqali yangi mavzuni tashkillashtirish darsi.

Integral (integratsiyalangan) dars – bir nechta fanlarga doir integratsiyalash uchun qulay bo'lgan mavzular bo'yicha tashkil qilingan dars bo'lib, o'quvchilarning turli fanlarga qiziqishlarini orttirib ta'lim jarayonidagi faolliklarini taminlaydi. Bunday darslar o'quvchilarga fanlararo bog'liqlikni o'rgatish orqali ularda odam tuzilishining ilmiy asoslarini to'liq idrok etish, ilmiy dunyoqarashini shakllantirish ijodiy tafakkurlarni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytish mumkinki, didaktik o'yinlar dars samaradorligini oshiradi, o'quvchilarning izlanishga va ijodkorlikka bo'lgan qobiliyatini oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Azizxo'jayeva N.N. O'qituvchi tayyorlashning pedagogik texnologiyasi. – T.: TDPU, 2000.
2. Tolipov O'.Q., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiya: nazariya va amaliyot. – T.: Fan, 2005.

PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALAR – MUSIQA DARSLARNI SAMARALI TASHKIL ETISHDA MUHIM OMIL SIFATIDA

Xudayberganova Xurshida Mo'minovna

Toshkent shahar Olmazor tumanidagi
24-maktabning musiqa madaniyati fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada musiqa darslarini samarali va qiziqarli tashkil etishda qo'llaniladigan pedagogik texnologiyalar haqida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: Pedagogika, ta'lim, texnologiya, metod, dars, pantomima uslubi.

Musiqa o'qitish metodikasi va pedagogikasi ta'lim va tarbiya jarayonida qo'llaniladigan eng ilg'or, ta'sirchan, amaliyotda sinalgan va samarali natijalar bergan metod va vositalardan foydalanishni ta'lim mazmuni va sifat darajasini belgilashda muhim omil hisoblanadi. Ta'lim tizimiga yangi-yangi pedagogik, innovatsion o'qitish texnologiyalarini kirib kelishi, fan-texnika sohasidagi shiddatli o'zgarishlar ta'lim sohasida ham o'ziga xos yangilanishlarni taqozo etmoqda. Ta'limning barcha bo'g'inlarida bo'lgani kabi maktab ta'limida ham musiqa darslarini tashkil etish va o'qitishda har bir sinf, darsining har bir faoliyatida aynan bir xil bo'lmagan usul va metodlardan ustalik bilan foydalanish, darslarning noan'anaviylik va ta'sirchanligiga birlamchi e'tibor qaratish davr talabidir. Shunday ekan, umumta'lim maktablaridagi "musiqa madaniyati" fanini o'qitishda ham ilg'or pedagogik texnologiyalar, noan'anaviy o'qitish metodlari bilan birga pedagogika nazariyaning umumiy, xususiy, og'zaki, ko'rgazmali, amaliy, o'yin, taqqoslash, musiqiy uquvi bo'sh bo'lgan bolalar bilan ishlash, baholash va rag'batlantirish metodlaridan hamda interfaol metodlardan o'z o'rnida foydalanish kerak bo'ladi. Tajribalar shuni ko'rsatadiki, agar o'quvchida musiqa san'atining biror-bir turiga qiziqish paydo bo'lsa, u darslarga ham o'zicha tayyorgarlik ko'ra boshlaydi, musiqa darslari bo'lishini kutadi, o'zini namoyon qilish, bilganlarini amalda ko'rsatish bilan ko'pchilik oldida g'ururlanish istagi bilan bog'liq kechinmalar paydo bo'ladi. Dars davomida qo'llaniladigan metodlar mavzunini o'quvchilarga yetkazish maqsadiga yo'naltirilgan va turli manbalardan olingan dalillarga asoslangan bo'lishi darslarni fanlararo aloqadorlikda tashkil etishda ko'proq ta'sirchanlik kasb etadi. Mana shunday metodlar jumlasiga kiruvchi bir qator metodlar haqida batafsilroq to'xtalib o'tamiz.

Pantomima uslubi - o'quvchilar doira shaklida o'tiradi. O'qituvchi o'quvchilarga cholg'u asboblarning rasmini tarqatadi. O'quvchilarning vazifasi ushbu cholg'u asboblarda qanday holatda kuyni ijro etilishini harakatlar bilan ko'rsatishdan iborat. Qolganlar esa kuzatib, cholg'u asbobi ko'rsatilayotganligini topishi kerak. Masalan, rasmda doira surati aks etgan bo'lsa, stulda o'tirgan holatda qo'l harakati bilan ko'rsatib beradi. Karnay, surnay, g'ijjak, rubob, dutor, fortepiano, cholg'u asboblari mos qo'l harakatlari bilan tasvirlanadi. 5-6 ta o'quvchining chiqisidan so'ng muhokama qilinadi.

Marhamat davom ettir – (takrorlash darslari uchun) sinf o'quvchilari ikki guruhga bo'linadi. Oldingi darslarda o'rgatilgan qo'shiqlardan birini 1-guruh boshlab beradi, birinchi qism kuylanadi. 2-guruh davom ettiradi. Qaysi guruh to'g'ri, aniq davom ettirsa, o'sha guruh g'olib bo'ladi va 2-qo'shiqni tanlash huquqiga ega bo'ladi. 3 ta qo'shiqdan keyin mutloq g'olib aniqlanadi va baholanadi.

Bilag'onlar ko'chasi – bu texnologiyada o'quvchilar guruhlariga bo'linadi. Har bir guruhga bastakorlarning rasmlari ko'rsatiladi. O'quvchilar bastakorlarning hayoti, faoliyati, asarlari nomini aytishadi, asarlardan ayrim parchalarni kuylab berishadi.

Tarozi uslubi – mazkur usul o'tgan mavzularni ko'proq dalillar keltirgan holda qisqa va lo'nda ifodalab, boshqa guruh ishtirokchilarini javoblari bilan solishtiradi. Aniq, to'g'ri javob bergan guruh g'olib hisoblanadi.

Raqs+tabassum – bu texnologiyalardan ko'proq boshlang'ich sinflarda foydalanish mumkin. Bunda o'yin – raqsga jalb etilgan o'quvchilar xohlagan holatda turadilar. O'qituvchi yoqimli musiqa ostida barcha o'quvchilarni raqsga taklif etadi.

1. O'quvchilar erkin raqsga tushadilar. Musiqa tugagach yonida, to'g'risida to'xtagan do'stiga tabassum bilan olqishlovchi so'z aytishi kerak.

2. Hammaga tanqid qiluvchi yoki ko'nglini qoldiruvchi so'z aytish qat'iy man qilinadi. O'quvchilarga quyidagicha murojaat qilishi mumkin. "Sizni raqs tushishingizdan xursand bo'ldim",

“Siz chiroyli raqs tushar ekansiz”, “Sizning raqs usullaringiz menga juda yoqdi” va h.k.

Muhokama uchun savollar:

1. Musiqa sizda qanday taassurot uyg'otdi?
2. Atrofdagilarning tabasumini ko'rganda nimani his qildingiz?
3. Kimni olqishi sizga ko'proq ma'qul bo'ldi? Nima uchun?
4. Keyingi safar kim bilan raqsga tushishni xohlaysiz?

O'quvchilarni fikrlashga, mushohada qilishga, o'z bilimi, topqirligini va zukkoligini namoyish qilishga yo'naltirilgan pedagogik texnologiyalarni qo'llash dars jarayonini demokratlashtirish bilan birga o'qituvchi va o'quvchi hamkorligini, o'quvchilarni ijodkorligini rivojlantiradi. O'qituvchi va o'quvchilarning doimiy ishchan muloqotda va munosabatda bo'lishlari dars samaradorligini oshirish, o'quvchilarning bilim doirasini kengaytirishda muhim ahamiyatga ega.

Hikoya qilish metodi. Bu metod musiqa o'qituvchisining musiqa asari haqidagi jonli, emotsional, yorqin hayotiy voqealar va aniq tarixiy dalillar, adabiy-badiiy lavhalar asosiga qurilgan bayon bo'lib, uni qo'llashdan maqsad o'quvchilarni musiqa asari, janri, uning ijro uslubi bilan an'anaviylik jihatlari, badiiy-g'oyaviy mazmuni, qanday holatda, kimlar tomonidan qanday tartibda ijro etilishi, mohir ijrochilari va mualliflari haqida chuqur va to'laqonli ma'lumotlar bilan tanishtirishni ko'zda tutadi.

Suhbat metodi ham didaktikaning eng ta'sirchan uslublaridan hisoblanadi. Bu jarayon o'qituvchi va o'quvchilar orasidagi dialog shakldagi faoliyatdan iborat bo'ladi. Musiqa asarining mavzusiga ko'ra darslikda berilgan o'quv materiali bilan birga uning boshqa fanlar bilan aloqador (masalan, tabiat, hayvonot olami, adabiyot, tarix, ekologiya, ona tili va hokazo) ma'lumotlarni misol keltirish, o'quvchilarga savollar bilan murojaat qilish, asarlarga tavsif berish, g'oyaviy badiiy mazmunini, nazariy jihatdan tuzilishi, janr xususiyatlarini tahlil qilish, ko'rgazmali vositalardan foydalanib, o'quvchilarni mustaqil fikrlashlariga qulay sharoit yaratiladi.

Ko'rgazmali o'qitish metodlari. Ma'lumki, musiqa harakatlanuvchi kuy va garmoniyalashgan tovushlar tizimidan iboratdir. Uni faqat eshitish a'zolari orqali tinglab idrok etish mumkin. Ko'rgazmali metodi nota yozuvlarini chiroyli yozishda (chiroyli yozuv, husnixat qoidalariga ko'ra) rasm, chizmachilik fanlariga oid bilimlarga tayangan holda ish tutish muhim ahamiyat kasb etadi.

Dirijiorlik sxemalari, raqs harakatlarini chizma tasvirlarini doskada, plakatda namoyish etish, o'quvchilar tomonidan daftarlariga tushirish, asar obrazlari asosida ularning rasmlarini chizish kabi faoliyatlarda o'quvchilarni rasm, chizmachilik fanlari bo'yicha bilim va malakalari qo'l keladi. Bu o'rinda o'qituvchining pedagogik mahorati, notiqlik, rejissiorlik qobiliyati muhim rol o'ynaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. I.Qudratov, A.Rahmatov. Musiqa darslarini fanlararo aloqadorlikda tashkil etish imkoniyatlari. “Science and education” scientific journal, 2020, 534-539.
2. Abdullayev Dilmurod. Musiqa darslarida ilg'or pedagogik texnologiyalardan foydalanish. O'zbekistonda ilmiy-amaliy tadqiqotlar mavzusidagi konferensiya materiallari. 2020.12.25 23-son, 10-qism
3. D.Soipova. Musiqa o'qitish nazariyasi va metodikasi.-Toshkent, fan va texnologiyalar.2009-yil

BOLALAR PSIXOLOGIYASI FANI O'QITUVCHISINING METODIK MAHORATI

Yunusova Dilnoza Alisher qizi

Xorazm viloyati Xiva shahri 6-sonli umumiy o'rta
ta'lim maktabining amaliyotchi psixologi fani o'qituvchisi
Telefon: +998 99 525 34 99

Annotatsiya: Quyidagi ushbu ilmiy maqolada bolalar psixologiyasi fani o'qituvchisining metodik mahorati ya'ni – metodik mahorati past bo'lgan o'qituvchini xususiyatlari hamda metodik mahorati yuqori bo'lgan o'qituvchini xususiyatlari haqida va boshqalar haqida qisqacha bayon etishga harakat qilingan.

Kalit so'zlar: Pedagogik, o'qituvchi, metodik, tajriba, faoliyat, o'quvchi.

Pedagogik faoliyatga tayyorlanishda o'quvchilarning uzoq yillar davomida ushbu faoliyat bilan shug'ullanib kelayotgan o'qituvchilarning tajribasini o'zlashtirishi juda muhim. Shuning uchun o'quvchilar har bir o'qituvchisi ish tajribasidan o'ziga, bo'lajak pedagogik faoliyatiga imkon qadar ko'proq narsa olishga harakat qilishi lozim. Bunda o'quvchilar har bir o'qituvchining metodik mahoratiga e'tibor berishlari kerak bo'ladi.

Pedagogik amaliyotning ko'rsatishicha, metodik mahorati past bo'lgan o'qituvchi quyidagi xususiyatlarga ega bo'ladi:

- ta'lim metodlarini auditoriya xususiyatlarini hisobga olmay tanlaydi;
- tanlangan ta'lim usuli natijasini oldindan ko'ra bilmaydi;
- faoliyatida ta'sirning to'g'ridan-to'g'ri usullari ustun bo'ladi;
- o'z ko'rsatmalarini aniq bajarishnigina yuqori baholaydi;
- pedagogik ta'sirning tor doiradagi turlaridan foydalanadi;
- muloqotning avtoritar uslubidan foydalanadi;
- o'quvchilarda itoatkorlik, bajaruvchanlik xususiyatlarini rivojlantirishga urg'u beradi;
- bilimlarni talabalarga uzatishgagina e'tibor beradi.

Metodik mahorati yuqori bo'lgan o'qituvchi quyidagi xususiyatlarga ega bo'ladi:

- pedagogik metodlarni o'quvchilar saviyasiga muvofiq tanlaydi;
- tanlangan metod va usullar orqali erishiladigan natijani oldindan ko'ra biladi;
- faoliyatida ta'siming aylanma usullari ustunlik qiladi;
- o'quvchilar o'quv dasturini o'zlashtirishida ularda mustaqillikni rivojlantirishi uchun sharoit yaratadi;
- pedagogik ta'sir etishning xilma-xil turlaridan foydalanadi; muloqotning demokratik uslubidan foydalanadi;
- o'quvchilar emotsional-intellektual sohalarining rivojlanishiga urg'u beradi;
- o'quvchilarni faollikka undaydi, ular bilimlarni o'zlari o'zlashtirishlarini ta'minlashga e'tibor beradi.

Bolalar psixologiyasi fani o'qituvchisi o'z oldiga qo'ygan maqsadlarga erishishi uchun undan yuksak metodik mahorat talab etiladi. Metodika sohasidagi mahorat ikki katta qismdan tashkil topadi. Birinchi qism – bilim, ikkinchisi – tajriba.

Xulosa shuki, o'qituvchini pedagogik tajribasi ortgani sayin uning metodik mahorati ham takomillashib boradi. Metodik mahorat asosini tashkil etuvchi bilim esa bolalar psixologiyasi fanini o'qitish metodikasini o'rganish orqali hosil bo'ladi. Nazariy bilim amaliy tajriba poydevori bo'lib xizmat qiladi. Yuksak metodik bilim va amaliy tajriba birgalikdagi yuqori mahoratli o'qituvchini shakllantiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Nishanova Z., Alimova G. Bolalar psixologiyasi va uni o'qitish metodikasi. O'quv qo'llanma. – T.: O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi Adabiyot jamg'armasi nashriyoti, 2006. – 160 b.

2. [https://www.ziyouz.com/books/kollej_va_otm_darsliklari/psixologiya/Bolalar%20psixologiyasi%20va%20uni%20o'qitish%20metodikasi%20\(Z.Nishanova,%20G.Alimova\).pdf](https://www.ziyouz.com/books/kollej_va_otm_darsliklari/psixologiya/Bolalar%20psixologiyasi%20va%20uni%20o'qitish%20metodikasi%20(Z.Nishanova,%20G.Alimova).pdf)

TARBIYASI QIYIN O'SMIRLAR TIPOLOGIYASI

Yusupov Akbar

Termiz shahri 12-umumiy
o'rta ta'lim maktabi psixologi
Tel: +998905212161

e-mail: gulnozaqurbonova@mail.ru

Annotatsiya: Xalq ta'limi oldida turgan asosiy vazifalardan biri o'quvchilarni axloqiy jihatdan barkamol shaxs qilib shakllantirishdir. Tarbiya jarayonida ayniqsa, o'smir yoshdagi maktab o'quvchilarida vatanparvarlik, milliy g'oya va baynalmilalchilik, voqelikka faol munosabatda bo'lish, o'rtoqlik, mehnat kishisiga chuqur hurmat hislarini shakllantirish muhim ahamiyatga ega bo'ladi.

Kalit so'zlar: o'spirinlik davri, psixologiya, xulq-atvor, emansipatsiya, liderlik.

O'smirlik davri psixologik xususiyatlarning alohida namoyon bo'lishi sharoiti bo'lib, unda favquloddagi ta'sirlar natijasida ayrim o'zgarishlar yuz beradi. Ayniqsa, o'smir xulq-atvorining reaksiyalari muhit va yaqinlarining o'zaro ta'sirida quyidagicha namoyon bo'ladi: 1. Emansipatsiya reaksiyasi. Bu kattalarning qaramogoidan, nazoratidan va xomiyligidan ozod bo'lishga intilishda ko'rinadi. Reaksiya kattalar tomonidan belgilangan tartib, qoidaga qarshi yo'naltirilgan. "Ozod bo'lish" ehtiyoji mustaqil hayotga intilish bilan bog'liq bo'lib, bu reaksiya o'g'il bolalarda ko'proq bo'ladi. 2. Tengqurlari bilan guruhlashgan reaksiya. Buning ikki turi mavjud: birinchisi, bir jinsga asoslanib, unda doimiy lider va guruh a'zolarining vazifalari, ularning guruhdagi o'rni belgilangan. Bu guruhda "liderning adpyutanti" unda intellektual qobiliyat yo'q bo'lsada, lekin jismoniy kuchli bo'ladi, "antilider"- liderning o'rnini egallashga harakat qiladigan, "ikkiyuzlamachi"-u tomonga ham, bu tomonga ham o'tib yuradigan o'smirlar bo'ladi. Bunday guruhning o'z xududi bo'lib, unga begonalar yaqinlashtirilmaydi. Guruhning tarkibi barqaror bo'ladi va yangi a'zolari faqat sinovlar asosida qabul qilishadi. Ikkinchi turdagi guruhda rollar qat'iy taqsimlanmagan va doimiy lider yo'q. Liderning vazifalarini guruhning turli a'zolari bajaradi. Guruh a'zolari ikki jins vakillaridan tashkil topadi va uning tarkibi barqaror emas. 3. Qiziqish - xobbi reaksiyasi. O'smirlik davri uchun qiziqish-xobbi muhim hisoblanadi. Uning quyidagi turlari mavjud: 1. Intellektual-estetik qiziqishlar premetga, musiqaga, radiotexnika, tasviriy sanoat, adabiyotga nisbatan. 2. Jismoniy qiziqishlarga kuchi, chidamliligi, chaqqonligini oshirishga bo'lgan xatti-harakatlar kiradi. 3. Liderlikka qiziqish boshqalarga rahbarlik qilishga intilish uchun bo'lgan harakatda namoyon bo'ladi. 4. Yig'ishga qiziqish-turli xildagi kolleksiyalarni yig'ishda ko'rinadi. 5. Egotsentrik qiziqishlar. Atrofdagilarning diqqat markazida bo'lishga intilish. 6. Jo'shqin qiziqish.

Karta o'yini, qimor, qaltis tavakkal qilish. 7. Informatsion kommunikativ qiziqish yangi axborotlarga ega bo'lishga intilish, tasodifiy suhbatlar va detektiv filmlar ko'rish ommaviy hodisaning ko'inishi sanaladigan deviant xulq-atvor jamiyatda yuz beradigan iqtisodiy, ijtimoiy, siyosiy va ruhiy jarayonlar bilan bolangan bo'ladi. Ba'zi hollarda jamiyatdagi jarayonlar deviant xulq-atvor turining paydo bo'lishi, kengayishi yoki yo'qolib ketishiga sababchi bo'lsa, boshqasida oqibat bo'lib qolishi mumkin. Jamiyatdagi mavjud ijtimoiy me'yorlarning buzilishiga Deviant xulq-atvor deyiladi. Ijtimoiy me'yorlarning har bir o'zgarishida jamiyat fikri keskin o'zgaradi: yangi qarashlar va xulq atvor shakllarining tarafdorlari va unga qarshi turuvchilar paydo bo'ladi, o'z ta'sirini yo'qotayotgan me'yor o'rniga yangi me'yor paydo bo'ladi. Deviant xulq-atvor ikki hil darajada o'rganiladi: individual va ommaviy. Individual darajada ma'lum bir kishining aniq bir xulq-atvori, ommaviy darajada shu turdagi hodisalar majmui, ijtimoiy me'yorlarning buzilishlari tizimi haqida so'z boradi. Ijtimoiy me'yorlarga har hil qarashdan xulq - atvor turlicha shakllanadi. Deviant xulq atvor mexanizmlari me'yorga teskari ish qildiruvchi qat'iyat, motiv, maqsadni tashkil qiladi. Deviant xulq-atvorning konkret turlari: jinoyatchilik, ichkilikbozlik, o'z-o'zini o'ldirish, giyohvandlik va hokazolar. Doimiy oilaviy kelishmovchiliklar, oila va atrof-muhitdan norozilik, o'qishdagi, do'stlar orasidagi tushunmovchiliklar o'smir ruxiyatini jarohatlaydi, yoki shu yo'l bilan mavjud vaziyatni o'zgartirishga undaydi. Amaliyotning ko'rsatishicha har qanday holatda ham qurbon berib bo'lsada ijtimoiy haqiqatga erishish mumkin. Lekin, o'smir o'z turmush tarzini o'zgartirishi, qiziqishlarini almashtirishi, do'stlar bilan aloqani uzishi, biror kasbga ega bo'lishi mumkinligini tushunmay bu holatni chiqib bo'lmaydigan holat deb baholab, ko'ngil xushlik, ichkilik, giyohvandlikka ruju qo'yadi. Deviant xulq-atvorning mexanizmini soddalashtirsak

unda to'rtta asosiy bo'gin namoyon bo'ladi: muammoviy (ziddiyatli) sharoit, qadriyatli me'yoriy boshqaruv, qaror qabul qilish, holatni amalga oshirish.

Shuning uchun ma'naviyatgacha bo'lgan ong darajasida sub'yektning ijtimoiy qarashi asosida shaxsiy foyda va manfaatlar yotadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Platonov K.K. "Qiziqarli psixologiya". Toshkent, "O'qituvchi", 1971.
2. Rahmonqulova M. "Psixologiya kursidan ko'rsatmalilik". Toshkent, 1979.
3. Ribakova K.M. "Pedagogik jarayondagi o'zaro harakat va nizolar". Moskva, 1986.

К ВОПРОСУ О ВНУТРЕННЕМ ПОРЯДКЕ ЗАНЯТИЯ

Аллабергенов Бакварган Курамбаевич, к. пед. н., доцент
Джумабаева Зебо Давронбековна, преподаватель
Ургенчский государственный университет (Узбекистан)

Аннотация. В статье рассматриваются проблема внутреннего порядка в процессе занятия в высшем учебном заведении. Указываются факторы, воздействующие на обеспечение внутреннего порядка.

Ключевые слова: внутренний порядок, занятие, учебный процесс, преподаватель, студент, план занятия.

К внутреннему порядку, в первую очередь, относится целесообразное распределение занятия на этапы. Хорошее распределение позволяет последовательно и поступательно продвигаться, студентам от одной частной цели к другой, в соответствии с требованиями учебной программы, систематически и прочно овладевать учебным материалом с учетом главного в нем, позволяет им ориентироваться, дает преподавателю возможность целенаправленно руководить уроком. Многие факторы являются важными для распределения как процесса обучения в целом, так и занятия в частности. К этим факторам относятся цель, логика и систематичность учебного материала, предположения о ходе процесса усвоения, дидактические принципы, имеющиеся в распоряжении время. Все они определяют распределение материала, которое может быть рациональным лишь при их учете. Если в качестве исходного момента для распределения берется лишь один из названных факторов, то это ведет к неверной постановке цели занятия.

При распределении занятия на этапы следует учитывать сочетание многих элементов.

Правильно спланированное занятие содержит в каждом из своих этапов цель, мобилизующую студентов, стимулирующую процесс учения, пробуждающую мотивацию. Формы постановки цели могут различаться. Преподаватель может, начиная этап занятия, не говоря ничего, ничего не объявляя, например, с эксперимента, который оказывает определенное воздействие на группу, а затем уже, возможно даже совместно со студентами, вырабатываются цели. Последние должны знать, чего от них требуют, незнание цели на продолжительное время вредно, снижает интерес к обучению, мешает процессу активного, сознательного и дисциплинированного учения. Поэтому уже на протяжении длительного времени многие преподаватели стараются превратить обычную постановку цели в целевую ориентацию для студентов, являющуюся для них своего рода «маяком», к которому они направляются, которым они измеряют пройденный и предстоящий путь.

Структурно хорошо подготовленное занятие строится на каждом своем этапе в соответствии с уровнем подготовленности студентов. Но это не означает, что с уровнем подготовленности следует только считаться, его необходимо целенаправленно закреплять.

Закрепление достигнутого уровня знаний может быть особым этапом в начале занятия (исходный уровень для запланированного результата занятия), может находиться в начале или в конце одного из этапов занятия (закрепление исходного уровня для данного или последующего этапа занятия), может проходить постоянно, чтобы каждый шаг продвижения вперед всегда осуществлялся на прочной основе.

Вполне возможен и такой вариант, когда функцию закрепления исходного уровня для последующих уроков по теме выполняет целое занятие.

Правильно структурно спланированное занятие характеризуется четким распределением учебного материала. На каждом этапе и внутри каждого этапа следует учитывать такие старые дидактические положения, как последовательность продвижения, включающая частное в общее, при учете логики материала, с одной стороны, и его доходчивости – с другой; четкое подразделение отдельных частей материала (по сути и по дидактическим средствам); сочетание старого и нового материала, выделение основных моментов, т. е. существенного; расположение частей материала по степени возрастания трудности (трудности для студентов могут состоять как в растущей степени сложности самого материала, так и в изменении работы с материалом: в требовании его систематизации, его осмысления в иных аспектах и т. п. Важно при этом, чтобы разница между «нужно» и «можно» для студентов не была

слишком большой, но и не слишком малой, а также, чтобы систематически повышалась самостоятельность обучающихся), учет дидактической ценности отдельных частей материала. Студенты информируются об этом лишь в общих чертах. Более детально они должны знать то, что им нужно прочно усвоить.

Структурно правильно спланированное занятие учитывает дидактические принципы в их единстве и взаимодействии.

Можно, в частности, задаться вопросами: чему служит введение студентов в работу над новым материалом и как оно должно происходить (например, если речь идет о процессе познания, который необходимо вызвать, или о процессе упражнений)? Что включается в систематическое овладение новым материалом, как при этом (в качестве особой задачи) закреплять уже изученный материал, применять его на практике, систематизировать? Как и когда контролировать успеваемость учащихся, оценивать ее, выставлять отметки? Как наиболее целесообразно включить домашние задания в процесс усвоения?

Не следует забывать, что использование дидактических принципов не может происходить в отрыве от осмысления цели и учебного материала занятия. В ходе занятия преподаватель никогда не должен упускать из виду его цель. И напротив, думая о достижении конкретной цели на материале занятия, он должен всегда учитывать и дидактические принципы, поскольку в них отражаются важные положения полноценного и результативного процесса усвоения материала студентами под руководством преподавателя.

И в конечном итоге структурно правильно спланированное занятие характеризуется делением на четкие временные отрезки. При этом обязательно следует учитывать, что наиболее существенное в теме требует больших временных затрат на занятии, чтобы учащиеся по-настоящему осознали его особый характер. Поэтому одинаковое распределение времени на все виды работ неправомерно. Если подготовка каждого занятия начинается с установления, что в нем является самым существенным, что непременно необходимо поставить в центр внимания на занятии, то это приводит к весьма рациональному распределению времени в течение всего занятия.

Не следует ли при планировании занятия подумать, даем ли мы действительно студентам возможность «погрузиться» в предмет, сознательно осмыслить его и самостоятельно раскрыть его связи с другими явлениями или предметами? Справедливо, например, подчеркивает Л.С. Выготский: «Самостоятельное мышление «рассудочно» в полном смысле слова. Поэтому совершенно неверно требовать, чтобы ответы студентов, которые должны формироваться, исходя из понимания вещей, возникали бы сразу же. Сомнительно, следует ли преподавателю ожидать от студентов немедленных ответов на его вопросы. В такой моментальной манере можно воспроизвести лишь заученные факты. Самостоятельные суждения и выводы предполагают спокойное обдумывание, сравнение, мысленное апробирование, выдвижение гипотез» [1, с. 16].

Таким образом, чтобы процесс занятия сложился удачным, следует уделять большое внимание целеполаганию, структурно правильному построению и другим компонентам.

Литература:

1. Выготский Л.С. Мышление и речь. Изд. 4. – М., 1964.

ОБУЧЕНИЕ И РАЗВИТИЕ ДЕТЕЙ С АУТИЗМОМ ПОСРЕДСТВОМ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Юлдашева Зульфия Джамильевна

Воспитатель № 522 СДУ Алмазарского района г.Ташкента

Аннотация: Дети с расстройством аутистического спектра (РАС) часто испытывают трудности с определением своих эмоций и эмоционального состояния других, кроме того, они также часто испытывают трудности в вербальном общении.

Ключевые слова: Расстройство аутистического спектра, Изобразительное искусство, Дети, Общение, Чувства, Эмоции

Первоначально представлены источники, вдохновляющие на это исследование, наряду с кратким обзором соответствующей литературы, кратким изложением принятого методологического подхода и параметров этического сбора данных. Поскольку данные, в том числе подробные наблюдения за одиннадцатью сеансами художественного творчества и многие десятки фотографий художественных работ участников, были настолько обширными, что невозможно представить их здесь полностью. Целью этого исследования было рассказать подробные истории о жизни двух детей, живущих с аутизмом, и о том, как искусство творчества влияет на их передачу чувств и эмоций. В соответствии с этой целью и наблюдением, что исследования арт-терапии обычно используют качественные методы, был использован дизайн тематического исследования пишет, что тематическое исследование применимо, когда исследование требует «тщательного изучения людей», собранных с разных точек зрения. Результаты представлены в повествовательной форме, рассказывающей историю путем интерпретации образовательного опыта детей и включающих рассказы от первого лица со ссылкой на созданные изображения. Всем участникам этого исследования были присвоены псевдонимы, чтобы защитить свою личность.

Согласие на участие было дано ребенком, когда он имел возможность принять такое решение, а также от родителей или опекунов от имени своего ребенка. На протяжении всего проекта поддерживалось постоянное общение с родителями, чтобы обеспечить добровольный характер участия их детей и убедиться, что им комфортно в процессе. Родителям была предоставлена возможность посещать занятия по изготовлению произведений искусства. Для этого исследования было выявлено несколько ограничений. Наиболее очевидным ограничением было небольшое количество участников. В идеале большее количество участников могло бы лучше понять опыт, полученный во время сеансов создания искусства заявили, что небольшой размер выборки может неточно отражать опыт населения в целом; однако целью этого исследования было не получение результатов с поддающимися количественной оценке результатами, а скорее сбор подробных данных, относящихся к индивидуальному опыту. Арт-терапия чрезвычайно важна для детей с аутизмом, особенно с точки зрения их самовыражения, общения и развития мелкой моторики. Искусство может быть отдушиной для детей с аутизмом и может способствовать их независимости и уверенности, одновременно используя их сильные стороны в визуальном обучении и обработке. Став взрослыми, мы можем поддерживать ребенка с навыками развития искусства аутизма разными способами, используя перечисленные выше ресурсы, способствуя дальнейшему обеспечению доступности и инклюзивности как в классе, так и дома. Существует множество способов, с помощью которых интегрированное обучение в области искусств может помочь аутистам задействовать свои выразительные способности и развить привычки к открытости для социализации. Искусство предоставляет возможности для самостоятельного принятия решений. Учащиеся, занимающиеся творчеством, регулярно делают личный выбор, связанный с цветом, медиа и контентом. Арена искусства способствует расширению внимания и развитию социальных навыков, требуя использования инструментов и обмена ими с другими. Сами инструменты дают ощутимую подсказку, чтобы не отвлекаться от задачи. Рисование может помочь детям с аутизмом передать мысли и чувства, с которыми в противном случае они могли бы столкнуться с трудностями. Тем не менее, у людей с РАС часто задерживается развитие мелкой моторики. Поскольку рисование помогает развить координацию, пошаговые инструкции, отслеживание или поддержка рук при составлении

графического органайзера или карты могут быть чрезвычайно полезными. Ценность использования рисунка в качестве средства обучения может быть значительной, поскольку исследования аутизма обнаружили связь между развитием мелкой моторики и навыками выразительной речи.

Задание, которое требует рисования обстановки конкретной главы рассказа, может быть предпочтительнее описывать или писать о ней. Эта задача позволяет учащемуся вспомнить и изобразить детали таким образом, чтобы избежать проблем с доступом к языку, чтобы его можно было понять. Расширение урока или оценка могут включать в себя маркировку предметов и прогнозирование с использованием совместного внимания, что многие аутисты предпочитают прямому зрительному контакту. Дальнейшие исследования могут включать стандартизированные измерения самооценки, уровня тревожности и стереотипного поведения, а также мониторинг этих изменений в течение значительного периода времени. В своей книге «Арт-терапия, исследования и доказательства практика», обсуждает количественные методологии, которые могут собрать доказательства и повысить доверие к исследованиям арт-терапии. Дополнительную информацию по этой теме можно получить в ходе исследований со студентами разных возрастных групп. Кроме того, будущие исследования могут включать в себя групповые занятия по созданию искусства в школах и то, как учителя могут помочь своим ученикам с аутизмом передавать чувства и эмоции через искусство. Точно так же дальнейшие исследования в области творчества и занятий в семейных группах могут облегчить или улучшить понимание, общение и эмоциональную связь между всеми членами семьи.

Литературы:

1. Хрипкина А.Г., Колесов Д.В. Гигиена ва саломатлик. – Т.: 1986.
2. Пўлатова П.М. Махсус мактабларда экологик таълим ва тарбия бўйича ҳаракат дастури – Т., 2004.
3. В. С. Рахманова. Дефектология асослари» – Т.: 2012.

JISMONIY TARBIYA VOSITALARI

Abdullayev Farrux Farxadovich

Navoiy viloyati Konimex tumani 16- umumiy o'rta ta'lim maktabining
jismoniy tarbiya fani o'qituvchisi
Tel: +998934339991 E-mail: farruxsamir2001@inbox.uz

Annotatsiya: Ushbu maqolada jismoniy tarbiya vositalari va ushbu fanning maqsad, vazifalari bilan birgalikda jismoniy tarbiya bilan shug'ullanishning foydalari keng tadbiiq qilingan.

Kalit so'zlar: gigiyena vositalari, immunitet, gipodinamiya.

Sportning hayotimizda tutgan o'rni beqiyosdir. U insonning ruhan va jismonan yetuk bo'lishida katta ahamiyat kasb etadi. Jismoniy ta'lim bola shaxsini har tomonlama rivojlantirish ta'lim tizimining eng muhim jihati hisoblanadi. Bundan tashqari, jismoniy ta'lim va sog'liqni saqlash inson hayoti uchun ham sanaladi. Jumladan, oyoq va qo'llarni rivojlantirishda, pay-bo'g'im va mushak tizimini mustahkamlash va nafas olish organlari, qon tomirlari va yurak faoliyatini yaxshilash uchun, umurtqa pog'onasi to'g'ri o'sishida va boshqa muhim hodisalarda yordam beradi. Jismoniy tarbiya insonning jismoniy xususiyatlarini rivojlantirish, uning sog'lig'ini mustahkamlash, bu esa sog'lom avlodni shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Bunday ta'limning maqsadi insonning maksimal jismoniy rivojlanishi, uning malakasini oshirish, axloqiy fazilatlarini tarbiyalashdir. Ushbu maqsadga erishish uchun belgilangan barcha vazifalarni hal qilish kerak. Jismoniy tarbiya maqsadiga erishish uchun vositalar qo'llaniladi:

1. Jismoniy mashqlar.
2. Tananing qattiqlashishi .
3. Gigiyena vositalari (kun tartibiga rioya qilish).
4. Barkamol ta'limning vazifalari va vositalari asosiy maqsad - kuchli va sog'lom avlodni tarbiyalashga erishish uchun mo'ljallangan.

Maktabga borishdan oldingi davr bolani qiyoslash, zarur ko'nikmalarni egallash uchun maqbuldir. Jismoniy tarbiya hayotiy tizimlarning ishini yaxshilaydi. Maktabgacha yoshdagi bolalarning jismoniy tarbiyasi vazifalari quyidagilardan iborat:

1. Sog'lomlik (qattiqlashish, to'g'ri turish, tezlikni rivojlanish, chidamlilik).
2. Ta'lim (jismoniy tarbiya sohasiga qiziqishning rivojlanishi, bolaning yoshiga mos bo'lgan ko'nikmalar shakllanishi).
3. Ta'limdagi vazifalar (jasorat, halollik, qat'iyatlilik).

Jismoniy tarbiya bilan shug'ullanadigan sog'lomlashtirish vazifalari orasida, birinchi navbatda, salomatlikni mustahkamlash, tananing ish qobiliyatini oshirish, chidamlilik, to'g'ri nafas olish texnikasini o'zlashtirishni shakllantirish alohida o'rin tutadi. Shunday qilib, jismoniy tarbiya murakkab sharoitda amalga oshirilishi kerak, so'ngra maqsad osonroq bo'ladi. Sport bilan muntazam shug'ullanish uzoq umr ko'rishning eng oddiy yo'lidir. Kishi sport bilan shug'ullanganida organizmi yaxshi chiniqadi, muskullari tez charchamaydi. Chiniqqan odamning nerv-endokrin, yurak-qon tomir, nafas olish va boshqa hayotiy muhim a'zolari hamda to'qimalarining ish faoliyati ortadi. Sport mashg'ulotlari odam tanasidagi to'qimalarning tez yangilanishi, uning yosh, sog'lom va tetik saqlanishiga sabab bo'ladi. Taloqda limfotsitlar hosil bo'lishi ko'payib, organizmning yuqumli kasalliklardan himoyalani qobiliyati (immunitet) kuchayadi. Kam harakatlilik (gipodinamiya) yurak faoliyatini kuchsizlantiradi. Natijada yurak-qon tomir va boshqa kasalliklar yuzaga keladi. Mashqlar orqali qon aylanishi tezlashadi, miyamizga kislorod boradi, mushaklar kuchayib, bo'g'imlarning harakatini ta'minlaydi, ruhiy taranglik yo'qolib, energiya ortadi. Sport bilan shug'ullanuvchilarda yurak klapanlari va muskullari yaxshi rivojlanib, uning hajmi boshqalarnikiga qaraganda kattaroq bo'ladi. O'pkaning tiriklik sig'imi ortadi (4500-6500 ml.ga etadi), nafas olish va qon aylanish a'zolari yaxshi rivojlanadi. Odatda zaiflashgan, chiniqmagan tanada mikroblar yashashi va ko'payishi uchun qulay sharoit topadi. Natijada bunday odam kasallanadi. Jismoniy mashqlar tufayli yurak, buyrak, o'pka va tomirlar kuchga to'ladi, tomirlar kengayadi va elastik holatga keladi. Shunday qilib tomirlardagi yog' nisbati, xolesterin, shakar va insulin pasayadi. Xotirani kuchaytirishning eng muhim sharti asablarning sog'lom bo'lishidir. Buning uchun esa badantarbiya bilan shug'ullanish lozim. Uy sharoitida jismoniy mashqlar bajarish yoki biron sport turi bilan shug'ullanish hozirda keng tarqalgan semirishning oddiy davosidir. Zero, semirish

ish faoliyatini pasaytiradi, sog'liqni zaiflashtiradi. Jismoniy tarbiya mashqlari kishiga ko'tarinkilik va ruhiy dalda bag'ishlaydi. Bunday holda ishlar unumli va sog'liq joyida bo'ladi. Agar kishi bir kunda 10 daqiqa jismoniy mashqlar bajarsa, u daqiqasiga yuragining 10 marta urishini "tejab" qolar ekan. Bu bir yilda 500.000 martani tashkil qiladi. Mana shu yo'l bilan yurak-qon tomir kasalliklaridan forig' bo'lish, yurakni sog'lom qilish, infarktdan qutulish mumkin. Aqliy mehnat jismoniy mehnat bilan almashtirib turilsa, odam uzoq vaqt charchamaydi, ishi unumli bo'ladi. Chunki aqliy mehnat davrida miyadagi qo'zg'algan markazlar jismoniy mehnat vaqtida dam oladi. Chunonchi, ilm olishda har 40-60 daqiqada 5-6 daqiqa badantarbiya mashqlari bajarilsa, miyaning zo'riqishidan paydo bo'ladigan nevroz kasalligining oldi olinadi. Inson salomatligi umri davomidagi saqlab qolishi zarur bo'lgan eng katta xazinasidir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. "Jismoniy tarbiya nazariyasi va metodikasi" S.Hamroyev. –Toshkent. 2006.
2. "Jismoniy tarbiya" A.Normurodov

DINIY QADRIYATLAR VA ULARNING SHAKLLANISHI

Abduqodirov Akmalxo'ja Muzaffar o'g'li,
GuLDU 2-kurs magistri
Umarova Iroda,
GuLDU 2-kurs magistri

Annotatsiya: Mazkur maqolada diniy qadriyat va dunyoqarashning shakllanishi va jamiyatimiz taraqqiyotidagi o'rnini xususiida so'z boradi.

Kalit so'zlar: qadriyat, e'tiqod, din, dunyoqarash, fikr, ma'naviy

Xalqimiz erishgan istiqloq g'oyalari jamiyatimizning hamma sohalariga chuqur o'zgarishlari bilan tobora singib va keng tomir otib kirib bormoqda. Mustaqil O'zbekistonimizning har tomonlama – iqtisodiy, siyosiy, madaniy rivojlanishini yuksaltirishda dunyoning ilg'or mamlakatlari darajasiga ko'tarish maqsadida xalqimizning boy ma'naviyatini o'rganish, asrlar davomida tarixiy shakllanib va mujassamlashib kelayotgan milliy, diniy va umuminsoniy qadriyatlarimizni tiklash va takomillashtirish, ularni turmushga tadbiiq etish orqali bugungi kun kishisini tarbiyalash shu kunning dolzarb masalalaridan biridir.

Istiqloq xalqimizga so'z va fikr erkinligi bilan bir qatorda ilgari ishlatilib kelingan ko'pgina milliy tushunchalarni hayotimizga qaytardi. Endilikda «qadriyatlar», «mustaqillik», «istiqloq», «milliy iftihor» kabi tushunchalar o'zining asl mazmuniga ega bo'lmoqda.

Eng avvalo shuni qayd qilish kerakki, qadriyatlar juda sermazmun va ko'p qirrali tushuncha. Shuning uchun ham adabiyotlarda mazkur tushunchaga turlicha yondashuvlarni o'rnatishimiz mumkin. Masalan, «Falsafiy ensiklopediya»ning beshinchi jildida qadriyatlar quyidagicha tavsi-flangan: «Qadriyat falsafiy va sosiologik tushuncha. U, birinchi biror obektning ijobiy yoki salbiy qimmatini, ikkinchidan, ijtimoiy ongning normative belgilovchi – baholovchi jihati (sub'ektiv qadriyatlar yoki ong qadriyatlarini)ni ifoda etadi. Shunga ko'ra ob'ektiv (ashyoviy) va sub'ektiv (ong) qadriyatlarini bir-biridan farqlanadi».

Mustaqillikning ma'naviy sohadagi yana bir ne'mati shundan iboratki, jamiyatimiz, davlatimizning dinga bo'lgan munosabati o'zgardi. Ma'lumki, diniy dunyoqarashning shakllanishi tadrijiy va jiddiy jarayon bo'lib u o'z ichiga buddizm (eramizdan avvalgi VI-V asrlarda Hindistonda), islom (eramizning VII asrida G'arbiy Arabiston) kabi jahon dinlarini qamrab oladi.

Diniy dunyoqarashning asosiy elementlarini diniy e'tiqod tashkil qiladi. Diniy e'tiqod dinga ishonuvchi kishilar ruhiyati, intellectual xissiy va iroda elementlarini o'ziga qamrab olgan murakkab hodisadir. Diniy e'tiqodning intellektual elementi dinga ishonuvchi kishilar ongida mavjud bo'lgan diniy tasavvurlar, obrazlardan tashkil topadi va ular dinga ishonuvchi kishilar tomonidan hayotiy zarur narsa sifatida qabul qilinadi. Diniy dunyoqarashning asosiy yo'nalishlarini (konsepsiyasini) ifodolovchi diniy aqidalar dindorlar uchun majburiy hisoblangan va muhokama yuritmasdan ishonish lozim bo'lgan diniy e'tiqod talablarida o'z aksini topgan. Islom dinining shakllangan va diniy an'analarda e'tirof etilgan aqidalari yoki imon talablari 7 ta: Oллоhning yagonaligiga, farishtalarga, muqaddas kitoblarga, payg'ambarlarga, oxiratga, taqdirning ilohiyligiga va inson o'lgandan keyin tirilishiga ishonish. Diniy qadriyat va dunyoqarashning yana bir tarkibiy qismini diniy ong tashkil etadi. Sig'inish odamlarning kundalik hayotida yakka yoki jamoa bo'lib bajariladigan rasmiy xatti-harakatlarida namoyon bo'ladi. Qurbonlik qilish, Qur'on o'qitish, ro'za tutish va diniy bayramlarni nishonlash, islom diniga keng tarqalgan marosimlardir. Sig'inish vat oat-ibodat tufayli kishilarning diniy ehtiyojlari qondiriladi.

Diniy e'tiqod diniy ongning umumiy belgisi, mezoni bo'lib, u diniy g'oyalar, tasavvurlar, tushunchalar, qadriyatlarni tan olib, Oллоhning mavjudligiga ishonishni o'z ichiga oladi. Diniy dunyoqarashning shakllanishi va rivojlanishi uchun aqidalarning ishlab chiqilishi va turlicha diniy bayramlar, marosimlarning o'tkazilishi katta ahamiyatga egadir. Diniy qadriyatlar o'zining tantanali bayramlari, har xil marosimlari bilan kishilar ko'nlida ko'tarinki kayfiyat, xursandchilik, xushfe'llik, rahm-shafqat, sabr-toqat, qanoat, mehr-oqibat, hamdardlik, vijdoniy burch, poklik, odamgarchilik va shu kabi fazilatlarini shakllantiradi va kamol topdiradi.

Diniy dunyoqarashning tarkibiy qismida mo'minlar uchun Makka Madinaga borib u yerdagi muqaddas joylarni ziyorat qilib, turli diniy urfodatlarni bajarish islom rukularidan biri hisoblanadi. Shuningdek, islom diniga payg'ambarlar va ularning sahoblari qadamjolarini ziyorat qilish

an'anasi ham keng tarqalgan. Markazi Osiyo hududida bunday joylar juda ham ko'p. samarqanddagi Shohi Zinda, Imom Ismoil al-Buxoiy, Muhammad Huvaydo, Buxorodagi Qizbibi, Xoja Bahouddin Naqshband, Toshkent viloyatidagi Zangiota, Anbar ona qadamjo va maqbaralari shular jumlasidandir.

Diniy dunyoqarashning e'tiborga molik jihatlaridan biri unda har bir inson amal qilishi lozim bo'lgan axloqiy me'yor va ko'rsatmalar ishlab chiqilgan. Masalan, Shariat bo'yicha ummatlarga buyurilgan amallar sakkiz xil bo'lib, (farz, vojib, sunnat, mustahab, muboh, harom, makruh, mustakrah) jami 934 huquqlar va nizomlarni tashkil etadi. Ularning aksariyati hanuzgacha o'z ahamiyatini yo'qotmagan. Chunki islom va uning shariat talablari mavjud shaxsiy hayotdagi va umuminsoniy muammolardagi eng zarur axloqiy fazilatlarini o'zida aks ettirgan.

Diniy dunyoqarashning inson ongiga singib, uning qalbida chuqur ildiz ketishining boisi, uning asosiy qoidalari oddiy kishilarning ruhiyatiga xos bo'lib, ularning xissiyoti, tafakkuriga katta ta'sir etadigan va ko'p vaqtgacha esda saqlanib qoladigan yorqin obrazlar, afsona va rivoyatlar shaklida bayon qilinadilar. Islom ta'limotidagi har bir afsona va rivoyatda katta hikmat, falsafiy fikr, ma'no mavjuddir. Shuning uchun ham ular barhayot bo'lib, avloddan avlodga o'tib, bizning davrimizgacha yetib kelgan. Bunday katta ma'naviy boylikka biz albatta hurmat bilan qarashimiz kerak.

Istiqlol tufayli dinga munosabat o'zgardi. Qur'oni Karim, Hadisi sharif va boshqa diniy adabiyotlar o'zbek va rus tillarida chop etildi. Ramazon va Qurbon hayitlari xalqimiz milliy bayram sifatida qaytdi.

Xulosa qilib aytish mumkinki, diniy qadriyatlar hodisa, jarayon sifatida insonning yoshi, jinsi, xulqi, aqli va jismoniy, ma'naviy ehtiyojlarining ham natijasidir. Diniy qadriyatlar birinchi navbatda insonning ruhiy ehtiyojini qondirishga xizmat qiladi. Tasavvur eting, inson kimgadir yaxshilik qilgisikeladi. Bu hol ayni paytda uning o'zi ham yaxshilikka, mehrga mushtoq ekaninibildiradi. Shu bois u yaxshilik qiladi-yu, buning evaziga o'ziga mehr-quvvatoladi, ruhiy ehtiyojini qondiradi. Shu ehtiyojni qondirish jarayonida insonning xayrli amallari, ezgu faoliyati shakllana boradi. Diniy qadriyatlarining shaxs tarbiyasida ta'sirchan kuchi ana shunda namoyon bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Boyto'rayev T. D. Insonparvarlik va ma'naviy qadriyat haqida ba'zi mulohazalar. T., 2001.
2. Abdullayev G'. X." O'rta Osiyo xalqlari falsafiy merosidan lavhalari" Andijon, 1993.
3. G'aybulloh As-Salom. Tolibnoma. T., "Sharq" 1997.
4. www. arxiv.uz
5. www. ziyonet.uz

МАТЕМАТИКА ДАРSLARIDA MASALA VA MISOLLAR XUSUSIYATLARI VA ULARNI NAZARIY ДАРSLARDA QO'LLASH

Bahodirova Gulchiroy Bahodir qizi

Navoiy viloyati Qiziltepa tumani
7-sonli umumiy o'rta ta'lim maktabi
matematika fani o'qituvchisi
Telefon:+998906180791

Annotatsiya: Maqolada o'quvchilarning puxta bilim olishlari, turli fanlarni chuqur o'rganishlarining eng samarali metodlardan biri masala va mashqlardan foydalanish haqida mulohaza yuritilgan.

Kalit so'zlar: mashq yechish, hisob-kitob, uyga vazifa, tahlil qilish.

Masala va mashqlar o'quvchilarni mushohada qilish, xulosa chiqarishga o'rgatish bilan birga kam vaqt sarflanishi, ayrim masalalarda ikkilanib turgan o'quvlarni to'g'ri javob topishga o'rgatadi.

Matematik masala va mashqlar yordamida fan tushunchalarini o'rganganda aniq raqamlar, dalillar, hujjatlar asosida tahlil qilish imkoniyati keng. Undan tashqari modellashtiruvchi o'yin, kichik guruhlariga bo'lish, konkurs o'tkazish va boshqa metodlar asosida dars o'tishda ham masalamashqlardan keng foydalanish imkoniyati katta.

O'quvchilarga fanlarni o'rgatishda bu fandagi muammo va o'ziga xos xususiyatlaridan kelib chiqib markaziy o'rinni masala, mashq yechish egallaydi deb hisoblash mumkin. Bunga sabab: olgan bilimni amaliyotda qo'llash imkonini masala, mashq yechishni mukammal bilish beradi, bilim olishdagi faolligi masala-mashq yechish orqali ortadi, masala-mashq fikrlashni o'rgatadi.

Turli masalalar tuzishga faqat topshiriqni hisob-kitob asosida bajarish, javobini aniqlash emas, balki fikr yuritish obekti sifatida qaratilishi lozim. Masala-mashqlar o'quvchilar bilimini sinashda ham eng qulay metod. Bunday darslarni o'tishda va fanni o'rganish uchun tarqatma material tayyorlashda masala va mashqlardan keng foydalanish mumkin. Ulardan darsda foydalanish turli interaktiv metodlarni qo'llab dars o'tishni tashkil etishda foydalanish imkoniyati nihoyatda katta.

Masala, mashqlardan foydalanib darsni tanlov o'tkazish shaklida tashkil etish mumkin. Bunda teng kuchli masala-mashqlar tayyorlanib, kichik guruhlariga, juftlik yoki individual tarzda echishga qarab darsda qo'yilgan maqsad amalga oshiriladi. Murakkabligi jihatidan tabaqalashtirgan holda tuzilib, talabalarning salohiyatiga ko'ra masala, mashqlarning beriladi. Natijada murakkab masalani yecholmay hafsalasi soviydigan o'quvchilarni ham darsga, o'rganilayotgan mavzuga diqqatini qaratish mumkin.

Masala, mashqlar echish, bir tomondan sinalgan, qadimiy dars o'tish uslubi bo'lsa, ikkinchi tomondan, imkoniyatlari nihoyatda ko'pligi tufayli eskirmaydigan, doimo zamonaviy, uchinchi, universal, barcha fanlarni o'rganishda qo'llash mumkin bo'lgan metoddir. Fanlarni o'rganishda bu metod, shubhasiz, nihoyatda katta ustunliklarga ega, yani:

Masalalardan foydalanish amaliyot yo'nalishiga ega bo'lgani uchun mavzuni o'rganish va talabalar bilimni nazorat qilishning samarali usuli hisoblanadi.

- Masala mavzusi uchun har qanday vaziyatni tanlash mumkin. Masalalar o'quvlar bilimni butun dastur bo'yicha nazorat qilish, shu bilan birga, asosiy yoki qiyin kategoriyalar yoki mavzularni tushunishga qaratilgan bo'lishi mumkin.

- Masalalarning muntazam yechib turilishi hamda uni muhokama qilish talabalarning olgan bilimni uzluksiz nazorat qilish, tushunmagan kategoriyalarni tushunib olish imkoniyatini beradi.

Puxta bilim olishlari, fani chuqur o'rganish uchun eng samarali metodlardan biri masala va mashqlardan foydalanish qanday ahamiyatga ega ekanligini ko'rib chiqdik. O'qituvchi masala va mashqlarni o'quv jarayonida turli shakllarda ishlatishi mumkin.

Dars berishga o'qituvchi tayyorlanar ekan, mavzuni o'qishda qo'llaydigan metodlarini, jumladan, masala, mashqlarni chuqur o'ylab, ulardan qanday tarzda foydalanishni ko'z o'ngiga keltirishi zarur. Masala va mashqlar kategoriya, qonunlarni sifat xarakteristikasi bilan birga miqdor aloqalarini ham o'zida mujassamlashtirishi bilan muhim rol o'ynaydi. Masala va mashqlar hisob-kitob qilishni taqozo qiladi. Bu esa o'quvchi-talabalarning aniq miqdorlar, raqamlar yordamida qonun va qoidalarni tushunishini osonlashtiradi. Chunki nazariy jihatdan o'rganishda, ko'pincha,

ilmiy abstraksiyadan foydalaniladi. Ko'pchilik o'quvchi-talabalar ilmiy abstraksiya metodini tezda tushunishmaydi.

O'rganilayotgan mavzu, nazariy qonun-qoidalar keng ko'lamda real faktlar dalillarni talab qilsa, bunda rasmiy ma'lumotlar asosida tuzilgan jadval yordamida bajariladigan masala, mashqlar qo'l keladi. Savolni o'qituvchi tushuntirish jarayonida statistik ma'lumotlarni tahlil qilib, talabalarni nazariy fikrlashga o'rgatadi. Amaliy tavsiyalar beradi.

Men ham o'z matematika darslarimni tashkillashtirishda masala va misollar o'quvchilarni mushohada qilish, xulosa chiqarishga o'rgatish bilan birga kam vaqt sarflanishi, ayrim masalalarda ikkilanib turgan o'quvlarni to'g'ri javob topishga o'rgatishga harakat qilgan holda yangi innovatsion usullarni qo'llayman.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. S. Muzrapov, A. Mamayusupov, X. Nazarov, Q. Ostonov — Matematika tarixi darslik Toshkent 2013.
2. M. Ahadova — O'rta Osiyolik olimlarning matematikaga doir ishlari O'qituvchi 1984.
3. X. Nazarov, Q. Ostonov — Matematika tarixi o'quv qo'llanma Toshkent 1996.
4. Muhammad ibn-Muso al-Xorazmiy. Tanlangan asarlar. Toshkent: Fan, 1983.
5. www.ziyounet.uz

KASBIY MOTIVATSIYALARINI NAZARIY ASOSLARI

Nosirova Dilfuza Saydullaevna
Guliston Davlat Universiteti o'qituvchisi

Annotatsiya. Maqolada kasbiy faoliyat motivatsiyasi kasb tanlashni va bu kasb bilan bog'liq majburiyatlarni davomiy bajarishni shartlaydigan aniq undovchi ta'sir sifatida ochib berilgan.

Kalit so'zlar. Zamonaviy ta'lim, pedagogik, ijtimoiy-siyosiy ta'lim, mehnat bozori, motivatsiya.

Zamonaviy ta'lim tizimida talabalarni tayyorlashni takomillashtirish bitiruvchilar tayyorgarligining ko'plab omillari va ularning kasbiy faoliyatga real tayyorlik darajasi bilan shartlangan. Ular orasida pedagogik oliy o'quv yurtlari talabalarining o'qishga oid faoliyat motivatsiyasi o'ta muhim hisoblanadi. Pedagogik oliy o'quv yurtlarining ta'limiy jarayonida bitiruvchilarning kasbiy tayyorgarligiga o'sib boruvchi talablar va ularni kasbiy faoliyatga tayyorlashning real darajasi o'rtasidagi ziddiyat yaqqol ko'rinadi. Zamonaviy ta'lim tizimida talabalarni tayyorlashni takomillashtirish bitiruvchilar tayyorgarligining ko'plab omillari va ularning kasbiy faoliyatga real tayyorlik darajasi bilan shartlangan. Ular orasida pedagogik oliy o'quv yurtlari talabalarining o'qishga oid faoliyat motivatsiyasi o'ta muhim hisoblanadi. Shaxsiy kasbiy motivatsiyasi o'zi va boshqa odamlarni kasbiy muvaffaqiyatga erishishga rag'batlantirish jarayoni sifatida ham gavdalanishi mumkin. Bundan tashqari, kasbiy faoliyat motivatsiyasi kasb tanlashni va bu kasb bilan bog'liq majburiyatlarni davomiy bajarishni shartlaydigan aniq undovchi ta'sir sifatida ochib berilishi mumkin. Biz olib borgan tadqiqotimiz doirasida kasbiy faoliyat motivatsiyasi tushunchasi ostida aynan shu faoliyatga undovchi tizimni tushunamiz.

Kasbga yo'naltirish muammosini hal qilish nafaqat u yoki bu shaxsning, oilaning, balki butun bir davlatning muhim strategik vazifasi hisoblanadi. Shuning uchun ushbu jarayonni har jihatdan puxta o'rganish, tahlil qilish va tegishli tavsiyalarni ishlab chiqib, amaliyotga tatbiq etish orqali shaxs va jamiyat taraqqiyotini ta'minlashga ma'lum darajada hissa qo'shish mumkin. Qolaversa, kasb tanlashdagi muvaffaqiyatsizliklar shaxs faoliyati va faolligiga salbiy ta'sir etishi, ayni paytda u yoki bu sohalarida mehnat unumdorligining pasayishi shaxs va faoliyat nomutanosibligining yuzaga kelishi kabi ayanchli ijtimoiy psixologik asoratlarni ham keltirib chiqarishi mumkin. Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun davlat tomonidan muhim vazifalar belgilangan.

Bu vazifa yoshlarni turli kasblarga yo'naltirish imkonini beradigan maktablardagi ijtimoiy-siyosiy ta'lim yo'li bilan, shuningdek, matbuot, kino, radio, televidenie vositasida kasbiy ma'rifat berish va kasbiy targ'ibot qilish bilan yoshlarning qobiliyatini aniqlashga imkon yaratadigan va ularga tavsiyalar beradigan kasb bo'yicha konsultatsiyalar o'tkazish bilan amalga oshiriladi. Shuningdek, qobiliyatiga ko'ra kasbni tanlab olish va kasbga ko'niktirish (biologik, jismoniy, muhit sharoitiga ko'nikish, ijtimoiy-kasbiy ta'lim orqali kasbga kirishish va ishlab chiqarish jamoalariga qo'shilish) yo'li bilan ham joriy qilinadi. Umuman, shaxsni kasbga yo'naltirish muammosiga o'ziga xos ijtimoiy psixologik tamoyillar asosida yondashish tendensiyasini ko'rish mumkin. Jumladan, olimlar tomonidan «kasbga yo'naltirish uchburchagi» tavsiya etiladi. Mazkur uchburchakning birinchi tomoni - turli xil kasblarning insonga qo'yadigan talablarini yaxshi bilishdir. Ikkinchi tomoni - ehtimol kutilgan mehnat bozorini, jamiyatning u yoki bu mutaxassisga bo'lgan ehtiyojini bilish. Bu mohiyatiga ko'ra iqtisodiy va ijtimoiy muammodir, biroq usiz kasb tanlashga yo'llash mumkin emas. Kasbga yo'naltirishning uchinchi tomoni va bunga oid barcha ishlarning asosi shaxs xususiyatlarini, eng avvalo kasbga yo'naltirilayotgan shaxsning qobiliyati va istagini bilishni o'z ichiga oladi.

Bu borada yana eng muhimi shundaki, maktab davrida o'quvchilarga nafaqat bilim berish, balki, faol shaxsiy faoliyat yurita bilish va o'z-o'zini anglash ko'nikmasini doimo shakllantirib borish lozim. «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi» bizni shu maqsadga yo'naltiradi, bunday yondashuv har bir umumta'lim muassasasining aniq kasbga yo'naltirish dasturi bo'lishi lozim.

Maktab ta'lim tizimi o'quvchilarda kasbiy o'z-o'zini anglash jarayonining shakllanishiga ta'sir etadi. Bu jarayon muvaffaqiyatli kechishi uchun kasbga yo'naltirish ishlarining mazmunini, prinsiplarini, tashkiliy shakllarini, usul va vositalarini belgilovchi, o'quvchiga kasblar dunyosi va shaxsiy xususiyatlarini o'rgatishda yordam beruvchi, kasblarni ongli ravishda tanlashni ta'minlovchi, faoliyat sohalariga, qobiliyat va qiziqishlariga javob beruvchi, shaxsning salomatlik holatiga

va jismoniy qobiliyatlariga mos keluvchi va shu bilan birga mehnat bozorining kadrlarga bo'lgan ehtiyojini tasavvur etuvchi kasbga yo'naltirish ishlari tizimida munosabat mavjud bo'lishi kerak.

Motivatsiya – bu psixika orqali hosil bo'ladigan determinatsiyadir, motiv - bu shaxs xulq-atvorining kognitiv jarayonini bevosita tashqi olam bilan bog'lovchi subyektiv tarzda aks etishi demakdir.

Professor E.G'oziyev ma'lumotlariga qaraganda, motivning tuzilish tarkibiga shaxsning yo'nalganligi, xarakter xususiyatlari, his-tuyg'ulari, ichki kechinmalari, faoliyat yo'nalishlarida ifodalangan ehtiyoji, qiziqishi kiradi.

Zero, u yoki bu shaxsning motivlari tuzilishini, ularning asosiy funksional mexanizmlarini hamda shakllanish jarayoniga yo'naltirishning strategik rejasini ishlab chiqishni psixologik jihatdan tushunish muhim ahamiyat kasb etadi.

Motivatsiyasining shakllanishi professor E.G'oziyev modifikatsiyasi bo'yicha quyidagi yo'nalishlarga asoslanadiki, bu yo'nalishlar, bizningcha, kasb tanlashga kasbiy faollik motivatsiyasining nazariy asoslarini belgilashga xizmat qiladi.

Motivatsiya shakllanishining birinchi yo'li - bu ko'pincha «yuqoridan pastga» deb nomlanib, talabalarda o'quv motivining namunalari ideal darajadagisini tarkib toptirishda o'z ifodasini topadi. Talaba uchun tanish motivlar o'z xulqini ular bilan qiyoslash orqali o'zlashtiriladi, shaxsiy motivlar esa jamiyat tomonidan taklif qilinganlari bilan mujassamlashtiriladi.

Motivatsiya shakllanishining ikkinchi yo'li «pastdan yuqoriga» deb atalib, talaba ijtimoiy hayotdagi faoliyat turlarida bevosita ishtirok etadi, axloqiy xulq-atvor, faoliyat ko'nikmalarini amaliy jihatdan egallab boradi, unda real, haqiqiy, adekvat motivlar yuzaga kela boshlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi tizimida psixologik xizmat. Xalq ta'limi tizimida ishlaydigan psixologlarning malakasini oshirish va ularning attestatsiyasi haqida Nizom. - T., 1986.
2. O'zbekistonda ijtimoiy-falsafiy fikrlar tarixidan lavhalar. (Akad. M.Xayrullaev tahriri ostida). -T.: «O'zbekiston», 1995.
3. O'rta Osiyoda pedagogik fikr taraqqiyotidan lavhalar. (Tuzuvchilar: A.Zununov, M.Xayrullaev va boshq.). -T.: «Fan», 1996.
4. Xoxlova L.P. Talabalar uchun psixologiyadan topshiriqlar. - T.: «O'qituvchi», 1992.
5. Shodiev N. Studentlarga o'quvchilarni kasb tanlashga yo'llash ishlarini o'rgatish. – T.: «O'qituvchi», 1987.

KEY DIMENSIONS IN TEACHING ENGLISH LANGUAGE

Do'sova Ruxsora Jumaniyozovna

Teacher of school number 13 of Bog'ot district

Phone: +998 (93) 862 14 11

ruxsora.jumaniyozovna_11@inbox.uz

Jumaniyazova Nasiba Ravshanovna

Bog'ot tumani 13-son maktab o'qituvchisi

Telefon: +998 (93) 094 14 11

jumaniyazova.nasiba_1411@inbox.uz

Annotation: This article provides information on the key dimensions of English language teaching.

Key words: The European CLIL, the Culture Dimension, the Environment Dimension, the Language Dimension, the Learning Dimension, Communicative

The European CLIL Compendium has presented the various reasons for implementing CLIL under five key dimensions involving culture, environment, language, content and learning. The schools can decide freely which dimensions will be given more emphasis than others and which learning and development outcomes their CLIL programmes focus on. The dimensions of CLIL are:

The Culture Dimension: building intercultural knowledge and understanding, developing intercultural communication skills, learning about specific countries, regions and/or minority groups, introducing the wider cultural context.

The Environment Dimension: prepare for internationalization, access international certification, enhance school profile.

The Language Dimension: improve overall target language competence, develop oral communication skills, deepen awareness of both mother tongue and the target language, develop plurilingual interests and attitudes, introduce a target language, allow learners more contact with the target language. The Content Dimension: provide opportunities to study content through different perspectives, access subject-specific target language terminology, prepare for future studies or working life.

The Learning Dimension: complement individual learning strategies, diversify methods and forms of classroom practice, increase learner motivation and confidence in both the language and the subject being taught.

Immersion and CLIL: The Main Differences. Immersion education and CLIL have similar goals and methods, but they differ in three main respects. First, a pre-requisite for successful immersion is a society that enables the learners to become functional bilinguals and in which the first language of the learners has a strong position. Basically, this applies to societies with two official or main languages. This is not a pre-requisite for CLIL. Second, in immersion education the learners learn to read and write in the immersion language, whereas in CLIL they learn to read and write in their first language. Third, in immersion classes approximately 50% of the teaching and learning discourse should take place in the immersion language while in CLIL the minimum requisite is only 25%. Moreover, immersion has well established methodological principles and goals whereas CLIL is an umbrella term for various educational models and goals, including immersion itself.

These differences considered, the term that best describes the educational model followed by the informants of this study is CLIL: the foreign language content varies between 30—50% per day and the pupils learn basic literacy skills in Uzbek.

The pupils do not need to speak or write English before commencing the programme, but their language aptitude is tested before they are admitted to the programme to ensure that they are able to undertake the programme. Pupils are, thus, selected on the basis of their score in the language aptitude test. Involving both an underlying language learning capacity and the capacity to handle decontextualized language, language aptitude has been found to be one of the best predictors of L2 learning. Studying in both Finnish and English typically means much extra work and challenges for the pupil as well as requires ample support from parents. Practically, all CLIL pupils speak or at least understand Finnish at the start of the programme even if their first language is something

different. They also learn to read and write in Finnish on the first grade. The first-graders also practice reading, writing and spelling in English, but on a very basic level suitable for second-language learners. Many pupils continue in English-speaking or CLIL classes in the secondary level.

The bilingual classes follow the school's general curriculum and the general learning goals and principles are the same as for the mainstream Finnish-speaking classes. Pupil evaluation also follows the same general principles. It is stated in the school curriculum that the language of instruction should not affect the learning outcomes or evaluation.

The CLIL teachers in Uzbekistan are native speakers of Uzbek and have a native-like proficiency in English. The teachers have much freedom in deciding which content to teach in Finnish, in English, or in both languages, as long as approximately half of the instruction is carried out in English. Generally, some contents are more suitable to learn in Finnish, such as Finnish history and the geography of Finland and the Nordic Countries. Mathematics is taught mainly in English, and only the most essential mathematical concepts are learned in both languages. All CLIL pupils attend Finnish as a mother tongue lessons and L2 speakers of Finnish take Finnish as a Second Language lessons once or twice a week.

English has an A1 language status in bilingual classes, meaning that besides content instruction in English, the pupils attend formal EFL lessons taught solely in the target language by a native speaker. At the time of the data collection, there was one native English-speaking teacher for the bilingual classes. The general linguistic goal of the CLIL programme is to provide the pupil with a functional command of the English language and the ability to use it properly and concisely to convey meaning. This includes having knowledge about the language, listening attentively, talking to the point, reading with understanding, and writing fluently with accurate spelling and punctuation. The content of language learning is closely connected to the language skills needed in other academic subjects (e.g. mathematics, history and science). The pupils should learn the most essential concepts and contents in different academic subjects in both English and Finnish, so that they may continue their studies in either language.

The acquisition of L2 Grammar in CLIL. Foreign language education has adopted an increasingly communicative and intercultural emphasis during the past decades. Modern foreign language instruction draws primarily on the principles of communicative language teaching (CLT). The goal is to develop the pupils' communicative competence, which has four components: grammatical, discourse, sociolinguistic and strategic competence. Grammatical competence includes the knowledge of e.g. vocabulary, word formation, syntax, spelling, and pronunciation. Discourse competence involves knowledge of the conventions, coherence and cohesion of the language. Sociolinguistic competence refers to the knowledge required to use the language appropriately in different social contexts, such as form and function, registers and roles, while strategic competence is the skill to use

efficient communication strategies.

Communicative language teaching is based on the view that language is learned primarily by taking part in meaningful interaction and carrying out authentic communicative tasks, defined by Nunan as a "piece of classroom work which involves learners in comprehending, manipulating, producing or interacting in the target language while their attention is principally focused on meaning rather than the form". Communicative tasks involve, for example, problem solving, group work and collaborative learning.

List of used literature

1. Apthorp, H. 'Effects of a supplemental vocabulary programme in third grade reading/language arts.' *Journal of Educational Research*, 100:2, 67-79. (2006)
2. Beals, D. 'Sources of support for learning words in conversation: evidence from mealtimes.' *Child Language*, 24:673-694. (1997)

SHARQ MUTAFAKKIRLARI ASARLARIDA KELITIRILGAN AXLOQIY QADRIYATLARNING TARBIVAVIY AHAMIYATI

Erdonova Maftuna Rajabovna

Navoiy viloyati Karmana tumaniga qarashli 20 - umumiy
o'rta ta'lim maktabi Tarbiya fani o'qituvchisi

Annotatsiya: maqolada ta'lim ta'rbiya jarayonida sharq mutafakkirlarining asarlarida o'qituvchi qiyofasi va kasbiy yetukligi masalalari muammolari va yechimlari ta'lim-tarbiya jarayonida o'qituvchining roli alohida ahamiyatga ega ekanligi ta'lim jarayonida innovatsion usuldan foydalanish haqida ma'lumot berilgan.

Kalit so'zlar: ma'naviy-axloqiy metodikalar, ta'lim-tarbiya, konseptual, ruhiy, axloqli, odobli, intellektual, kasbiy salohiyat, metodlar.

Sharq mutafakkirlarining pedagogik fikrlari jahon pedagogikasi tarixiga qo'shilgan ulkan his-sadir. Ularning boy merosi pedagoglarning axloqiy qiyofasi va kasbiy etukligini takomillashtirishda muhim asos bo'lib xizmat qiladi. Mutafakkirlar tomonidan ilgari surilgan qarashlar inson, uni tarbiyalash, insonparvarlik g'oyalarining mazmunini boyitish bilan birga barcha davrlar uchun birdek ahamiyatga ega ma'naviy-axloqiy Konsepsiyaning shakllanishin ta'minlaydi. Abu Nasr Forobiy g'arbu-sharqda Aristoteldan keyin Muallimi soniy deb tan olingan buyuk olimdir. U qomusiy olim bo'lib juda ko'plab sohalarga doir asarlar yozgan. Shuning bilan birgalikda ta'lim-tarbiya sohasiga ham o'zining asarlarida alohida ahamiyat bergan. Forobiy yoshlarni o'qitishning metodlari tasnifini ishlab chiqqan. Ularni nazariy va amaliy metodlarga ajratgan. Shu tariqa o'qitishning hayoti, hamda kundalik faoliyati bilan bog'liqligi g'oyalarini olg'a surgan. Mutafakkir o'qitishning tajriba ko'rsatmali, induktiv, deduktiv, amaliy metodlariga alohida ahamiyat bergan. Barcha metodlarni o'quvchining hayotiy tajribasiga, mantiqiy tafakkuriga tayangan holda birlashtirgan. O'quv jarayonini tashkil etishga qo'yiladigan talablarni ishlab chiqishda deduktiv metodni ustun qo'yadi.

O'quvchilarga materialni tushuntirishda nimalarga alohida ahamiyat berish haqida eng muhim narsalarni fanga ishonchli bilimlar beradigan va shubhalantirmaydigan dalillar bilan yoritish va boshqalar ilmi bo'yicha o'qituvchilar uchun qimmatli bo'lgan tavsiyalarni bayon qilgan.

Forobiy matematika fani misollari asosida o'qitishning ilmiylik, ko'rsatmalilik, tushunarlik va izchillik prinsiplarini ishlab chiqqan. Bilish jarayonining va fandagi bilim shakllarining mohiyatini yoritdi. Olim bilish jarayonini tashkil etish masalalari bo'yicha ancha tavsiyalarni ishlab chiqqan. Uning fikricha o'quvchilarga turli bilimlar berish bilan birga o'zlari mustaqil holda bilim olish yo'llarini ko'rsatish, ularni bilimlarning zarurligiga ishonitirish kerak deydi. Forobiy bolaning fe'l-atvoriga qarab tarbiya jarayonida "qattiq" va "yumshoq" usullardan foydalanish kerak deb uqtiradi. Agar bola o'qish va o'rganishga moyil bo'lsa yumshoq usul. Tarbiyalanuvchi o'zboshimcha, itoatsiz va yalqov bo'lsa, qattiq usul qo'llanish lozim degan. Mutafakkir ta'lim-tarbiya jarayonida o'qituvchining roli alohida ahamiyatga ega ekanligini uqtiradi.

Mutafakkir yana ta'lim-tarbiya, shakl va uslublari tasnifini bergan:

1. Ta'limning nazariy va amaliy yo'nalganligi.
2. Bilimning ilmiyligi va amaliy ahamiyatga egaligi.
3. Ta'limning tizimlilik, mantiqiylik va ketma-ketligi.
4. Hayot bilan bog'liqligi.
5. Tushunarlikligi.
6. Kuzatish va tajriba asosida bo'lishi.
7. Isbotli tortishuvli, ritorik va mulohaza yuritishi.
8. Induktiv va deduktiv usuli.
9. Mashqlarni bajarish va takrorlash kabilar.

Qomusiy ilm sohibi Abu Rayhon Beruniy o'zining "O'tmish yodgorliklari", "Xindiston", "Geodeziya", "Minerologiya", "At Tafxiy", "Xorazmlik buyuk zotlar", "Saydana", "Ma'sud Qonuni" kabi asarlarida va arab tilidan turk tiliga tarjima qilgan qator dostonlarida insonlar tarbiyasiga alohida e'tibor bergan. Sharq mutafakkirlarining shuningdek, ulardan biri bo'lgan Abu Rayhon Beruniyning ham pedagogik qarashlari jahon pedagogikasi rivojiga qo'shilgan ulkan hissadir. Ularning boy merosi o'qituvchilarning ma'naviy, axloqiy qiyofasi va kasbiy etukligini takomil-

lashtiradi muhim asos bo‘lib xizmat qiladi. O‘rta asr sharoitida inson, uni tarbiyalash, shaxsning har tomonlama rivojlanishini ta‘minlovchi omillar, insonparvarlik g‘oyalarini mazmunan boyitish bilan birga barcha davrlar birdek ahamiyatga ega ma‘naviy va axloqiy konsepsiyaning shakllanishini ta‘minladi. Shuningdek, Abu Rayhon Beruniy o‘zining barcha asarlarining birinchi bobini falsafaga ya‘ni insonlarning axloq-odobiga bag‘ishlagan. Mutafakkir yoshlarni ilm ma‘rifatga chorlaydi. “Ilm dargohiga kirar ekansan qalbing kishining qalbini ko‘r qilib qo‘yuvchi illatlardan, odamni yo‘ldan ozdiruvchi holatlardan, qotib qolgan urf-odatlardan, xirsdan, raqobatdan, ochko‘zlikdan, mansabparastlikdan ozod bo‘lmog‘i lozim” degan. Yoshlar uchun kasb-hunarning suv bilan havodek zarurligini, ularning kelajagi shu bilan bog‘liq ekanligini ta‘kidlagan. Buning uchun yoshlarni qunt bilan ishlashga, sabr toqatli, irodali bo‘lishga, ayni chog‘da mehnatkash bo‘lishga chaqirdi. Abu Rayhon Beruniy o‘quvchiga bilim berish uni xat savodli qilish haqida gapirar ekan, qog‘ozning paydo bo‘lishi, yozuv va uning vujudga kelishi, turli yozuv belgilari, o‘quv qurollari haqida alohida to‘xtaladi. Mutafakkir ta‘limtarbiyaga o‘quvchilarning diqqatini jalb qilish, mashg‘ulotlar davomida o‘quvchilarning zerikib qolmasligi uchun ta‘lim olishning turli yo‘llari, shakl va metodlarini ko‘rsatib beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. R.Mavlonova, O.To‘raeva, K Xoliqberdiev. Pedagogika. –T. O‘qituvchi, 2001y
2. M.Ochilov. Muallim qalb me‘mori. –T., O‘qituvchi, 2001y.

PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES THAT ENCOURAGE STUDENTS TO THINK CREATIVELY IN THE CLASSROOM

Kuchkarova Mazluma Djumanazarovna

Tashkent city, Almazar district
is an English teacher at School 29

Abstract: Pedagogical technologies that encourage students to think creatively in the classroom, their application in the classroom.

Keywords: Fishermen, Aquarium, Associations, Problem, Communication, Logic, Example, Problem, Success, Continuity, Harmony.

Informatization of society requires continuous innovation in the education system. Today, any style can immediately become obsolete and enriched with new techniques. What factors affect the achievement of the desired results in the classroom? Many researchers around the world have conducted research on the application of innovations in education. Therefore, the main goal is to develop effective ways to use innovative technologies to achieve high levels of mastery, in particular, to study the use of pedagogical innovations in modern information technology. We will now focus on pedagogical technologies that encourage students to think creatively in the classroom.

Aquarium. Definition. 1. 5-6 participants sit in a circle with the leader. They are "fish". The rest of the group sits (or stands) around them. They are "fishermen."

2. The members of the inner circle ("fish") actively discuss the question suggested by the teacher. The Fishermen, on the other hand, observe and enter the process when they are interested in the opinion of a student discussing the question: they add, ask questions, clarify. Then the idea of a "fisherman" should stand next to the "fish" he is interested in.

3. At the end of the discussion of a problem, the participants swap places (those outside the circle now sit in a circle). It is advisable for all participants to sit in a circle.

Scope of use.

Used in the study of natural and exact sciences.

Advantages.

Allows participants to exchange ideas in an informal setting, expressing their views on how to solve a given problem (issue). Allows you to freely join and exit the discussion process. Develops analytical thinking, concentration and observation. Develops speech and feedback techniques.

Difficulties.

Debates and conflicts can arise when all students are actively involved in discussing the issue. Therefore, the teacher must be well prepared and know the methods that will not allow strong conflicts to arise.

Requires clear control. During the process, some students may drop out (not participate in the process). The teacher should think of ways to involve all students in the discussion.

Associations

Definition

Each group of students is given a poster with a word or phrase related to the study of a future topic. At the bottom, students write down the imagery that the word or phrase embodies in front of their eyes. For example: on a poster in a vertical direction is written a concept related to the selected topic. For each letter of the word, participants describe and write their ideas. For example:

M - problem, communication, logic, example, problem...

It is to succeed, to be continuous, to harmonize....

N - theory, salvation, navbahor, delicacy...

O - rationality, factor, community, consciousness...

Z - zimma, clever, time, damage, adornment...

A - information, agrotechnics, wonder, care...

R - plan, development, incentive, number, guide...

A - importance, status, intelligence, harmony, advantage...

It is advisable to have different words in different groups related to the study of the future topic. All posters will be hung, read, but not explained.

Scope: In the teaching of natural and exact sciences.

Advantages: Involvement of all students in the process of reflection, the emotional state of the participants.

Difficulties: Not identified.

Yes-no exercise

The teacher thinks of something (number, subject, literary or historical hero, etc.). The students ask him a question and try to find out what he is thinking. The teacher answers their questions only with the words "Yes", "No", "Both yes and no". There may be situations when the question is asked incorrectly or the teacher does not want to answer the question due to didactic purposes. He then refuses to respond with a predetermined gesture. At the end of the exercise, of course, it is necessary to have a short discussion about what questions are strong, what are weak and why.

The purpose of the exercise is to teach children to develop a search strategy without trying to ask questions randomly.

Scope: Used in natural and exact sciences, develops students' interest in learning.

Advantages: Strengthens the attitude of students to active learning and teaches:

- linking scattered facts into a single form;
- systematization of available data;
- Listen to students and take their opinions into account.

Challenges: Not being able to involve all students in the learning process (sometimes).

"Sunflower". Students are divided into groups of 4-5 people. The teacher raises one problem based on the subject of the subject. Each group makes a sunflower, places a circle in the center of it, and sticks the leaves. Depending on the topic, each group or a common problem is written in the circle and pasted on the board. This method can be used to explain, reinforce and repeat the topic, as well as to determine the knowledge acquired by students.

The methods we discussed above encourage students to think creatively and develop analytical thinking, concentration, and observation. Develops speech and feedback techniques.

List of used literature

1. Н.Т.Омонов, Н.Х.Хо'jayev, S.D.Madyorova, E.U.Eshjonov. Pedagogical technologies and pedagogical skills. Т.: "Economy and Finance" 2009.
2. В.Х.Ходжайев. General pedagogy. Tashkent 2017
3. Tolipov O, Usmonbaeva M. Applied bases of pedagogical technologies. - Т.: 2005

SHARQ MUTAFAKKIRLARINING PEDAGOGIK QARASHLARIDA BARKAMOL AVLOD TARBIYASI.

Kurbanova Gullola Bahramovna
Guliston Davlat Universiteti
Katta o'qituvchi

Annotatsiya: Maqolada sharq mutafakkirlarining pedagogik qarashlarida barkamol va komil insonni tarbiyalash to'g'risidagi fikrlari xususida so'z boradi.

Kalit so'zlar: g'oya, tarbiya, shaxs, sharq, mutafakkir

Tarbiya – insonning insonligini ta'minlaydigan eng qadimiy va adabiy qadriyat. Tarbiyasiz alohida odam ham, kishilik jamiyati ham mavjud bo'la olmaydi. Chunki odam va jamiyatning mavjudligini ta'minlaydigan qadriyatlar tarbiya tufayligina bir avloddan boshqasiga o'tadi.

“Tarbiya” atamasi keng va tor ma'nolarda ishlatiladi. Keng ma'noda tarbiya inson shaxsini shakllantirishga, uning jamiyat ishlab chiqarishi va ijtimoiy, madaniy, ma'rifiy hayotida faol ishtirokini ta'minlashga qaratilgan barcha ta'sirlar, tadbirlar, harakatlar, intilishlar yig'indisini anglatadi.

Ta'lim va ma'lumot olish jarayonida shaxsning faqat bilimi ko'payibgina qolmay, balki ahloqiy-ma'naviy sifatlari qaror topishi ham unda biz ma'rifatparvar Abdulla Avloniyning: «Tarbiya bizlar uchun yo hayot - yo mamot, yo najot - yo halokat, yo saodat - yo falokat masalasidir», degan o'gitiga amal qilishimiz zarur.

Sharqona odob-axloq va umumbashariy g'oyalarni ongiga singdirib olgan kishi yuksak ma'naviyatli, ya'ni ma'naviy barkamol, komil inson hisoblanadi. Ma'naviy barkamollik insonning dunyoqarashi, e'tiqodi, ruhiyati, xulq-atvor normalari, axloq-odobi bilan bevosita aloqadorligi bilan ajralib turadi.

Xalqimizning ma'naviy merosida, ulug' shoirimiz, faxr-iftixorimiz, ma'naviy dahomiz Alisher Navoiyning o'rni beqiyosdir. Alisher Navoiy o'zining butun ongli faoliyatini umuminsoniy maqsadlarga qaratadi. U asarlarida taqsimot munosabatlariga, ularning adolatli tashkil etilishiga e'tibor qaratadi, xizmatga yarasha taqdirlash masalasi doimo diqqat markazida turadi. U yasavul misolida shunday deydi: “agar u xizmatiga yarasha haq olish hayolida bo'lsa, u ota merosi va ona suti kabi haloldir”. (“Maxbub-ul qulub” T. 1983 y.).

Voiz Koshifiy insonni bilim orqali tarbiyalash, uning aqli qobiliyatini o'stirish mumkin deb bilimni insonni shakllantirish mezonini sifatida qaraydi. SHuning uchun ham bolaga ta'lim – tarbiya beradigan muallimning o'zi ham bilimli, dono, ahloqi yuksak bo'lishini targ'ib qiladi. Shuningdek, har bir muallim ta'lim – tarbiya yo'llari, uslubini yaxshi bilishi zarur, deya, ayniqsa muallim –murabbiyning muloyim, xushfe'l bo'lishi zarurligini ta'kidlaydi.

Naqshbandiylik ta'limotidagi “Dil ba yoru-dast ba kor”(qul ishdayu qalb Oллоhda) g'oyasi kishilarni mehnatsevarlik, haqqoniylik va poklikka, ya'ni kamolot sari intilishga tarbiyalab kelgan. Shunday qilib, sufiylik tariqatlarining barchasida markaziy g'oya-bu komil inson bo'lib, kishilarni kamolot sari yetaklagan va chorlab kelgan. Ushbu o'gitlar bugungi kunlarda ham o'zining axloqiy-tarbiyaviy ahamiyatiga ega bo'lib kelmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdullayeva Sh., Axatova D., Sobirov B., Sayitov S. Pedagogika. T.: “Fan”, 2004.
2. Sh.Abdullayeva, X.Ibragimov «Pedagogika nazariyasi va tarixi» fanidan ma'ruzalar matni . T.: “Fan”, 2004.
3. www.arxiv.uz

O'ZBEK DO'PPILARI.

Mattiyeva Mo'tabar Qahramonovna
Olot tumani 17-IDUM texnologiya fani o'qituvchisi

Annotatsiya: ushbu maqolada o'zbek do'ppilari va ularning xalqimiz uchun qay darajada ahamiyatli ekani haqida bayon etilgan.

Kalit so'zlar: milliy bosh kiyim, o'tmish, chust do'ppisi, iroqi do'ppi, zardo'zi.

Dunyoda xalqlar ko'p, elatlar ko'p. Barchasining o'tmishdan meros milliy urf-odatlarini, an'analari bor. Xalqlar, elatlar shu jihatlari bilan bir-biridan farqlanishadi. Masalan, o'zbek deyilsa, o'z-o'zidan do'ppi tushuniladi. Boshda do'ppisi bormi, demak u o'zbek deyiladi..

Do'ppi - bu bizning qadimiy va umrboqiy milliy bosh kiyimimiz. Agar do'ppi bozoriga kirib borsangiz, o'z-o'zingizdan yayrab ketasiz. Do'ppi ushlab turgan chevar ayollarni ko'rib beixtiyor faxrlanasiz.

“Do'ppi tikdim, ipaklari tillodan...” degan yoqimli ashula yodingizga tushadi. Bozorda esa qiz uzatmoqchi bo'lgan ota-onalarga ko'zingiz tushadi. Ularning birinchi xaridlari kuyov bolaga do'ppi tanlashdan boshlanadi. Ana shunaqa, o'zbekning do'ppisi juda azizdir. Shu bois, do'ppini aziz bilib, ehtiyot qilishadi, avaylab saqlashadi. Bu e'zozlarga yarasha o'zbek do'ppilarining shakllari, bezaklari ham o'zgarib bormoqda. “Iroqi chokli Toshkent do'ppisi”, mashhur “Chust”, “Andijon”, “Marqilon”, “Injiq nusxa” va “Setora” kabi turlarini hozirda ko'pchilik yaxshi bilishadi. G'urur va faxr bilan kiyishadi.

O'zbekiston xalq amaliy san'atining eng ommaviy va hamma yerda tarqalgan turlaridan biri har doim do'ppi - adrasli qattiq yoki yumshoq qalpoqcha bo'lgan edi. Do'ppi o'zbek milliy kiyimining ajralmas qismi bo'lib, o'zbek xalqining hayoti va an'analariga chuqur kirib borgan. Do'ppi (turkcha tepa so'zidan) nafaqat o'zbeklar, balki boshqa Markaziy Osiyo xalqlarining ham milliy bosh kiyimidir. Do'ppilar turlariga qarab ajratilgan: erkaklar, ayollar, bolalar uchun, qarilar uchun turlari. Bolalarning do'ppilari (kulohcha, qalpoqcha, do'ppi, kallapo'sh) matolarining turli-tumanligi va rang-barangligi bilan, popuk va sharchalarining kattaligi, kashtalari, zarlari va tumorlarining ko'pligi bilan farqlanadi. O'zbek do'ppilarining eng ko'p tarqalgan shakllari ozgina konussimon kabi to'rt qirrali do'ppilardir. Do'ppilar bir yoki undan ortiq mato qatlamlaridan tikilib, ipak yoki oddiy iplar bilan qavilib, mutahkamlanar edi. Tayyor do'ppi ustidan ipak, zar yoki kumush ip bilan kashta tikilar edi. Do'ppilar bir yoki undan ortiq mato qatlamlaridan tikilib, ipak yoki oddiy iplar bilan qavilib, mutahkamlanar edi. Tayyor do'ppi ustidan ipak, zar yoki kumush ip bilan kashta tikilar edi.

Do'ppi — yengil bosh kiyimi. Qadimdan eron va turkiy xalqlar orasida keng tarqalgan. Turkiston xalqlari orasida (ayniqsa O'zbekiston va Tojikiston hududida) milliy kiyim turiga aylangan. Boshqa xalqlar do'ppilaridalaridan o'zbek do'ppilarilari o'ziga xos shakli, bezagi bilan farqlanadi. Do'ppi uch qismdan iborat — tepa (aylana va to'rtburchak shaklida bichila-di), kizak (gardish shaklida) va jiyakdan tuzilgan, respublikaning turli joylarida turlicha bezatiladi; qismlari birlashtirilganda turlicha ko'rinishga ega bo'ladi. Do'ppi tikuvchi usta do'ppido'z, do'ppini tikish kasbi esa do'ppido'zlik deb ataladi. Do'ppi asosan baxmal, sidirg'a shoyi, satinga ip, ipak, zar iplar bilan kashta tikib tayyorlanadi. Tayyorlangan joyi (Chust, Marg'ilon, Toshkent, Shahrisabz va b.), mo'ljallangan kishilarning yoshi va jinsi(erkak, ayol, bolalar), shakli (o'tkir uchli, konussimon, yarim doyra, chuqur tubli, dumaloq, karjli va b.)ga kura do'ppilar xilma-xil va rang-barangdir.

Dastlabki do'ppilar shakli o'tkir uchli qilib salla bilan kiyishga mo'ljallab ki-zagi keng ji-yakli qilib tayyorlangan. 20-a. 20-y.laridan do'ppi shakli o'zgardi: tepasi dumaloq yoki murabba shakliga ega bo'ldi, kizakdagi jiyagi ingichkalashdi.

O'zbekistonda Chust, Andijon, Toshkent, Samarqand, Buxoro, Boysun, Shahrisabz do'ppilari mashhur. Chust do'ppisi to'q yashil shoyi yoki satindan karjli qilib tayyorlanadi: tepasining har bir karjida 4-kalampir nusxa yoki bodom shakli, kizagining har bir karjida 4-tadan mehrob (yarim doyra) shakli kashta bilan sidirg'a qoplab oq (ip yoki ipak) ipda tikiladi. Tayyor do'ppining tepasi kizagidan murabba shaklida bo'rtib chiqadi (boshqa do'ppilarning tepasi yarim doyra shaklida bo'ladi). Shakli ko'p jihatdan chuyet do'ppisiga o'xshash bo'lgan marg'ilon do'ppisi gullari (nisbatan ingichka va uzun qalampir shakli)ning sidirg'a qoplanmasligi bilan farqlanadi.

Toshkentning duxoba do'ppisi sidirg'a baxmalidan, buxoro do'ppisi sidirg'a yoki gul-li baxmal-

dan tayyorlanadi; buxoro do'ppisiga rang-barang ipak iplarda yo'rma usulida kashta tikib bezatilgan jiyak tutiladi.

Iroqi do'ppi Shahrisabzda keng urf bo'lgan, keyinchalik boshqa joylarga tarqalib, har bir mahalliy joyning o'ziga xos bezak usulida yaratila boshlandi. do'ppining bu turida kashta iplari sug'irilib to'r holiga keltirilgan mato (surp)ga rangli ipak yoki ingichka tolali paxta ipi bilan iroqi chok(terma va bosma usuli)da tikiladi (nomi shundan). Iroqi do'ppining eng yaxshi namunalari Shahrisabz va Kitob do'ppido'zlari tomonidan tayyorlanadi. Toshkent va Farg'ona vodiysida keng tarqalgan iroqi nusxa do'ppining naqsh mujassamoti rang-barang gulli novdalar, ular orasidagi yashil, ko'k tusli qushcha (bulbullar) shaklidan iborat.

Toshkentning iroqi do'ppisida oq zaminga atirgullar to'q va och kizil ipaklarda (ba'zan«Ra'no», «Guli», «Farg'ona tong otguncha» va b.) yozuvlar qo'shib tikiladi. Shahrisabzning tepa va kizagi yaxlit (ipak va ipdan) to'qilgan gilam do'ppisi ham mashhur. Samarqand (Urgut) va Surxondaryo (Boysun)ning dumalok, shaklli piltado'zi do'ppisining naqshi sodda, gullari markazga tomon yo'nalgan, qaviq choklari esa qovurg'ali yuzani hosil qiladi.

Buxoro zardo'zlarining zardo'zi-guldo'zi va zardo'zi-zamindo'zi («Yulduz», «Tovus» va b.) do'ppilari badiiy jihatdan yuqori baholanadi. Toshkentning sidirg'a parchadan 4-karjli (karjlari o'zaro qora xrshiya yo'llar b-n bo'lingan, har bir karjga yorqin gullagan novdalar tikilgan) do'ppi-si va boshqa do'ppilar jozibali qilib tayyorlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston ensklapediyasi.
2. www.ziyonet.uz

GLOBALLASHUV DAVRIDA O'SPIRINLAR IJTIMOYILASHUVINING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLAR

Murodov Ulug'bek O'tkir o'g'li,
Buxoro Davlat Universiteti magistranti

Annatatsiya: Insonni dunyoga kelishi, faqat tug'ilishdan iborat tabiiy-biologik hodisa emas, balki tug'ilgandan keyin o'z zamonasining tarakqiyoti darajasiga ko'tarilishi, mavjud ijtimoiy-tarixiy tajribani egallashi, jamiyatda o'z o'rnini belgilab olishi, tarixiy jarayonning faol ishtirokchisiga aylanishi, o'z e'tiqodiga, o'zligiga, hayotda o'z o'rniga, mavqeiga ega bo'lishi va faol ta'lim tarbiya olishi kerak bo'ladi. Buning uchun esa, hozirgi globallashuv davrida aynan, o'spirinlar hayotida ijtimoiylashuvning psixologik tamoyillari va xususiyatlarini yaxshi bilishimiz kerak. Shu boisdan ushbu maqolada: Globallashuv nima? O'spirinlar psixologiyasi haqida tuxtalib o'tilgan.

Kalit so'zlar: globallashuv davri, o'spirinlik, aqliy rivojlanish, psixologik yondashuv, xulq-atvor, shaxsning guruhli faoliyati.

Globallashuv - bu hayot sur'atlarining beqiyos darajada tezlashuvi demakdir. Yana, globallashuv millat va elatlar, mamlakatlarning madaniy, ma'naviy, iqtisodiy jihatidan uyg'unlashuviga olib keladigan jarayondir. Bugungi dunyoning taraqqiyoti ichki va tashqi omillar ostida yuzaga kelmoqda. Ichki va tashqi omillar asosan axborot vositasi bilan ta'sir ko'rsatmoqda. Ayniqsa, ommaviy axborot vositalari – radio, televidenie, gazeta, jurnal va internet orqali axborot ayirboshlash rivojlanib bormoqda. Olimlarning fikricha inson 85 foiz axborotni ko'rish orqali, qolgan 15 foizini eshitish orqali olar ekan. Demak, bu o'rinda televideniya va internetning roli har qachongidan ortadi. Internetdan foydalanish bo'yicha o'spirinlar yetakchi o'rinlarda turadi. Shu sababdan o'spirinlar hayotida psixologik terininglar o'tkazib ularni har tomonlama to'g'ri jabhaga olib chiqishimiz kerak. Chunki, barchamizga ma'lumki, bugungi kunda butun dunyoning uyg'unlashuvi — globallashuv jarayoni yuz bermoqda. Barcha narsaning ikki qutbi bo'lganligidek, globallashuvning ham o'ziga yarasha salbiy va ijobiy tomonlari mavjud. Shunga ko'ra o'spirinlar psixologiyasini ijobiy tomonga o'zgartirish zarur. Sababi, bu davirda o'spirinning umumiy aqliy qobiliyatlari, odatda, allaqachon shakllanib bo'ladi va ularning bolalikdagidek tez o'sishi kuzatilmaydi. Biroq ular mukammallashishda davom etadi. Murakkab intellektual operasialarni egallash va tushunchalar apparatining boyishi yigit va qizlarning aqliy faoliyatini mustahkamroq va samaraliroq qiladi, bu esa ularni kattalar faoliyatiga yaqinlashtiradi. Ayniqsa, maxsus qobiliyatlar tez rivojlanadi.

O'spirinlar hayotida ijtimoiylashuvining psixologik xususiyatlarini shakllantirishni o'rganish uchun ijtimoiy psixologiya yo'nalishini chuqurroq tadbiq qilish kerak. Ijtimoiy psixologiya - odamlarning ijtimoiy guruhlariga birlashishini, bu guruhni tavsifni, shaxsning guruhni faoliyati va xulq-atvorini, ijtimoiy psixologik qonuniyatlar, holatlar, hodisalar, ijtimoiy ustanovka kabilarni tadqiqot qiluvchi psixologiya sohasi. Qadimgi zamondan ijtimoiy psixologik voqelik falsafiy nuqtai nazardan organilib kelingan, lekin shaxs, guruh, jamoa munosabatlari qamrab olinmagan. Ijtimoiy psixologiya faniga asos bolib psixologiya, sotsiologiya, antropologiya, etnografiya, kriminologiya, falsafa kabi fanlar xizmat qilib kelgan. Ijtimoiy psixologiya fan sifatida muloqot, muomala qonuniyatlari, shaxslararo munosabat, individual va guruxiy ozaro ta'sir, guruhlarining ichki va tashqi tuzilishi, ularning turlari, tasnifi, ommaviy xolatlarni tekshiradi.

O'spirinlik bu ahliy faoliyatning ham rivojlanish davri sanaladi. Ular o'z fikrlarini mustaqil ifodalashga harakat qilib, shaxslik xislatlarini namoyish eta boshlaydilar. SHunda o'qituvchilar va katta yoshlilar ularning hali g'o'r fikrlari va dunyoqarashlarini to'g'ri yo'naltirishlari muhim. Zero, bu davrda o'z-o'zini anglash, ma'naviy-axloqiy, ijtimoiy xislatlari tez shakllanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Asmolov AG Madaniy-tarixiy psixologiya va olamlarning qurilishi. - M., 1996.
2. Merlin VS individuallik psixologiyasi. - M.; Voronej, 1996.
3. Rubinshtein SL Umumiy psixologiya asoslari. - SPb., 2000 yil.
4. Ananiev B.G. Zamonaviy insonparvarlik psixologiyasi va muammolari. - M, 1996 yil.
5. Psixologiyaga kirish / ed. A. V. Petrovskiy. - M., 1995.
6. Vygotskiy LS Rivojlanish psixologiyasi madaniy hodisa sifatida. - M.; Voronej, 1996 yil.

XORIJIY TILNI O'QITISHDA GRAMMATIK XATOLAR USTIDA ISHLASH VA ULARNI BARTARAF ETISH USULLARI

Nizomova Guljahon Abduvaliyevna

Norin tumani 11-maktab ingliz tili fani o'qituvchisi

Tel: +972560868

Annotatsiya: ushbu maqolada maktabda xorijiy tillarni o'qitish usullari, fanni o'qitishda duch keladigan muammolar va ularning yechimlari, xorijiy tilni o'qitishda grammatikani ahamiyati, Grammatik xatolar ustida ishlash va ularni bartaraf etish usullari haqida fikrlar keltirilgan.

Tayanch so'zlar: ta'lim tizimi, xorijiy tillar, o'qitish metodikasi, grammatika, muammo, "O'zing to'g'rila" metodi, "Aralashgan gap" usuli

Xorijiy tilni o'qitish – qiziqarli jarayon hisoblanadi, lekin shu bilan birgalikda qiyin jarayondir. Bunga asosiy sabab o'quvchilarda yetarli til muhit bo'lmaganligi, lug'at boyligi kamligi va o'zbek tilining grammatik qoidalarini to'liq bilmasligidir. Shunday holatlarda o'quvchilar gap tuzish jarayonida grammatik xatolarga yo'l qo'yadilar. Til o'rganishda grammatik xatolarni kamaytirish va oldini olish o'qituvchi va o'quvchi uchun nima qilish kerak? Bu muammoni bartaraf etish uchun ko'pgina chet el mutaxassislari ish olib borganlar, masalan, amerikalik olim Jenny Dooley quyidagi "O'zing to'g'rila!" metodni qo'llashni tavsiya etgan:

I. "O'zing to'g'rila!" metodi

1-bosqich: O'qituvchi doskaga ikkita gap yozadi: biri grammatik jihatidan to'g'ri tuzilgan gap, ikkinchisi grammatik jihatidan noto'g'ri gap yoziladi. Masalan: I football play every day. I play football every day.

O'qituvchi o'quvchilarga bu gaplardan to'g'ri tuzilgan gapni topish buyuriladi. O'quvchi gaplarni daftariga ko'chirib yozadi va to'g'ri tuzilgan gapga " " belgisi noto'g'ri gapga esa "X" belgisi qo'yiladi. Masalan: I football play every day "X" I play football every day To'g'ri javob: ikkinchi gap to'g'ri tuzilgan gap.

2-bosqich: Bu bosqichda o'qituvchi grammatik jihatidan tuzilgan to'g'ri gapni qaysi qoidalar asosida to'g'ri ekanligini tushuntirib beradi.

3-bosqich: O'qituvchi o'quvchilarni shu paytda olgan bilimlari bo'yicha qo'shimcha gaplar tuzishini buyuradi va ko'proq mashq qiladilar.

4-bosqich: O'quvchilarga shu takrorlangan grammatik qoidalar va to'g'ri gaplarni yod olish uyga vazifa qilib beriladi. Shu usul bilan til o'rganishdagi grammatik xatolarni kamaytirish va oldini olish mumkin.

Mazkur usulning afzalliklari quyidagilardan iborat:

-o'quvchi til o'rganishda sinchkovlikni va diqqatini to'plashni o'stira oladi;

-bir-birini xato va kamchiliklarini ko'ra oladi va to'g'rilay oladi;

-o'quvchilar bu jarayonda o'zlari qatnashadilar va faollik ko'nikmasini o'stirishga erishadi, mustaqil va erkin fikrlash qobiliyati o'sadi;

-o'quvchining o'z bilimiga bo'lgan ishonchi ortadi.

Bundan tashqari, tilshunos Virginia Evans fikriga ko'ra, "Aralashgan gap" usuli orqali o'quvchilarning grammatik xatolari ustida ishlashni ko'rsatib bergan.

II. "Aralashgan gap" usuli

Bu usulga ko'ra, bitta gapdagi so'zlar bo'lingan holda tarqatma qog'ozlarga yoziladi:

Masalan: have, I, mother, a.

O'qituvchi o'quvchilarni guruhlariga bo'ladi va o'quvchilar so'zlarni Grammatik jihatidan to'g'ri tartib bilan teradilar. Shundan so'ng, guruh qatnashchilari o'z qobiliyatlari va bilimlari asosida to'g'rilangan gaplarini tekshiradilar. O'qituvchi ishtirokida o'quvchilar to'g'ri grammatik qoidalar asosida tuzatilgan gaplarini navbat-navbatdan taqdimot qilishadi. Bunda notiq(speaker)lar vazifasini bajaruvchi o'quvchilar qatnashadi va og'zaki bayon qilishadi. Taqdimotdan so'ng, o'qituvchi o'quvchilarni baholaydi va to'g'ri javoblar uchun rag'bat, noto'g'ri tuzilgan gaplar uchun jarima beriladi. O'qituvchi bu jarayonda g'olib guruhni aniqlaydi, rag'batlantiradi. Mazkur metodning ijobiy tomonlari quyidagilardan iborat: -o'quvchilar gaplarni to'g'rilashda mantiqiy fikrlashni o'stira olish imkoniyatiga ega bo'ladi; -guruhda o'quvchilar do'stona va erkin ishlay oladi; -ishlash jarayonida bir-birini tekshira oladi va javoblarini to'ldira oladi; -bu turda o'quvchilar dars marka-

zida bo‘ladilar, bu esa o‘quvchilarni ko‘proq qatnashishga va fikr almashishga zamin yaratadi. III. “Grammar Corner”(Grammatik burchak) usuli Bu g‘oya o‘z tajribamda yuqori samaradorlik garovi bo‘lib xizmat qiladi, vaqtivaqti bilan foydalanib turaman. O‘qituvchi tomonidan doska yoniga o‘quvchilar yoshiga moslab “Grammar Corner” yaratiladi. O‘qituvchi har kuni dars jarayonida dars mavzusiga qarab grammatik qoidalar va unga moslab tuzilgan gaplar yozib turiladi va tushuntirib beriladi. Albatta, bu burchakka o‘quvchilar chiqib o‘tilgan grammatik qoidalarni misollar bilan tushuntirib beradilar va shu orqali og‘zaki nutqlarini ham o‘stira oladilar. Afzalligi shundaki, bu grammatik burchakda darslik bo‘limi oxirida, choraklar yakunida va o‘quv yili yakunida ham shug‘ullanib, o‘quvchilar xorijiy tildagi bilimlarini oshira olishga qulaylik yaratiladi hamda mazkur fan bo‘yicha bilimlari oshiriladi IV) “Verb is king “ (“Fe‘l –qirol”) metodi Mening faoliyatimda quyidagi metodning ham ahamiyati katta chunki fe‘lsiz, ishharakatsiz biz hech qanday gap yoki hikoyalar tuza olmaymiz. Tilshunoslikdan ma‘lumki, gapdagi asosiy ma‘noni fe‘l –so‘z turkumi beradi. Shuning uchun hamkasblaringa tavsiya etaman. O‘qituvchi o‘quvchilarga bir xil matn tarqatadi. O‘quvchilar matn bilan tanishib chiqadi va fe‘l so‘zi turkumini tagiga chizadi. Masalan: This is my family. I have a father, a mother and two sisters. My father is a doctor and my mother is a teacher. My sisters are pupils. I like my family. Shundan so‘ng, o‘quvchilar shu matnni o‘qishi, ular fe‘llarni sanab o‘tishadi. Masalan: is, have, is, are, like Bundan tashqari, mana shu fe‘llarga o‘quvchilar mustahkamlash sifatida o‘zlarining gaplarini tuzadilar. Misol uchun: My family is small .I have an apple .My books are interesting. Shu orqali o‘quvchilar “to be”, “to have”, “to do” kabi fe‘llarni ham takrorlashadi. O‘qituvchi o‘quvchilardan yana shu fe‘llarni takrorlab gap tuzadilar, “Zanjir mashqi” olib boriladi va o‘z bilimlarini mustahkamlab oladilar. Keyingi bosqichda o‘qituvchi o‘quvchilardan shunday fe‘llardan foydalanib, belgilangan matn asosida hikoya tuzishini so‘raydi va shu orqali o‘quvchilar grammatikaga oid bilimlarini o‘stiradilar. So‘nggi bosqichda o‘qituvchi o‘quvchilar tuzgan gaplarni so‘roq shaklga aylantirishni avvalo, o‘zi o‘rgatadi. Teacher: I live in Uzbekistan. (darak gap) Men O‘zbekistonda yashayman. Do you live Uzbekistan? (so‘roq gap) Siz O‘zbekistonda yashaysizmi? Darak gapning so‘roq shaklini tuzish uchun “do” yordamchi fe‘li gapning boshida kelib, “mi?” ma‘nosini anglatayotganini ta‘kidlab tushuntiriladi. 3-chi shaxsni ifodalaganda esa “does” shaklidan foydalanish kerakligi grammatik jihatidan mos kelishini aytib otadi va o‘qituvchi gaplar aytadi: Does your friend live in Tashkent? Sizning do‘stingiz Toshkentda yashaydimi? Yes, she does. Ha. No, she does not. Yo‘q

Mazkur mashqlar o‘quv yili davomida takroriy mashq sifatida foydalanilsa, maqsadga muvofiq bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. J. Jalolov. “Chet tili o‘qitish metodikasi .-Toshkent “O‘qituvchi” nashriyoti 1996
2. Grammarway 4 .Jenny Dooley & Virginia Evans “Express Publishing” 1999
3. Practical English Usage .Michael Swan

XALQ PEDAGOGIKASIDA BOLA TARBIYASI VA OILAVIY MUNOSABATLAR.

Nosirova Dilfuza

Guliston Davlat Universiteti o'qituvchisi

Islamova Durдона Rustamjon qizi

GulDu talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada xalq pedagogikasida oila, bola tarbiyasi va ota- onalar munosabatlaridagi muammolari xususida so'z boradi.

Kalit so'zlar: oila, pedagogika, tarbiya, xalq

Xalqning muhabbat, oila, bolalar va ota-onalar haqidagi tasavvurlari ko'p asrlik turmush tajribalari asosida yuzaga kelgan. Bu tasavvurlar birlashtirilgan va pedagogik o'ylab chiqilgan, amaliyotda, hayotda sinovdan o'tgan xalq qoidalari, maslahatlar, tavsiyalar to'plamida o'z ifodasini topgan, ular xalq pedagogik madaniyati yetukligi va boyligini bildiradi.

Oila va oilaviy munosabatlar pedagogikasi – murakkab jarayondir. Agarda zamonaviy terminalogiyadan foydalanadigan bo'lsak, unda allanimalarni bajarish kerakligiga xalq o'z shaxsiy tajribasida ishonch hosil qilgan deb aytish mumkin.

1. Bolalarga tarbiyaviy ta'sir ko'rsatish odatlari, an'analari, metodlarini aniqlab konstruktiv metodini;

2. Bolalarning dam olishlari, mehnat qilish va o'quv mashg'ulotlari tartibini o'rnatib tashkilotchilik vazifasini;

3. Ota-onalar, ota-onalar va bolalar, bolalarning o'zlari o'rtasidagi yaqinlari, qarindoshlar va qo'shnilar va shu kabilar bilan to'g'ri o'zaro munosabatlar qoidalarini ishlab chiqib kommunikativ vazifasini;

Bular hammasi asta-sekinlik bilan oilaviy munosabatlar sistemasini yaratadi. Oila eng intim (yaqin) jamoadir. O'zining ko'nglidagi firklarini bola faqat ota-onalariga aytishi mumkin, ayniqsa sirlarini onasiga aytadi. Oiladagi o'zaro munosabatlar juda nozik va qaltis ishdir, chunki u qarindoshlik iplari bilan bog'langan jamiyatning birinchi jamoasi bilan bog'liq bo'ladi. Bu yerda oila ichidagi o'zaro munosabatlar amalga oshiriladi, ota va onaning tarbiyachilik vazifalari aniqlanadi. Uning bolalarga pozitiv ta'sirini kuchaytirish uchun sharoitlar yaratiladi. Oilaning va oilaviy tarbiyaning ana shu hamda boshqa xususiyatlari har doim xalqning diqqat markazida bo'lgan. Bular hammasi Markaziy Osiyo xalqlari xalq pedagogikasi meroslarida o'z aksini topgan.

Oilaning asosiy vazifasi – katta avlod uchun munosib bolalarni tarbiyalash hisoblanadi. Bu yerda ham hal qiluvchi ish ota-onalarga bog'liq bo'ladi.

Xalq pedagogisida onalik oliy ijtimoiy qadriyat sifatida, inson avlodini davom ettirishdagi tabiiy talab sifatida qaraladi. Hamma xalqlar xaqli ravishda onani – ayolni yuksaklikka ko'taradilar, "O'g'il agarda kaftida onasi uchun tuxum pishirib berganida ham uning oldida qarzdorligicha qoladi" deb hamma tan olgan.

Bolalarga muhabbat – bu juda muhim muammo hisoblanadi. Chunki, ona muhabbati sababli ota-onalar ko'plab tuzatib bo'lmas xatolarga yo'l qo'yadilar. Hamma xalq haqiqatli so'zlarida bolalarga cheksiz muhabbat hissi ifoda etilgan. "Uyning bezagi-bu bekadir, dasturxonning bezagi-mehmon". Bolaning tarbiyaliligi ham juda qadrlanadi.

Xalq otalarning shaxsiy ibrat ko'rsatishlariga ko'p e'tibor qaratgan. Onaning yomon odati albatta bolaga ta'sir ko'rsatadi, shuning uchun "janjalkash otaning o'g'li urushqoq bo'ladi", deb aytadilar. Ota va onadan tashqari oilada tarbiyachilik vazifani buva va buvisi va boshqa qarindoshlari ham bajaradilar. Amalda ular noma'lum xalq pedagoglari hisoblanadilar. Xalq donishmandlari opoqilar (buvalar) va buvilar haqida maxsus ertaklar to'qiganlar.

Xalqimiz azal-azaldan axloqiy fazilatlariga boy bo'lgan. Ota-bobolarimiz farzand o'stirar ekanlar, ularning xulq-atvorlariga, gap-so'zlariga, kishilar oldida o'zlarini qanday tutishiga, o'z maqsadlarini qanday so'zlar bilan tushuntirishlariga katta ahamiyat berishgan. Ular farzandlarining qo'rslik qilishi, kattalar suhbatiga aralashishi, nojo'ya ishlariga zinhor-bazinhor yo'l qo'ymaganlar. Bu kabilarga farzand tarbiyasining eng muhim tomoni deb qaraganlar. Ammo, ming taassufki, yaqin tariximizda sharqona tarbiya, axloq -odobning ming yillik tajribalaridan «eskilik sarqiti» deb voz kechdik, o'zligimizni unutayozdik.

Oilada milliy tarbiyani yoshlarga singdirishda dastlab miliy odobni (avval salomlashish, ke-

yin soʻz boshlash, yaxshi va yomonni ajratish, kattalarga hurmat va kichiklarni izzatlash, ustozlarni eʼzozlash kabilarni), milliy gʻurur asoslarini (oʻzbek millatiga mansubligini anglash, Oʻzbekiston-Vatanim mening tuygʻusini chuqur anglash), vijdoniylik (andishali boʻlish, rostguylik, yolgʻon gapirmaslik, yaxshi va yomon xulqqa oʻzining toʻgʻri fikrini bildirish) kabilarni tarbiyalash, uqtirish, ularni axloqiy nizomga aylantirish milliy tarbiyamizni yanada ravnaq toptiradi va kelajagimizni yuksaltiradi.

Adabiyotlar roʻyhati

1. Quronov M. , Z.Q.Qurbonniyozov Ijtimoiy pedagogika T.TDPU. 2003 y
2. Munavvarova A.N. "Olia pedagogikasi" T., 19
3. www.ziyonet.uz

OILADA "DEVIANT XULQ-ATVOR" NAMOYON ETILGAN BOLALAR BILAN ISHLASHNING PSIXOLOGIK MEXANIZMLARI

O'rinov Furqat Jamol o'g'li,
Buxoro Davlat Universiteti magistranti

Annatsiya: O'smirlik yoshida deviatsiya namoyon bo'lishining tinimisiz oshib borishi ijtimoiy pedagog oldida bu o'smirlar bilan ishlashning yangi usullari, texnologiyalarini izlash va ularga tadbiiq etish vazifasini qo'yadi. Ilmiy nazariy va amaliyotda ikki asosiy texnologiya-profilaktika va rehabilitatsiya keng tarqalgan. Profilaktika-o'smirlar xulq-atvorida ijtimoiy normalardan og'ishning turli shakllarini keltirib chiqaruvchi asosiy sabab va sharoitlarni bartaraf etishga qaratilgan ijtimoiy, tibbiy, tashkiliy, tarbiyaviy va davlat tadbirlarining majmuasidir. U asosan bolani o'rab turuvchi muhitga bog'liq bo'ladi. Yosh avlod o'rtasida deviant xulq-atvorning rivojlanishi va jamiyatdagi jinoyatchilik hodisalarining o'sishi o'rtasida to'g'ridan-to'g'ri bog'liqlik mavjud. Noqonuniy xatti-harakatlar qilish istagi bolalar va o'spirinlarning deviant xatti-harakatlari rivojlanishi bilan ortib bormoqda. Shuning uchun profilaktika ishlari barcha ta'lim muassasalarida hamma joyda joriy etilishi kerak. Ularning maqsadi o'spirinlarni har bir harakat javobgar bo'lishi kerakligini o'rgatishdir. Ushbu maqolada ham aynan shu kategoriyalar ko'rsatib o'tilgan.

Kalit so'zlar: Deviant, yoshlar, xulq-atvor, og'ish, profilaktika, axloq me'yorlar, o'g'rilik, ichki-likbozlik, giyohvandlik, o'z joniga qasd qilish, o'spirinlar.

Deviant xulq-atvorning ijtimoiy-psixologik omillari. Jamiyatning psixologik xususiyatlari, hissiy mahrumlik, oila paydo bo'lishi, ish bilan bandlik, mas'uliyat, vaqt etishmasligi darajasining oshishi bilan odamlarning nisbatan ijtimoiy yakkalanishi va begonalashuvining kuchayishi uchun qulay bo'lgan ma'lumotlarning doimiy ravishda ko'payib borishi bilan tavsiflanadi, xulq-atvor buzilishining shakllanishiga yordam beradi. Bola yoki o'spirinning ijtimoiy va psixologik moslashuvi etarli bo'lmagan holatlar, ijtimoiy ma'qullangan xatti-harakat stereotiplarini asotsial qadriyatlarini interiorizatsiyasi bilan singdirish qiyin bo'lganda, asotsial munosabatlarning ta'siri antisotsial xatti-harakatlarning muhim sharti bo'lib ko'rinadi. Jamiyatdagi ijtimoiy taranglik ruhiy buzilishlar va deviant xulq-atvorning ijtimoiy xavfli shakllari (alkogolizm, giyohvandlik, o'z joniga qasd qilish, jinoyatchilik) ning intensiv paydo bo'lishi uchun sharoit yaratadi; ammo, ruhiy kasalliklar va deviant xulq-atvorning ko'payishi, o'z navbatida, aholida ijtimoiy keskinlikni kuchaytiradi. Ijtimoiy omillarning ruhiy salomatlikka patogen ta'sirini o'rganayotganda ularni ikki guruhga ajratish kerak: makrososial va mikrososial. Birinchilari to'g'ridan-to'g'ri jamiyatning ijtimoiy tizimi, ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy tuzilishi bilan shartlanadi. Ikkinchisi odamlar turli xil sohalarida (mehnat, dam olish, kundalik hayot) ijtimoiy hayotning o'ziga xos yo'nalishlarini aks ettiradi.

Deviant hulq-atvorning eng yaxshi profilaktikasi - bu tarbiyaning vositalari, shakllari va usullarini aniq belgilab olgan holda voyaga yetmaganlar ongiga maqsadga qaratilgan tashkiliy ta'sir ko'rsatishdir. Huquqiy tarbiyani oldini olish imkoniyatlari tiyishning boshqa vositalariga qaraganda ancha samaraliroqdir. Chunki huquqiy profilaktika choralari odatda, birmuncha kechikadi va qilmish sodir etilgandan keyin amal qila boshlaydi.

Zamonaviy dunyoda deviant xatti-harakatlar muammosi ayniqsa keskin. Iqtisodiy tengsizlik, ommaviy globallashuv, axborotdan erkin foydalanish, demokratiyaning rivojlanishi, shuningdek, ijtimoiy hodisalar ko'pincha o'smirlar muhitida salbiy reaksiyalarni keltirib chiqaradi. Yoshlar adolatsizlikka qarshi isyon ko'taradilar, axloqiy me'yorlarni o'rnatdilar yoki o'rnatdilar. Ko'pincha bu norozilik nafaqat yosh "inqilobiy" ga, balki butun jamiyatga zarar keltiradigan o'ta xavfli shakllarga aylanadi. Deviant xatti-harakatlarning oldini olish va uning sabablarini bartaraf etish uchun siz odamga tushunadigan va umumiy manfaatlarga ega bo'lgan guruhni topishda yordam berishingiz kerak. Variant sifatida musiqa, sport maktabiga yoki sport turistik klubiga yuboring. Bularning barchasi shaxsning ishtiyoqi va qiziqishlariga bog'liq. Deviantlik xatti-harakati yoshlarni tarbiyalashda hisobga olinishi kerak bo'lgan ijtimoiy, biologik vapsixologik omillarga bog'liq.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Каримова Л.И. Социальная психология и реклама: Учебное пособие для вузов. Т.: Издательскополиграфический творческий дом им. Г.Гуляма, 2004. С. 20.
2. Sotsiologiya molodeji. Uchebnik. /Pod red. V.T.Lisovskogo. SanktPeterburg, 1996
- 3 Каримова Л.И. Социальная психология и реклама: Учебное пособие для вузов. Т. Издательскополиграфический творческий дом им. Г.Гуляма, 2004. С. 20.
- 4 Sotsiologiya molodeji. Uchebnik. /Pod red. V.T.Lisovskogo. SanktPeterburg, 1996
5. PULATOV SH.N. XIX asr oxiri - XX asr boshlarida Hindistondagi ijtimoiy-siyosiy vaziyat. Academic Research In Educational Sciences. Volume 1. 2020 468-474 P.

ABDULLA ORIPOV HAYOTI VA IJODI

Ortiqova Sayyora Akramjanovna

Toshkent Irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mehanizatsiyalash
muhandislari instituti "Yer resurslarini boshqarish" fakulteti
"Yer kadastr va yerdan foydalanish" yo'nalishi 2-kurs talabasi

Annotatsiya: ushbu maqolada, shoir, tarjimon, publitsist, jamoat arbobi Abdulla Oripov hayoti va ijodi, she'riyati, unvonlari haqida ma'lumotlar yoritilgan

Kalit so'zlar: shoir, tarjimon, publitsist, jamoat arbobi, Abdulla Oripov, adabiyot, san'at, O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi, Oliy Majlisi senati, O'zbekiston Respublikasi Madhiyasi, "O'zbekiston Qahramoni"

Abdulla Oripov - o'zbek shoiri va jamoat arbobi. Abdulla Oripov ijodi zamonaviy o'zbek adabiyotining yorqin sahifalaridan birini nomoyon etadi. Uning she'rlarida insonning chuqur ruhiy dunyosi va xalq tarixi tahlil etiladi. Shoir, tarjimon, publitsist, jamoat arbobi Abdulla Oripov 1941-yil 21-martda Qashqadaryo viloyati, Koson tumanidagi Neko'z qishlog'ida tavallud topgan. O'rta maktabni 1958-yili oltin medal bilan tamomlagandan keyin, hozirgi O'zbekiston Milliy universitetning jurnalistika fakultetida 1958–1963-yillarda o'qidi, "Sharq yulduzi" jurnalida adabiy xodim, "Yosh gvardiya" va G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyotlarida muharrir, "Yosh gvardiya" dramatik teatrida badiiy bo'lim mudiri, O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasida maslahatchi, katta adabiy maslahatchi, Abdulla Qodiriy nomidagi Toshkent Davlat Madaniyat institutida o'rindoshlik bo'yicha o'qituvchi va bir qancha vazifalarida ishladi. 2009 yildan boshlab esa O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasining Faxriy raisi. U 1990 yilda O'zbekiston Oliy Kengashining, 1995 yilda O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining deputati etib saylangan. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi senati a'zosi (2005–2010). Abdulla Oripov Kaliforniya (AQSH) fan, ta'lim, sanoat va san'at xalqaro akademiasining a'zosi ham bo'lgan.

Dastlabki she'ri 1957 yilda, o'zbek she'riyatida o'ziga xos voqea bo'lgan "Mitti yulduz" nomli birinchi kitobi esa 1965 yilda nashr etildi. Shundan keyin "Ko'zlarim yo'lingda" (1966), "Onajon" (1969), "Ruhim" (1971), "O'zbekiston" (1972), "Hayrat" (1974), "Yurtim shamoli" (1976), kabi oltmishga yaqin to'plamlari chop etildi. 2000–2013 yillarda "Tanlangan asarlar"ning yetti jildligi bosilib chiqdi.

Abdulla Oripovning dostonlari, she'rlari ko'plab xorij tillariga tarjima qilindi. U buyuk italyan shoiri Dante Aligerining shoh asari "Ilohiy komediya"ning "Do'zax" qismini to'lig'icha va "A'rof" qismidan to'qqiz qo'shiqni mahorat bilan o'zbek tiliga o'girdi (1975,2005). Yenye Xelton, A. Pushkin, N. Nekrasov, L. Ukrainka, T. Shevchenko, R. Hamzatov, Q. Quliyev, Maxsatiy Ganjaviy, Yegishe Charens, H. Bachchan, H. Merilaas, Xalil Rizo va boshqa qardosh shoirlar she'rlarini tarjima qildi.

Shoir ijodi mustaqillik yillarida nihoyatda tuyg'ularga boy, fayzli va sermahsul bo'ldi. "Haj daftari" (1992) turkumiga kirgan she'rlarida shoir ma'naviyatimiz manbalarini kashf etish yo'lidan boradi. Qur'oni Karim, Hadisi shariflardan zamonaviy ma'nolar izlaydi va topadi. U dostonnavis va dramaturg sifatda ham ma'lum va mashhurdir. Xususan, "Sohibqiron" (1996) she'riy dramasi va "Istiqlol manzaralari" (2011) dostoni shoirga katta shuhrat keltirdi.

O'zbek xalqining milliy tiklanish, hurfikrlilik va mustaqillik uchun kurashida Abdulla Oripov she'riyati alohida o'rin tutadi. Abdulla Oripov O'zbekiston Respublikasi Davlat Madhiyasining matni muallifi ekani bilan ham xotiralarda saqlanib qoladi. Abdulla Oripov Yozuvchilar uyushmasiga raislik qilgan kezlari O'zbekiston eng yangi tarixi adabiy jarayoniga rahbarlik qildi. Uning she'riyati Muhammad Yusuf kabi ko'plab shoirlar ijodining shakllanishiga ta'sir ko'rsatgan.

O'zbekiston xalq shoiri Abdulla Oripov O'zbekiston Respublikasi Madhiyasi hammualifidir. U 1994-yilda Abdulla Qodiriy nomidagi Davlat mukofoti bilan, Millat ma'naviyati va estetik tafakkurini rivojlantirishdagi xizmatlari uchun shoir Abdulla Oripov ijodkorlar orasida birinchi bo'lib, 1998-yilda „O'zbekiston Qahramoni“ degan yuksak unvonga sazovor bo'ldi.

2007-yil Oripov Jahon intellektual mulk tashkiloti (BIMT) tomonidan jahon madaniyati xazinasi qo'shgan hissasi uchun oltin medalni qo'lga kiritdi.

2015-yil Italiya yulduzi xalqaro sharaffi ordeni bilan taqdirlangan. Faxriy mukofot shoirga Italiya prezidenti Serj Sotarelloning taklifiga binoan topshirilgan.

Ўзбекистон халқ шоири А. Орипов ҳаётдан 2016-йил 5-ноябр кuni ko‘z yumди. Uning yoshi 75 da edi. Shoir Toshkent shahridagi Chig‘atoy qabristoniga dafn etilgan.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. <https://arboblar.uz/uz/people/oripov-abdulla>
2. <https://arboblar.uz/uz/people/oripov-abdulla>
3. ziyonet.uz

JISMONIY TARBIYA DARSLARINING PSIXOLOGIK TOMONI. O'QUVCHILARNI PSIXOLOGIK TAYYORLASH

Razzaqov G'ulomjon Baxodirovich

Namangan viloyati Kosonsoy tumani
33-maktab jismoniy tarbiya fani o'qituvchisi
Razzakov_scholl33@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu tezisda biz maktabda jismoniy tarbiya darslarida o'quvchilarni psixologik tayyorlash va ularni sport psixologiyasi bilan tanishtirish metodikalari bilan tanishib o'tamiz.

Kalit so'zlar: sport psixologiyasi, jismoniy tarbiya darslarida psixik tayyorgarlik, aqliy va jismoniy faollashtirish

Jismoniy tarbiyaning quyidagi psixologik jihati haqida to'xtalamiz; jismoniy madaniyat darslarining insonning turli xil psixik jarayonlari jarayoniga faollashtiruvchi ta'sirini aks ettiradi, ikkinchisi vosita rivojlanishining psixologik asoslarini shakllantirish bilan, xususan o'quvchilarning psixomotor ko'nikmalarini rivojlantirish bilan bog'liq: bu jihatdan, jismoniy tarbiya o'quvchilarning motor sohasini kelajakdagi mehnat faoliyatida har qanday yangi motorli ko'nikmalarni o'zlashtirishga tayyorlashga qaratilgan bo'lib, ba'zilar sinfda amalga oshiriladi. Ammo jismoniy tarbiya darslarining o'tkazilishi jarayonida samaradorligini oshirish uchun o'quvchilarni yanada maqsadga muvofiq va ongli ravishda psixomotor rivojlanishini amalga oshirish zarur. Jismoniy tarbiyaning birinchi psixologik tomonini batafsil ko'rib chiqamiz. Ma'lumki, jismoniy mashqlar insonning aqliy faoliyatini amalga oshirish uchun qulay shart-sharoitlarni yaratishda qanday muhim rol o'ynaydi. Bu salbiy hissiy ta'sirlarni va aqliy charchoqni olib tashlash vositasi va shuning uchun intellektual faoliyatni rag'batlantiruvchi omil sifatida ishlaydi. Jismoniy mashqlar natijasida miya qon aylanishi yaxshilanadi, axborotni idrok etish, qayta ishlash va ko'paytirishni ta'minlaydigan aqliy jarayonlar faollashadi. Shunday qilib, jismoniy mashqlar ta'sirida xotira hajmi ortadi, diqqatning barqarorligi oshadi, elementar intellektual vazifalarni hal qilish tezlashadi va vizual-motor reaksiyalari tezlashadi. Shuni ta'kidlash kerakki, o'zining katta mustaqil ahamiyatiga qaramay, aqliy jarayonlarni faollashtirish jismoniy tarbiya turli nazariyalari tomonidan ilgari surilgan vazifalar qatoriga kirmaydi. Ammo bu maktabda jismoniy tarbiya darslari uchun juda muhimdir, bu erda o'quvchilar ko'pincha aqliy charchoqni boshdan kechirishadi. Shuning uchun aqliy jarayonlarni faollashtirish va keyingi darslarda maktab o'quvchilarining asab tizimini faol ishlashga tayyorlash, albatta, ustuvor vazifadir.

Shunita'kidlash kerakki, o'tkazilgan barcha tadqiqotlarda aqliy jarayonlarning ko'rsatkichlari jismoniy mashqlardan oldin va keyin o'rganilgan. Bizning yondashuvimiz bir oz boshqacha: u jismoniy mashaqqatdan keyin va ruhiy mashaqqatdan so'ng ruhiy jarayonlarning xususiyatlarini qiyosiy o'rganishdan iborat edi. Shu maqsadda jismoniy tarbiya va matematika darslaridan so'ng uchinchi sinf o'quvchilarida eng oddiy aqliy faoliyatni (korrektor testini bajarish nuqtai nazaridan) bajarish samaradorligini tekshirdik. Ma'lum bo'lishicha, ikkala darsdan keyin ham to'g'ri ko'rilgan belgilar soni teng ravishda ko'paygan. Shu bilan birga, jismoniy tarbiya darsining fikrlash jarayonlari jarayonida o'ziga xos ta'siri ta'kidlandi. Jismoniy tarbiya darsidan keyingi mashg'ulotlar oldidan xuddi shu boshlang'ich daraja bilan maktab o'quvchilarining aqliy faoliyati matematika darsidan keyingi davrga qaraganda faolroq davom etdi: topshiriqning aniqligi oshdi, ko'rilgan belgilar soni 21% ga oshdi, tezligi aqliy faollik 6% ga oshdi, matematika darsidan keyin esa 3% ga kamaydi. Shunday qilib, bizning natijalarimiz turli xil tadqiqotchilar tomonidan olingan ma'lumotlar qatoriga kiradi, bu jismoniy mashqlar ta'sirida aqliy jarayonlarning faollashishini, umuman aqliy faoliyatni amalga oshirishga ijobiy ta'sir ko'rsatishini ko'rsatadi. Shu munosabat bilan, uchinchi sinf o'quvchilarida jismoniy tarbiya mashg'ulotlaridan ozod qilingan aqliy jarayonlarning rivojlanish xususiyatlarini o'rganish natijalari ham qiziqish uyg'otadi, ya'ni:

- 1) sport zalidagi darslarda bo'lmagan, ammo sinfda bo'lgan;
- 2) sport zalida bo'lgan va sinfdoshlarini kuzatgan. Ikkinchi guruhdagi aqliy faoliyat ko'rsatkichlari jismoniy tarbiya bilan shug'ullanadigan maktab o'quvchilaridagi tegishli ko'rsatkichlardan atigi 2,5 foizga, birinchi guruhda esa 19,4 foizga yomonroq bo'lib chiqdi

Shunday qilib, faqat darsda jismoniy tarbiya borligi va o'quvchilarning aqliy faoliyatini faollashtirish bilan shug'ullanadigan sinfdoshlarining kuzatuvi. Diqqat jarayonlariga xuddi shunday

ta'sir jismoniy tarbiya mashg'ulotlaridan ozod qilingan 8-11-sinf o'quvchilarida ham topilgan. Bu o'quvchilarning aqliy faoliyatini faollashtirishga jismoniy mashqlar ta'sirining umumiy sxemasi. Shu bilan birga, bunday ijobiy ta'sirga erishish uchun jismoniy mashqlar turlaridan va bajarilish turidan farqli ravishda, shuningdek individual-tipologik xususiyatlarni va jismoniy darajani hisobga olgan holda tabaqalashtirilgan foydalanishni talab qiladigan bir qator ma'lumotlar mavjud. talabalarning jismoniy tayyorgarligi. Shunday qilib, qiyin yugurish davomiyligi (sakrashlar bilan) qisqa muddatli xotira hajmiga bevosita bog'liq ekanligi eksperimental tarzda aniqlandi: yugurish qancha ko'p bo'lsa (1, 5 minut ichida), xotira hajmi shunchalik katta bo'ladi. Skameykadan sakrashni bajarishda buning teskarisi kuzatiladi: 15-45 s sakrash. qisqa muddatli jarayonlarga kyodlashni kuchaytirish. Bundan tashqari, har xil vaqt davomida bajarilgan bir xil mashqlar xotira jarayonlariga turlicha ta'sir ko'rsatishi mumkin. Masalan, 30 soniya davomida tortish mashqlari. qisqa muddatli xotira hajmini oshirishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi, ammo 45 soniyadan keyin. ushbu mashq boshlangandan so'ng, xotira ko'rsatkichlari yomonlashadi va boshlang'ich darajadan pastroq bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati:

1. Sport psixologiyasi. Talabalar uchun ma'ruzalar to'plami. NamDU 2007.
2. Sport psixologiyasi. Namdu 2003. M'aruzalar matni
3. Sport psixologiyasi. Maqsadi vazifalari Moskva 2017 (Rus tilidagi nashr)

O'SMIRLIK DAVRIDA MILLIY BAG'RIKENGLIKNING SHAKLLANISH XUSUSIYATLARI

Salimova Guli Bahodir qizi,
Buxoro Davlat Universiteti magistranti

Annatsiya: O'spirinlik mos ravishda bolalik va voyaga yetganlik o'rtasida oraliq ekanligi sababli, bir tomondan, o'spirin bolalar ko'plab xususiyatlarga ega, xususan, o'ynash va o'ynash holatlariga moyil. Boshqa tomondan o'spirinning yetakchi faoliyati muloqotdir. Shu munosabat bilan odatda ikkita o'quv majmuasidan foydalanish tavsiya etiladi, ulardan biri o'yinga, ikkinchisi bahs va munozaralarga asoslangan. Pedagogik va psixologik ishlarda amaliy qo'llanilishi uchun eng samarali bag'rikenglik mashg'ulotlarini aniqlash kerak. Mamlakat bo'ylab ko'plab psixologik xizmatlar bag'rikenglik munosabatini shakllantirish uchun mumkin bo'lgan tadbirlardan biri sifatida o'zlarining bag'rikenglik bo'yicha treninglarini taklif qilishadi. Yuqorida aytib o'tilganlardan kelib chiqqan holda, biz o'spirinda bag'rikenglikni shakllantirishga qaratilgan mashqlar to'plamini yaratishimiz zarur. Ushbu treningni maktabdagi ishlarning tuzilishiga moslashtirish eng maqbul yo'ldir. Bu o'spirin ko'p vaqtini ta'lim muhitida o'tkazishi bilan bog'liq. Bundan tashqari, umumta'lim maktabida mashg'ulotlar o'tkazish nisbatan bir xil guruhni tashkil etish va muntazam ravishda to'plash imkonini beradi, bu esa mashg'ulotlar samaradorligi to'g'risida eng ishonchli ma'lumotlarni to'plashga yordam beradi.

Kalit so'zlar: bag'rikenglik, ijtimoiy me'yorlar, o'spirinlik, psixologik xizmatlar, tolerantlik, o'rganilayotgan muammo

Bag'rikenglik - hurmat, qabul, tushunish, tan olish, ehtiyoj, qadriyat, me'yor, qarash yoki e'tiqod. So'nggi paytlarda bag'rikenglik muammosi ommaviy axborot vositalarida, davlat va xalqaro miqyosda keng yoritilmoqda. Inson huquqlari, tinchlik, demokratiya bag'rikenglikni rivojlantirish uchun zarur shartlardir. Tolerantlikning asosiy belgilari jamiyat taraqqiyotini ushbu qadriyatlarga mos ravishda baholash vositalari sifatida ishlatiladi: barcha odamlarning tengligi, inson qadr-qimmatini o'zaro hurmat qilish, din erkinligi, milliy madaniyat an'alariga rioya qilish qobiliyati, guruhlararo hamkorlik. Tolerant jamiyatni rivojlantirish uchun eng samaralisi - bu jamiyatning har bir a'zosining bag'rikengligini shakllantirish, ijtimoiy qobiliyat, ijtimoiy faollik, ijtimoiy tashabbus va ijtimoiy mas'uliyatni shakllantirish, ayniqsa o'spirinlarda. Bu dushman muxoliflarning dissidentlarga nisbatan toqat qilmaslik holatlarining ko'payishi bilan bog'liq. Shuning uchun biz zamonaviy jamiyatda o'spirinlarda bag'rikenglikni shakllantirish muammosini ko'rib chiqmoqchimiz.

Yuqori darajadagi bag'rikenglikka ega bo'lgan odam tajovuzkorlikni pasayishi bilan ajralib turadigan xatti-harakatlar majmuasiga ega. Bu kamroq ziddiyatli. Mojaroni samarali boshqarish va hal etishga yo'naltirilgan tendentsiya. Shu bilan birga, inson hayotga ijobiy munosabatda bo'ladi, bu uning stressga chidamliligi va umumiy hayotiyiligini oshiradi. Muzokaralar orqali ziddiyatli vaziyatlardan chiqish qobiliyatini ham bag'rikeng shaxsiyat belgisi deb hisoblash mumkin. Qarama-qarshiliklarni hal qilishning keng usullariga ega bo'lish eng samarali, bardoshli o'zaro ta'sirga olib keladi deb ishoniladi.

O'rganilayotgan muammo bo'yicha psixologik adabiyotlarni tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, o'spirinlik bag'rikenglik ongini rivojlantirish, bag'rikenglik munosabatini shakllantirish uchun maqbuldir, aqliy jarayonlar rivojlanganda bolaning shaxsiyati shakllanadi. Ko'rib chiqilayotgan yosh - bu o'spirin rivojlanish bosqichi bo'lib, u faol, maqsadga muvofiq shakllanish, uning jismoniy, aqliy, ijtimoiy-madaniy fazilatlarini va qobiliyatlari, shuningdek to'g'ri yo'nalishini o'zgartirish uchun ta'lim faoliyati uchun eng qulay imkoniyatlarni beradi. xulq-atvor. Ushbu yosh chizig'i bolaning yangi ijtimoiy sharoitlarga o'tishi bilan tavsiflanadi, u kattalar jamiyatining qonunlariga binoan yashashni boshlaydi, ijtimoiy munosabatlarning sub'ekti sifatida faol shakllana boshlaydi, o'z xatti-harakatlari uchun javobgar bo'ladi, bilan ishbilarmonlik aloqalariga kirishadi.

Bag'rikenglik asosan ijtimoiy me'yorlar va xulq-atvor qoidalarining shakllanishi bilan belgilanadi, degan xulosaga kelish mumkinki, bag'rikenglik shaxsini shakllantirish ancha erta, chunki

axloqiy qadriyatlar maktabgacha yoshda ham ijtimoiylashish va moslashish jarayonida olinadi zamonaviy jamiyatda. Biroq, ko'plab kuzatuvlar ko'rsatib turibdiki, hamma bolalar ham ushbu xatti-harakatlar normalarini etarlicha to'g'ri qabul qilmaydi. Tabiiyki, bu ta'limdagi noto'g'ri yondashuvlar, jamiyatning buzg'unchi ta'siri, tajovuzkorlikni kuchayishi va juda og'ir sharoitlarda yashash uchun kurash bilan bog'liq.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Platonov, Yu. P. Etnik psixologiya asoslari. 2003 yil.
2. Shaxsiyat bag'rikengligining psixodiagnostikasi. G.U.Soldatova, L.A.Saigerova. 2008 yil
3. Jacobs, G. (2007). Gumanitar psixologiyaning rivojlanishi va kamol topishi.
4. Drujinin V.M "Eksperimentalnaya psixologiya". Piter. 2001y

ТА'ЛИМ ЖАРАЙОНИДА О'QUVCHILARDA ЭКОЛОГИК МАДАНИЯТНИ ШАКЛЛАНТИРИШ.

G.S.Muminova

Nizomiy nomidagi TDPU

“Uzluksiz ta'lim menejmenti va pedagogikasi”

kafedrası o'qituvchisi

A.Qarshiyev

“Pedagogika va psixologiya” fakulteti

PP 2-OTM 2-bosqich talabasi

Annatsiya: Mazkur maqolada bugungi kunning ekologik dolzarb muammolari va ta'lim jarayonida o'quvchilarda ekologik madaniyatni shakllantirishning maqsadi va shakllantirish yo'llari yoritilgan.

Kalit so'zlar: ta'lim, ekologiya, o'quvchi, shakllantirish, ekologik madaniyat.

Inson qadim zamonlardan buyon tabiat bilan uzviy aloqada, uning barcha ne'matlaridan beminat foydalanib kelmoqda. Barchamizga ma'lumki, odamning dastlabki ajdodlari tabiatga unchalik katta ta'sir ko'rsatishmagan. Ammo ularning ongi rivojlangani sari tabiatga ayovsiz munosabatda bo'lib, uni talay boshladilar. Oddiygina misolda, sobiq sho'ro davri mavjud bo'lgan vayronkor: “tabiatni o'zimizga bo'ysundiramiz, tabiatdagi hamma narsa faqat inson uchun” g'oyasi oqibatlarining o'zi ham bizga yetarlicha saboq bo'lmoqda desak ham bo'laveradi. Bu vayronkor g'oyadan qolgan eng daxshatli asorat, hozirgi kunda global muammo darajasiga ko'tarilgan orol muammosidir.

Markaziy Osiyo yagona ekotizm hisoblanadi. Mintaqa mamlakatlari o'rtasida hamkorlikdagi maqsadga yo'naltirilgan ekologik siyosat va o'zaro hamkorlikning yagona ilmiy, huquqiy, moliyaviy va texnologik bazasini rivojlantirish evazigagina -ushbu ekotizimni muayyan holda saqlab qolish mumkin.

O'tgan asrga nisbatan insoniyat yashash tarzi shunchalik darajada o'zgardiki, insoniyat sivilizatsiyasida hali mutlaqo kuzatilmagan global isish, dengiz va yer ekotizimlarining misli ko'rilgan darajada kamayib borishiyu, yer yuzining turli mintaqalarida qurg'oqchilik, suv toshqinlari kabi bir qator salbiy holatlar ham yuz berayotganligi barchamizga birdek ayondir. Bir so'z bilan aytganda insonning tabiatga aralashuvi aqlga sig'maydigan darajaga yetishga ulgurdi.

Xo'sh, bizda muammolar bor, lekin ularga yechimlar-chi? Nahotki hozirgi dunyoning global ekologik holati hech kimni zarrachalik qiziqtirmasa? Biz o'zimidan keyingi avlodga qanday kelajakni meros qilib qoldirmoqdamiz? Har safar bunday og'riqli savollar bizni qachongacha qiynab keladi? Nahotki dunyoning hozirgi qiyofasi kundan kunga bundan-da yomonlashib boraveradiyu, biz insonlar shunchaki bir oddiy hodisadek qarab turaveramiz? Mamlakat rahbarlariniyu, hukumat vakillarini, butun insoniyatni boylilik orttirish, iqtisodiy o'sish, siyosiy hukmronlik, mamlakatlar o'rtasida ulkan obro'ga ega bo'lishdan boshqa hech narsa qiziqtirmasa?! Ha, albatta biz bunga ko'nikib, yashab kelmoqdamiz!

Tabiatni qo'riqlash qo'mitasi ma'lumotlariga ko'ra, har yili atmosferaga 15-75 mln tonnaga cha chang va tuz uchib chiqib dunyo bo'ylab tarqalib ketmoqda. Yilning hamma faslida bunday bo'ronli kunlarni, bir necha hafta mobaynida to'xtovsiz havoda chang va qum bo'ronlariga aylanganini ko'rish mumkin.

Osmonga ko'tarilayotgan chang va tuzli bo'ronlar yaqin va uzoqdagi yerlarga yog'ilib ularni ifloslantirib yubormoqda. O'zbekistonda o'simlik o'stirish mumkin bo'lgan yer yuzasi juda kam, ammo Qoraqalpog'iston Respublikasi va Xorazm viloyatidagi barcha yerlar sho'rlanib bo'ldi. Markaziy Osiyodagi yagona katta suv havzasining qurib borishi unda yashayotgan odamlar uchun katta falokatdir. Shuni aytish lozimki Markaziy Osiyo aholisidan 31.5 millioni Respublikamiz hududida yashab umr kechiradi. Orolning qurib borishidan Markaziy Osiyo respublikalari ichida hech qaysi respublika biz kabi asorat ko'rmaydi. Shuning uchun O'zbekiston Respublikasi prezidenti I.A.Karimov 1997-yil BMT Bosh Asambleyasining 48-50-sessiyalarida hamda Markaziy Osiyo davlatlarining Almati deklaratsiyasida Orol dengizi xavfi bugun xalqaro ahamiyatga ega bo'lgan ijtimoiy-iqtisodiy muammolarni keltirib chiqarishini ta'kidladi.

Bu ishlarni tashkillashtirish va nazorat qilish uchun tartibga rioya qilish zarur. Kuzatishlar bir

tizimda va yaxshi holda bo'lishi ularni o'tkazishda gidrologik vaziyatlardan kelib chiqib kuzatish muddatini belgilash suvning sifatini belgilangan usul bilan aniqlash lozim.

Biz bo'lajak pedagoglar oldiga qo'yilgan vazifa esa mavjud vaziyatni to'liq tushungan holda, o'zimiz va kelajak avlodni tabiatga ehtiyotkorona munosabatda bo'lishga o'rgatishdan iborat. Buning uchun biz ularga faqatgina og'zaki tomondan tushuntirish ishlarini olib borish bilan chegaralanmasdan avvalo ularga amaliy tomondan ham o'rnak bo'la oladigan darajada ekologik madaniyatga ega kadr bo'lib yetishishimiz zarur. Bugungi kunning eng dolzarb muammosiga aylangan ekologik muammolar haqidagi gaplar hozirgi yoshlar uchun kundalik gaplarga aylanib bormoqda. Shu sababdan quruq gaplar ularga deyarli ta'sir qilmaydi. O'quvchilarga ekologiyani bugungi va avvalgi holatlarini farqlashga imkon beradigan videolavhalar, tasvirlardan, turli jadvallardan foydalanish maqsadga muvofiq bo'ladi. Chunki barchamizga ma'lumki, insonda eshitgandan ko'ra ko'rsatilgan narsalar yaxshiroq esda saqlanadi, bundan tashqari eshitilgan gaplarni eslab qolishdan ko'ra ikkita tasvirni taqqoslash osonroq va yaqqolroq. Shuni unutmash kerakki, bizning ajdodalarimiz doimo tabiatga ehtiyotkorona munosabatda bo'lishga, atrofimizni ozoda saqlash, suv tuproq, havoni muqaddas bilib ularni avaylashga da'vat etib kelishgan.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zME. Birinchi jild. Toshkent, 2000-yil
2. Sanginov S, Filosofskiy analiz modelirovaniya globalnix protsessov, T., 1996.

ОНА ТИЛИ О'QITISHDA INTEGRATIV YONDASHUV

Tuychiyeva Dilfuza Dilmurodovna

Buxoro viloyati G'ijduvon tumani
13-umumiy o'rta ta'lim maktabining
boshlang'ich sinf o'qituvchisi
(+99893 142 72 40)

Ergashova Maxfuza Yarashovna

Buxoro viloyati G'ijduvon tumani
13-umumiy o'rta ta'lim maktabining
boshlang'ich sinf o'qituvchisi
(+99891 247 95 86)

Annotatsiya : Integratsiyalashtirilgan darslar bolalar dunyoqarashida bir butunlikni, voqealar uzviyligini tushunishini tabiatan anglab yetishga o'rgatadi. Kasb-hunar ta'limi tizimida fanlararo aloqadorlik – integratsiya darslarini tashkil etish o'quvchilarning o'zi tanlagan kasb-hunarining mukammal egasi bo'lishi uchun yetaklovchi omil bo'ladi.

Kalit so'zlar: Fanlararo aloqadorlik, integratsiya, o'qish texnikasi, "Buxgalteriya hisobi", "Bank ishi", "Soliq va soliqqa tortish", topshiriqli savollar.

Ona tili — millat tafakkurini ifodalovchi, shakllantiruvchi hamda rivojlantiruvchi eng asosiy vositadir. Umumiy o'rta ta'lim maktablarining ona tili Davlat ta'lim standartlari talablariga ko'ra o'quvchilar egallagan bilim, ko'nikma va malakalar uch yo'nalishdagi ko'rsatkichlar asosida tekshiriladi va aniqlanadi. Birinchi ko'rsatkich — o'qish texnikasi orqali o'quvchining notanish matni ifodali o'qiy olish ko'nikmasi aniqlanadi. Ikkinchi ko'rsatkich – o'zgaralar fikri va matn mazmunini anglash malakasi bo'lib, bolaning og'zaki bayon qilinayotgan fikrlarni hamda yozma matn mazmunini anglay olish darajasini aniqlash maqsadida kiritilgan. Uchinchi ko'rsatkich – fikrni yozma shaklda bayon etish malakasi hisoblanadi. Ona tili ta'limining maqsadi shu yo'nalishda mujassamlashadi.

Kasb-hunar ta'limi tizimida fanlararo aloqadorlik – integratsiya darslarini tashkil etish o'quvchilarning o'zi tanlagan kasb-hunarining mukammal egasi bo'lishi uchun yetaklovchi omil bo'ladi, chunki ushbu ta'lim tizimida o'qituvchining vazifasi o'quvchilarni kasb-hunarga yo'llash, kasb mahoratini shakllantirishdan iborat. Ona tili darslarida "Buxgalteriya hisobi", "Bank ishi", "Soliq va soliqqa tortish" yo'nalishidagi guruhlar uchun darslarni "Marketing" fani bilan bog'lab tashkil etish o'quvchilarni ham fanga, ham o'z kasb-hunariga bo'lgan muhabbatini oshiradi. Bunda quyidagi dars usullaridan foydalanish mumkin.

Dastlab o'quvchilar "Sotuvchilar" va "Xaridorlar" guruhlariga bo'linadi. "Sotuvchilar" guruhidagi o'quvchilar ona tili fanidan topshiriqli savollar tuzadilar. Ushbu guruh tayyorlagan savollarni o'qituvchi raqam lab, stolga tarqatib qo'yadi. "Xaridorlar" guruhidagi o'quvchilar "Sotuvchilar"ga tashrif buyurib, o'zlari yoqtirgan savollarni tanlaydilar. "Xaridorlar" guruhidagi o'quvchilar qaysi do'kondagi topshiriqlar to'g'ri, qaysi do'kondagi topshiriqlar noto'g'ri tuzilganligini aniqlab, baholaydilar. Misol uchun: 1, 2, 3-do'kondan olingan savollar to'g'ri, 4-do'kondan olingan savollar noto'g'ri tuzilgan. Savollarning saviyasi savdo do'konlarining xaridorgir bo'lishi hamda erkin raqobatni yuzaga keltirishga asos bo'ladi. Shuning uchun "Sotuvchilar bozori" guruhidagi o'quvchilar o'z savollarini to'g'ri, mantiqli va qiziqarli tuzishga harakat qiladilar. Bu usulni qo'llashda o'quvchilar tomonidan test, tezkor savollar, boshqotirmalar tuzilishi mumkin. Savollar tuzish orqali o'quvchilar bilimi mustahkamlanadi, dunyoqarashi kengayib boradi.

Integratsiyalashtirilgan darslar bolalar dunyoqarashida bir butunlikni, voqealar uzviyligini tushunishini tabiatan anglab yetishga o'rgatadi. Shuni alohida hisobga olish kerakki, maktablardagi boshlang'ich sinflarda darslarning integratsion bog'lanishlari ilmiy jihatdan kam ishlab chiqilgan. Mavjud turli fikrlar va qarashlar esa bir-biriga zid va uzviy bo'lmaganligi sababli integratsiya muammosi hamon olimlarimiz o'rtasida bahsli masalalardan biri bo'lib qolmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ona tili fanidan Davlat ta'lim standarti: Uzviylashtirilgan Davlat ta'lim standartlari va o'quv dasturlari.
2. Бобомуродова А. Она тили таълими жараёнида ўйин-топшириқлардан фойдаланиш. – Пед. фанлари номзоди дисс. автореф.
3. I nternet ma'lumotlari

ЮҚОРИ СИНФ ЎҚУВЧИЛАРГА КИТОБХОНЛИК ЁРДАМИДА ИНГЛИЗ ТИЛИДА ЎҚИБ ТУШУНИШ КЎНИКМАСИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ

Хушбоқова Сурайё Чориевна
Ўзджту, "Хорижий тил ва адабиёти
факултети" 2-курс 206-гуруҳ магистри

Аннотация: Мақолада юқори синф ўқувчиларида инглиз тилида ўқиб тушуниш кўникмасини ривожлантиришда китобхонликнинг амалий аҳамияти ҳақида фикр юритилган.

Калит сўз: reading skills, китобхонлик, классик.

Бугунги кунда талаба-ўқувчи ёшларда китобхонлик маданиятини шакллантириш долзарб вазифалардан ҳисобланади. Муҳтарам президентимиз Шавкат Мирзиёев 2017 йил 13 сентябрда «Китоб маҳсулотларини нашр этиш ва тарқатиш тизимини рағбатлантириш, китоб мутолааси ва китобхонлик маданиятини ошириш ҳамда тарғиб қилиш бўйича комплекс чора тadbирлар дастури тўғрисида» қарори эълон қилинди.

Бунда ёш авлоднинг маънавий-интеллектуал салоҳияти, онгу тафаккури ва дунёқарашининг юксалтиришда она Ватани ва халқига муҳаббат ва садоқат туйғуси билан яшайдиган баркамол шахсни тарбиялашда бекиёс аҳамиятга эга бўлган китобхонлик маданиятини оширишга алоҳида эътибор қаратилган.

«Китоб», «китобхонлик», «кутубхона» сўзларининг ўзаги аслида арабчадан олинган ва бир мақсадга, яъни инсон маънавиятини бойитишга хизмат қилади.

Китоб – туганмас хазина, ундан олган билимларни умрнинг охиригача ҳам сарфлай олмайдимиз. Инсоннинг ундан яқин ҳамроҳи, дўсти, маслаҳатчиси йўқ. Негаки, у ақлни пешловчи қайроқдир. Китоб тафаккур манбаи бўлгани учун ҳам халқимиз уни нондай азиз, муқаддас деб эъзозлаб, қадрига етади, севиб мутолаа қилади, оламда яна бир мўъжиза борки, унинг буюклиги, муқаддаслиги етти мўъжизанинг жамики улуғворлиги, гўзаллигидан камлик қилмайди. Бу мўъжиза – китоб. Китобнинг мўъжиза, мўъжиза бўлганда ҳам биринчи мўъжиза эканлигини кўпгина буюк одамлар қайд қилган» [2] деб ёзади. Китобнинг биринчи мўъжиза эканига бутун вужуди билан ишонган адабиётшунос олим фикрининг теран томирлари қандай сарчашмалардан сув ичганини галдаги мулоҳазаларимиз тасдиқлайди. Жумладан, ёзувчи ва драматург С. Цвейг «Қаердаки китоб бор экан, у ерда одам ўзи билан ўзи узлатда, ўз кўлами доирасида қолиб кетмайди, у ўтмиш ва бугунги куннинг барча оламшумул ютуқларига, бутун инсониятнинг фикр ва туйғуларига ошно бўлади», деб ёзади. Ёзувчи ва файласуф Ж. Свифт «Китоблар ақл фарзандларидир», деса, педагог ва ёзувчи Я. Коменский «Китоблар донишмандликни ёйиш қуролидир», дейди. Л.Н.Толстой «Ҳикматли сўз китоблари ақлнинг мустақил фаолиятида нафақат тазийқ ўткази, аксинча мустақил фаолиятга ундайди», Хосе Марти «Кимки ўқишни истамаса,- ҳеч қачон ҳақиқий инсон бўла олмайдир» кўриниб турибдики, маънавий камолотга етакловчи беминнат устоз ва битмас-туганмас маънавият махзани саналган китоб ҳақидаги фикрларни бир жойга жамласа, уларнинг ўзи бир китоб бўлиши, шубҳасиз. Буюк мутафаккир Алишер Навоий ҳазратлари «Китоб – беминнат устоз, билим ва маънавий юксалишга эришишнинг энг асосий манбаи», дея таъкидлаган бўлса, соҳибқирон бобомиз Амир Темур «Китоб – барча бунёдкорлик, яратувчилик ва ақл-идрокнинг, илму донишнинг асосидир. Ҳаётни ўргатувчи мураббийдир», дея ўқтирган. Н.И.Пирогов «Ҳақиқий таълим одамни одамийликка тайёрлашдир» [3] деган эдилар.

Бугун, замонавий ахборот ва инновацион технологиялар ривожидан ҳамда интернет имкониятларидан ақлимиз шошиб қолаётган бир пайтда, одам боласи ҳаётида китобнинг ўрни ва аҳамияти йўқолди, дегувчилар кўплаб топилади. Бу каби қараш ниҳоятда юзаки ва сохта эканлигини ҳаётнинг ўзи исбот этмоқда. Биргина мисол: халқаро тадқиқотлар ва сўровлар ривожланган Ғарб мамлакатларида интернетдан фойдаланувчилар сони қанчалик ошаётган бўлса, китоб сотиб олиш ва ўқиш ҳам худди шунга мувофиқ равишда ўсаётганлигини кўрсатган. Ваҳоланки бу тадқиқотлар интернет технологиялари ниҳоятда тараққий қилган ва унинг хизматлари кун сайин ошаётган Ғарб давлатларида ўтказилган. Бу нарса китобнинг ўрнини ҳеч нарса боса ололмаганлигини, унинг мўъжизавий куч-қудрати олдида интернетдек энг қулай ва замонавий восита ҳам ожиз қолишини кўрсатапти.

Ўзгаришлар даврида таълим тизими ижтимоий жараёнлардан келиб чиққан ҳолда шиддат билан ривожланишни тақозо этади. Таълим орқали жамиятда келажакдаги вазифаларни бажаришга қодир бўлган янги авлод шакллантирилади. Шунини инобатга олган ҳолда таълим муассасаларининг моддий-техник базасини мустаҳкамлаш, ёш авлоднинг ҳар томонлама пухта билим олиши учун зарур шароитлар, имкониятлар яратиш ва бугунги таълимни халқаро стандартларга тўла мос келадиган миллий тизимини яратишга алоҳида еътибор қаратилмоқда. Жумладан, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг "Халқ таълими тизимида таълим сифатини баҳолаш соҳасидаги халқаро тадқиқотларни ташкил этиш чора-тадбирлари тўғрисида"ги 2018 йил 8 декабрдаги 997-сонли қарориди, умумтаълим мактаб ўқувчиларининг ўзлаштириш кўрсаткичларини назорат қилиш ва баҳолашни халқаро дастурлар асосида амалга ошириш ҳамда таълим сифатини баҳолаш бўйича халқаро тадқиқотларда иштирок этиш вазифалари белгиланганлиги сўзимизни исботидир.

Ўқиш инсон ҳаётида муҳим аҳамиятга эга. Ўқиш фаолияти бошланғич синфлардан бошлаб барча фанларда амалга оширилади, ўқиш - чет тилини ўргатиш воситаси.

Ўқиш нутқ фаолияти турларидан бири бўлганлиги учун ҳам у чет тили ўқитишнинг эффектив воситаси бўла олади. Масалан: тил материали кўриш сезгилари орқали идрок этилганда хотирада яхши сақланиши илмий жиҳатдан асосланган. Шунинг учун ҳам юқори босқичда (8-9-10 синфлар) матнларини ўқиш ўқувчиларнинг луғат бойлигини ўстириш усуллари билан бири ҳисобланади. Чет тилида ўқиш малакаларини ҳосил қилишда ва ўстиришда ўқишнинг ролини ва унинг ўқув жараёнидаги ўрнини аниқлаб олишимиз керак. Маълумки чет тили ўргатишда ўқишнинг 2 функцияси мавжуд:

1. Ўқиш - чет тили ўргатишда мақсад ҳисобланади;
2. Ўқиш - чет тили ўргатиш воситаси.

Ўрта мактабда чет тили ўқитишда ўқиш малакаларини ҳосил қилиш амалий мақсадлардан бири ҳисобланади. Ўқиш малакаларининг даражаси ўқувчини чет тилида ўқишни нутқ фаолиятининг тури сифатида қўллаш билан ўлчанади. Бу еса ўқиш вақтида китобхон (ўқувчи) олдида қўйган мақсаддан келиб чиқади. Хўш, юқори синф ўқувчиларининг ўқиш кўникмасини шакллантиришда уларга мотивация берувчи қандай китоб танлаган маъқул?

Китоб танлаш инглиз тилида ўқиш - жараён сифатида оддий эмас, у биринчи қарашда кўринади. Биринчидан, китоб дидингизга кўра танланган бўлиши керак, йўқса ўқишда қийинчиликларга дуч келишингиз мумкин, ёки сизда ушбу фаолият турига барча қизиқиш йўқотади. Яна бир мезон қачон талаблар даражаси бўлади инглиз тилида ўқиш учун китоб танлаб. Агар сиз original даражада ёзилган Mark Twain ва Artur Conan Doyle каби ёзувчиларнинг китобини танлаб ўқисангиз адабий сўз бойлигингиз ривожланади ва қолаверса, reading кўникмасини шакллантиришда ёрдам беради.

Мамлакатимиз раҳбарининг китоб мутолааси ва китобхонлик маданиятини яхшилаш тўғрисида куюниб гапирётганликларида ўзига хос чуқур фалсафа бор. Энг аввало, китоб инсонни ердан кўкка кўтарувчи, унинг маънавий кувватини оширувчи буюк, мўъжизакор кучдир. Қолаверса, китоб инсониятнинг тарихий хотираси, ўз маънавий-маърифий, илмий заминини мустаҳкамловчи, келажакни ёрқин кўрсатиб беришга қодир машъала ҳисобланади. Шунинг учун болаларимизни ёшлиқдан китобга бўлган муносабатини яъни уни севиб ўқиб мутолаа қилса уни авайлаб асраса, ҳаётини бир мазмунига айлантурса, китоб дўст, китоб маслаҳатчи, китоб билимлар макони, эзгу ғоялар фалсафаси эканлигини ҳар бир ўқувчи-талабалар онгигига сингдира олсагина унда қўйилган мақсадга эришган бўламиз. Буюк файласуф олимларимиз китоб мўъжиза, мўъжиза бўлганда ҳам биринчи мўъжиза эканлигини кўпгина буюк одамлар қайд қилган» деб ёзади. Жумладан, ёзувчи ва драматург С.Цвейг «Қаердаки китоб бор экан, у ерда одам ўзи билан ўзи узлатда, ўз кўлами доирасида қолиб кетмайди, у ўтмиш ва бугунги куннинг барча оламшумул ютуқларига, бутун инсониятнинг фикр ва туйғуларига ошно бўлади», деб ёзади. Ёзувчи ва файласуф Ж.Свифт «Китоблар ақл фарзандларидир», деса, педагог ва ёзувчи Я.Коменский «Китоблар донишмандликни ёйиш қуролидир», дейди, файласуф ва тарихчи Ф.Бэкон эса «Китоблар замон тўлқинларида сузувчи ва ўзининг қимматбаҳо юкини авлодлардан-авлодларга авайлаб элтувчи тафаккур кемаларидир», деб ёзади. Ана шу тариха буюк алломалар, донишмандлар ва ёзувчию олимлар китобнинг мўъжизага, нурга, тафаккур қуввати ва устунига, мангулик ва маънавият тимсолига, билим манбаига, содиқ дўстга, давр кўзгусига ўхшатганлар. Энг муҳими, китоб жаҳолатга қарши маърифат билан курашда енгилмас кучдир.

Хулоса қилиб айтадиган бўлсак, китоб - талаба-ўқувчи ёшларимизда беминнат дўст, ҳаёт йўлларида йўлчи юлдуз, ҳаётни мазмунини мушоҳада қилишга ҳамроҳ, тафаккурни чархлайдиган, билим олиш учун беқиёс хазина, битмас туганмас муъжизалар маконидир.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон республикаси президенти қарори 2017-09-13. [www. Lex.uz](http://www.lex.uz).
2. Тафаккур гулшани. [Postda uz.](http://Postda.uz) > uzc> Spitualitu > кутубхона 4-б.
3. Китоб биринчи муъжиза. [https:// jahonadabiyoti uz](https://jahonadabiyoti.uz) 2017. 12. 21.19, 26-б.

MODES OF INTEGRATING ALL FOUR SKILLS

Abulkasimova Nodira
UzSWLU, teacher
+998977033643
Nadirchik16@gmail.com

Abstract: This article is dedicated to differentiating segregated and integrated skills and looking through the techniques for all four skills integration. Skills segregation is the way of teaching where each skill is taught separately while in skills integration language skills as reading, writing, speaking and listening are taught altogether. Learners rapidly gain a true picture of the richness and complexity of the English language as employed for communication. Moreover, this approach stresses that English is not just an object of academic interest nor merely a key to passing an examination; instead, English becomes a real means of interaction and sharing among people. This approach allows teachers to track students' progress in multiple skills at the same time.

Key words: segregation, integration, skills, approach, ESL, EFL, speaking, reading, listening, writing.

In the segregated-skill approach, the mastery of discrete language skills such as reading and speaking is seen as the key to successful learning, and language learning is typically separate from content learning. This is contrary to the integrated way that people use language skills in normal communication, and it clashes with the direction in which language teaching experts have been moving in recent years.

Skill segregation is reflected in traditional ESL/EFL programs that offer classes focusing on segregated language skills. Why do they offer such classes? Perhaps teachers and administrators think it is logistically easier to present courses on writing divorced from speaking, or on listening isolated from reading. They may believe that it is instructionally impossible to concentrate on more than one skill at a time.

In comparison to segregated-skill instruction, both actual and apparent, there are at least two forms of instruction that are clearly oriented toward integrating the skills.

In comparison to the skills segregation in skills integration all four skills should be taught at the same time. There should be a combination of reading, listening, writing and speaking in one lesson (plus grammar, vocabulary, pronunciation).

Two types of integrated-skill instruction are content-based language instruction and task-based instruction. The first of these emphasizes learning content through language, while the second stresses doing tasks that require communicative language use. Both of these benefit from a diverse range of materials, textbooks, and technologies for the ESL or EFL classroom.

The integrated-skill approach, as contrasted with the purely segregated approach, exposes English language learners to authentic language and challenges them to interact naturally in the language. Learners rapidly gain a true picture of the richness and complexity of the English language as employed for communication. Moreover, this approach stresses that English is not just an object of academic interest nor merely a key to passing an examination; instead, English becomes a real means of interaction and sharing among people. This approach allows teachers to track students' progress in multiple skills at the same time.

In order to integrate the language skills in ESL/EFL instruction, teachers should consider taking these steps:

- * Learn more about the various ways to integrate language skills in the classroom (e.g., content-based, task-based, or a combination).

- * Reflect on their current approach and evaluate the extent to which the skills are integrated.

- * Choose instructional materials, textbooks, and technologies that promote the integration of listening, reading, speaking, and writing, as well as the associated skills of syntax, vocabulary, and so on.

- * Even if a given course is labeled according to just one skill, remember that it is possible to integrate the other language skills through appropriate tasks.

- * Teach language learning strategies and emphasize that a given strategy can often enhance

performance in multiple skills.

Ways of integrating skills:

• **Speaking as preparation and stimulus:** we often ask students to discuss a topic as a way of activating their schemata or engaging them in a topic that they are going to read or hear about. Speaking sessions allow students to investigate their thoughts and feelings about a topic. Frequently, too, speaking is part of a longer planning sequence.

• **Texts as models:** especially where students are working with genre-focused tasks, written and spoken texts are a vital way of providing models for them to follow. One of the best ways of having students write certain kinds of report, for example, is to show them some actual reports and help them to analyze their structure and style; when getting students to give spoken directions, they will benefit from hearing other people doing it first. Productive work should not always be imitative, of course. But students are greatly helped by being exposed to examples of writing and speaking which show certain conventions for them to draw upon.

• **Texts as preparation and stimulus:** much language production work grows out of texts that students see or hear. A controversial reading passage may be the springboard for discussion or for a written riposte in letter form. Listening to a recording in which a speaker tells a dramatic story may provide the necessary stimulus for students to tell their own stories, or it may be the basis for a written account of the narrative. In this way, we often use written and spoken texts to stimulate our students into some other kind of work.

• **Integrated tasks:** frequently we ask students to listen to something (a recorded telephone conversation, for example) and take a message or notes. We might ask them to prepare a spoken summary of something they have read, or read information on the Internet as preparation for a role-play or some other longer piece of work.

Bibliography

1. Harmer, J. (1991) *The practice of English language teaching*, London: Longman
2. Harmer, J. (2007) *How to teach English*, Harlow: Longman
3. Scrivener, J. (2011) *Learning teaching*, Oxford: Macmillan Publisher
4. Spratt, M., Pulverness, A. (2011) *Teaching knowledge test course*, Edinburgh: Cambridge University Press
5. Sytja, R.C (2011) *How to Reach & Teach English Language Learners*, San Francisco: Jossey- Bass
6. Tanner, R., Green, C. (1998) *Tasks for teacher education*, Harlow: Longman
7. Thaine, C. (2010) *Teacher training essentials*, Cambridge: Cambridge University Press
8. Thornbury S., Watkins, P. (2001) *certificate in English language teaching to adults*, Cambridge: Cambridge University Press

ШАРҚ МУТАФАККИРЛАРИНИ ИЛМИЙ ПЕДАГОГИК ИЖОДИНИ ЎҚИТИШНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШНИНГ АНЪАНАВИЙ ВА ИННОВАЦИОН ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ

Алимханова Нигорахон Амилевна,

Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети,
“Инглиз тили назарий аспекти 1” кафедраси ўқитувчиси,
Телф: +998 91 1628030

Аннотация: Ушбу мақолада шарқ мутафаккирларини илмий педагогик ижодини ўқитишни такомиллаштиришнинг анъанавий ва инновацион технологиялари тўғрисидаги илмий фикрлари келтирилган.

Калит сўзлар: инсон камолоти, кадрят, маънавий кадрятлар, маънавият, технология.

Жаҳоннинг нуфузли олий таълим муассасалари ва илмий-тадқиқот марказларида олиб борилаётган изланишлар, Шарқ мутафаккирлари асарларида халқларнинг келиб чиқиши ва этнопедагогик хусусиятлари IX-XII асрлар Шарқ мутафаккирлари асарларидаги шахснинг маънавий-маърифий фазилатлари ҳақидаги қарашлари, алломаларнинг илмий мероси мазмуни, жаҳон илм-фан таракқиётига қўшган ҳиссасини ўрганиш асосида таълим тизимини такомиллаштириш вазифалари қўйилмоқда. Шарқ мутафаккирларининг иқтисодий, фазовий, математик қарашлари, шахс камолоти ва одоб-ахлоқ масалалари илмий амалий аҳамиятга эга. Ушбу тадқиқотларнинг истиқболли йўналишлари сифатида шахс маънавияти, оила ва никоҳ, фарзанд тарбиясига оид ёндашувлари, аждодлар меросига нисбатан ёшларда ҳурмат ҳиссини шакллантириш деб ҳисоблаш мумкин.

Мамлакатимизда амалга оширилаётган ижтимоий-иқтисодий, модернизациялаш жараёни талаблари асосида таълим-тарбия мазмунининг меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлари, моддий-техника базаси ҳамда рақобатбардош кадрларни тарбиявий кадрятлардан фойдаланиб тайёрлашга шарт-шароитлари яратилди. Шу билан бирга, шарқ мутафаккирлари яратган кадрятлардан олий педагогик таълим жараёнида фойдаланиш технологияларини такомиллаштириш бўйича мақсадли тадқиқотларни амалга ошириш зарурлиги ҳам мавжуд. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7-февралдаги ПФ-4947 сонли “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги фармонида юқори малакали кадрларни тайёрлаш, илмий ва амалий натижалари амалиётга жорий этишнинг самарали механизмларини яратиш, узлуксиз таълим тизимини янада такомиллаштириш ва ривожлантириш таълим соҳасидаги устувор йўналиш сифатида белгиланди². Бу эса ўз навбатида, олий таълим муассасаларида Шарқ мутафаккирлари меросини оммалаштириш имкониятини кенгайтиради.

Илмий назарий адабиётлар таҳлили, шарқ мутафаккирлари қолдирган кадрятлар, уларнинг қарашлари воситасида талаба-ёшлар маънавиятини шакллантиришда бир қатор педагогик ёндашувларга амал қилиш лозимлигини кўрсатди. Улар қуйидагилар: тарбия жараёнида талаба-ёшлар маънавиятини Шарқ мутафаккирлари томонидан яратилган кадрятлар асосида шакллантиришга қаратиш; тарбиявий жараёнларни ижтимоий ҳаёт ва касбий меҳнат сирларини эгаллаш билан уйғунлаштириш; ҳурмат қилиш; талабаларни маънавий-маданий юксалтириш жараёнига нисбатан талабчанлик, ҳушёрлик билан ёндашиш; талаба-ёшларда Шарқ мутафаккирлари томонидан яратилган кадрятлар асосида шакллантиришга йўналтирилган таълим-тарбиявий ишларнинг изчиллиги, мунтазамлиги, яхлитлигига эришиш; талабаларда ўзини-ўзи тарбиялаш, сезгирлик, огоҳлик кўникмаларини таркиб топтириш ва ҳоказо.

Алломаларнинг таъкидлашича, инсоннинг фаолияти ислом тамойиллари асосида ҳам қурилиши лозим. Бу жараёнда оилада ота-она асосий ўрин эгаллайди. Оилада болаларни тўғри тарбиялаш учун ота-оналарнинг уларга бўлган ижобий муносабатлари муҳим ҳисобланади. Бу эса ёшларнинг бутун ҳаёти давомида юриш-туриши, турли фаолияти, дунёқараши, одоб, хис-туйғуси, орзу-интилишларида намоён бўлади.

Шарқ одоб меъёрларига кўра катталар кичикларга, ота-оналар ўз фарзандларига одоб ўргатишлари, кичиклар эса катталар кўрсатган йўлдан юришлари, улар айтган гапларга риоя қилишлари керак.

Олий педагогик таълим муассасаларида таълим-тарбия олаётган истеъдодли, ижодкор ва ташаббускор талаба-ёшлар юртимизни дунёдаги энг қудратли, нуфузли давлатлар қаторига олиб чиқиш учун улар ҳар томонлама ривожланган ва маънавиятли бўлишлари керак.

Юқоридаги Шарқ мутафаккирлари таълимотлари мазмунидаги тарбиявий қадриятлардан келиб чиқиб, ҳар бир халқ ва миллатнинг ҳаёт, меҳнат, турмуш тарзини ифодалаб, ажодларимиз, буюк қомусий олимларимизнинг бой илмий- маданий мероси асосида таркиб топган умумбашарий ғоялар, урф-одатлар, анъаналар, маросимлар шаклида намоён бўладиган, ёш авлодни баркамол инсонлар қилиб вояга етказишга хизмат қила оладиган маънавий-маърифий фазилатлар мажмуасига тарбиявий қадриятлар деб таъриф берамиз.

Миллий-педагогик қадриятларимизда шахс маънавиятининг асосий жиҳатлари – иймон, эътиқод, билимлилик, ватанпарварлик ҳамда меҳнатсеварлик масалалари устувор йўналиш ҳисобланади. Бу соҳага Европа мамлакатларида етарли эътибор қаратилмади.

Мустақилликнинг дастлабки йилларида диний экстремизм, терроризм, буюк давлатчилик шовинизми каби мафкуравий таҳдидлар яққол кўзга ташланган бўлса, бугунги кунда улар қаторига “оммавий маданият” ниқоби остидаги индивидуализм, космополитизм, гиёҳвандлик, ахлоқсизлик ва бошқа шу каби иллатларни ўз ичига қамраб олган ғоялар маънавий-ахлоқий таҳдидлар сифатида мамлакатимизга хавф туғдирмоқда. Бу каби таҳдидлардан ёшларимизни, юртдошларимизни ҳимоя қилиш, уларга қарши курашишда маънавий иммунитетини янада кучайтириш муҳим аҳамиятга эгадир.

Адабиётлар:

1. Islom Karimov. «O`zbekistonning o`z istiqloli va taraqqiyoti yo`li». T.: «O`zbekiston», 1994 yil.
2. A.Zunnunov, A.U.Mahkamov. «Didaktika». T. «Sharq» 2006 yil.

ЎҚУВ ЖАРАЁНИДА ВА ТАЪЛИМ СИФАТИНИ ОШИРИШДА АХБОРОТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИНИНГ ЎРНИ

Атакулов Мавлонбек Саиткулович

Ислом Каримов номидаги Тошкент давлат техника
университети Термиз филиали ассистент ўқитувчиси
+99897-774-37-96
worldstudent@mail.ru

Худойқулова Бибигул Аллакул қизи

Ислом Каримов номидаги Тошкент давлат техника
университети Термиз филиали талабаси

Аннотация: Мақолада ўқув жараёнида ва таълим сифатини оширишда ахборот технологияларини ўрни тўғрисида қисқа маълумотлар бериб ўтилган. Ҳозирги вақтда ахборот ва коммуникация технологияларини ривожлантириш ҳамда кенг кўламда кўллаш жаҳон тараққиётининг глобал йўналиши ҳисобланади. Янги технологиялар кун сайин ривожланиб, мамлакатда ахборотлаштириш жараёни тез суръатлар билан ўсиб бораётган ҳозирги даврда таълим соҳасида ахборот ресурсларини ташкил этишга алоҳида эътибор қаратилмоқда. Шунинг учун ахборот технологиялари ҳозирда барча жабҳа учун зарурдир.

Калит сўзлар: интерактив мулоқот, дифференциялаштириш, модул, сунъий интеллект.

Ўзбекистон Республикасининг “Кадрлар тайёрлаш Миллий дастури”да мамлакатимизнинг барча таълим тизимлари зиммасига муҳим қатор вазифалар кўйилди. Хусусан, модул тизимидан фойдаланган ҳолда ўқитиш сифатини янада жадаллаштириш, замонавий ахборот тизимларидан унумли фойдаланиш, янги педагогик жараёнлар ҳамда масофавий таълим тизими технология ва воситалари сифатини ошириш каби муҳим вазифалар кўйилди.

Юқори малакали педагог кадрларга бўлган талаблар ортиб бораётган ҳозирги шароитда баркамол ёш авладларни неча йиллар давомида шаклланиб келаётган умуминсоний қадриятлар ва маънавий қадриятлар руҳида тарбиялаш қобилиятига эга бўлган, фаннинг чуқур фундаментал асосларини пухта эгаллаган, замонавий педагогик ва ахборот технологияларини аъло ўзлаштириб олган педагог кадрларни шакллантириш замон талаби бўлмоқда.

Фан, таълим ва техника шиддат билан ривожланаётган бугунги кунда илмий асослар ва билимлар, тушунчалар, назарий қарашлар ва ахборотлар хажми нисбатан ортиб бормоқда. Бу бир жиҳатдан илм-фаннинг янги тармоқлари ва йўналишларини шаклланишини таъминлаётган бўлса, иккинчи жиҳатдан фанлар ўртасидаги мавжуд бўлган маълум тўсиқлар ёки чегараларни олиб, интеграция жараёнини тезлаштиришни таълаб этади. Таълим сифатини яхшилашда ахборот технологияларини ўрни ҳозирги замон талабларидан келиб чиққан ҳолда муҳимдир.

Замонавий ахборот технологияларининг таълим жараёнига жорий этилиши куйидаги натижаларни ўзида акс эттиради.

- талаба ва ўқувчиларни касбий билим эгаллашига кўмаклашади.
- ўрганилаётган фан предмети ва жараёнларни моделлаштириш орқали фан соҳасини чуқур ўзлаштиришга ёрдам беради.
- ўқув фаолиятининг хилма - хил ташкил этилиши ҳисобига талабанинг мустақил фаолияти соҳасининг кенгайишига ҳизмат қилади.
- интерактив мулоқот имкониятларининг жорий этилиши асосида ўқитиш жараёнини индивидуаллаштириш ва дифференциялаштиришга асос бўлади.
- сунъий интеллект тизими имкониятларидан фойдаланиш орқали талабанинг ўқув материалларини ўзлаштириш стратегиясини эгаллашига кўмак беради.
- Ахборот жамияти аъзоси сифатида унда ахборот маъданияти шаклланади.
- Ўрганилаётган жараён ва ходисаларни компютер технологиялари воситасида тақдим этиш, талабалардан фан асосларига қизиқишни ва фаолликни оширишга олиб келиши билан муҳим аҳамият касб этади.

Ҳозир кунда ўқув жараёнини ташкил этишда замонавий ахборот технологиялари, педагогик технологиялар ва таълим платформалари орқали ташкил этилаётганли ҳам албатта таълимнинг катта ютуқларидан биридир. Бугунги кунда таълимдан ахборот технологияла-

рини ва интернетни айро тасаввур қилиш жуда мушкул. Таълимда янгиликлар қилишда, эски ўқитиш усулларидадан воз кечишда, замон талаблари ва унинг қўяётган вазифаларига жавоб бериш учун албатта таълим тизими ва ахборот технологиялари соҳаси доим узвий ҳаракатда бўлмоғи лозим. Мамлакатимиз таълим тизимида ахборот технологиялари ва рақамли технологияларни қўллаш, уларнинг имкониятларини таҳлил қилиш асосида ўқув жараёнини ривожлантиришнинг устувор йўналишлари ўрганиб келинмоқда ва амалиётга тадбиқ этилмоқда.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Шаронин ю.в. цифровые технологии в высшем и профессиональном образовании: от личностно ориентированной smart-дидактики к блокчейну в целевой подготовке специалистов // Современные проблемы науки и образования. – 2019. – № 1.; URL: <http://science-education.ru/ru/article/view?id=28507> (дата обращения: 11.04.2021).

2. <http://tmatm.uz/site/wp-content/uploads/2015/09/masofavij-talim-va-uni-tashkil-etish-asoslari.pdf>

БОШЛАНҒИЧ СИНФ ЎҚИТУВЧИЛАРИНИНГ МАТЕМАТИК ТАЙЁРГАРЛИК КОНЦЕПЦИЯСИ

Қаршиева Зилола Актамовна
Навоий вилояти Хатирчи туманидаги
88- АФЧУМ бошланғич таълим ўқитувчиси

Аннотация: Ҳозирги кунда бошланғич синфларда математика фанини ўргатиш долзаб бўлиб ривожланиши кенг оммада кўриб чиқилмоқда. Ушбу мақолада бошланғич синфларда математика фанини ўргатишга оид фикрлар очиб берилди.

Калит сўзлар: стандарт, компетенция, фазовий, фазовий фигуралар, интеграция, индивидуал, кўникма, интеллектуал, эмоционал.

Ўзбекистон Республикаси узлуксиз мажбурий таълим тизимида Давлат таълим стандартларига асосланган ҳолда математика фанини ўрганиш куйидаги босқичларда амалга оширилади:

Таълим босқичи	Битирувчилар	Стандарт даражалари
Бошланғич таълим	Бошланғич синф (4-синф) битирувчилари	A1
	Математика чуқурлаштирилиб ўқитиладиган ихтисослаштирилган мактабларнинг бошланғич синф (4-синф) битирувчилари	A1+

Мазкур стандарт асосида математика бўйича таълим муассасаси хусусиятларини инобатга олган ҳолда давлат аттестацияси учун назорат-баҳолаш кўрсаткичлари, ўқув дастурлар ишлаб чиқилади ва тегишли вазирликларнинг буйруқлари билан тасдиқланади.

а) Математика мазмунига оид умумий компетенция

(A1) – берилган чегараларга тегишли бўлган бутун сонларни ҳамда содда каср сонларни ўқий олади, ёза олади, таққослай олади, тартибга сола олади, моделларда тасвирлай олади, уларни ўз ичига олган содда сонли ифоданинг қийматини (милион ичида) оғзаки ва ёзма ҳисоблай олади;

– ўрганилган ясси ва фазовий фигураларни тасаввур қила олади, таний олади ва номлай олади симметрия ўқи, буришга доир машқлар;

– атроф–борликдаги объектларни геометрик фигуралар моделлари билан боғлай олади, асосий катталикларини ўлчай олади ва чамалай олади;

– кундалик ҳаётда учрайдиган (нур) координаталар системаларини реал объектлар (масалан театрдаги томошабин, самолётдаги йўловчи, шахмат фигураси) жойлашувини аниқлашда қўллай олади;

– объектларнинг хоссалари бўйича тартиблай олади; содда комбинацияларини (тўплам ва улар орасиги муносабатлар) туза олади;

– мураккаб бўлмаган кўринишларда берилган маълумотларни ўқий олади; мураккаб бўлмаган тайёр жадвалларни тўлдира олади, устунли диаграммаларни туза олади, соннинг ўрта арифметици ва ўртача тезликларни ҳисоблай олади.

(A1+) – арифметик ҳисоб–китоб техникасига ва жуфт–тоқликка оид қизиқарли, ностандарт ва матнли масалаларни еча олади;

– бўйшаблар, қоплашлар, қирқишлар, симметрияга оид содда геометрик масалаларни еча олади;

– содда амалий вазиятларда комбинаторик масалаларини еча олади.

б) Когнитив компетенция (A1, A1+)

– атроф–борликдаги ҳодиса ва жараёнларни математик тилда ифодалай олади, таҳлил қилади ва шарҳлай олади;

– ўрганилган математик тушунчалар, фактлар ва алгоритмларни ўқув ва амалий масала ечишда қўллай олади;

– анализ, синтез, аналогия, умумлаштириш, дедукция ва индукция усуллари ёрдамида стратегик, рефлексив ва эвристик тафаккур юрита олади.

Битирувчиларнинг математика фанидан эгаллаган компетенциялари даражаларига қўйиладиган талаблар таълим мазмунига мувофиқ ишлаб чиқилган, умумий ўрта таълим, ўрта махсус, касб-хунар таълим бўйича узвий бўлиб, математик компетенцияларнинг дескрипторлари “can do” мазмунида тасвирланган. Халқаро стандартларга мослаштириш мақсадида таълим мазмуни ва математик компетенция дескрипторлари Trends in international mathematics and science study center (TIMSS)) баҳолаш стандартларига¹ ўзаро боғлиқ ҳолда олинди ҳамда улар содда ва тушунарли шаклда берилди. Битирувчилар эгаллаган билим, кўникма ва малака даражаларига қўйиладиган талаблардан келиб чиқиб, дескрипторлар:

– ҳар бир даражани тўлиқ эгалланганликни таъминлаш учун таълимнинг барча босқичларида ўқув дастурлари ва дарсликларни ишлаб чиқишда тузувчилар томонидан инobatга олинади,

– Ўзбекистон Республикасида узлуксиз мажбурий таълимнинг барча босқичлари битирувчиларининг давлат аттестацияси учун баҳолаш мезонларини ишлаб чиқишда назарда тутилиши лозим.

Ўзбекистон Республикасида умумий ўрта ва ўрта махсус, касб-хунар таълимида математика фанини ўрганишнинг асосий вазибалари:

таълим-тарбия жараёнида таянч компетенцияларни математика фани мазмунига оид умумий компетенциялар билан биргаликда шакллантириш;

фанлар интеграциясини инobatга олган ҳолда таълим мазмунини ҳаёт ва техника тараққиёти билан боғлаш, онгли равишда касб танлашга йўналтириш орқали ўқувчиларда мустақил ижодий фикрлаш компетенциясини шакллантириш ва ривожлантиришдан иборат.

Бу масалаларни ҳал этиш илғор математик ғояларнинг мактаб математикаси мазмунида ўз аксини топишига эътибор қилиш, математик фактологияни гуманитар соҳалар билан бойитиш, математик маълумотларга кўп сонли мисоллар топиб, математиканинг абстрактлигининг теварак дунёда намoён бўлиши, инсонларнинг, айниқса ўқувчиларнинг амалий фаолияти билан боғлаш, математикада ва унинг тарихида мавжуд, аммо, афсуски, ҳамма вақт ҳам юзага чиқавермайдиган кўпгина гўзал, ёрқин, қизиқарли ҳодисаларни ўрганишни таъминлайди.

Демак, касбий, хусусан, методик кўникмалар ва малакаларни шакллантиришда математика фанлари бўйича амалий машғулотлар ва унинг дидактик жиҳатдан тўғри ташкил қилиниши мантқан ва ижодий фикрлашга, ҳодиса ва фактларни таҳлил қилишга ўргатади, мустақил ишини йўлга қўйиб туришга ёрдам беради, ўқув фаолиятига самарадорлик, ўқишга — шахсий мазмун, бутун ўқув-билиш фаолиятига — хайрихоҳ интеллектуал — эмоционал характер беради.

Концепциямизнинг асосий йўналишларидан бири бошланғич мактаб «Математика» фани мазмунига муқобил бўлган «Математикани ўқитиш методикаси» курсининг мазмунини аниқлаш; методик ва математик таълимларнинг бир-бири билан боғлиқлигини аниқлаш; ўқувчиларни математикага ўргатишда бўлажак бошланғич синф ўқитувчилари томонидан индивидуал ёндашувни амалга ошириш; бўлажак бошланғич синф ўқитувчилари томонидан математик илмий изланиш методларини эгаллаш; ўқувчиларга янги маълумотларни ўзлаштиришини таъминловчи математик материалларни танлашга бўлажак бошланғич синф ўқитувчиларини ўргатиш; ўқувчининг ижодий шахсини ривожлантириш асоси бўлган атроф-муҳит ҳақидаги яхлит тасаввурни шакллантирувчи малаканинг бўлажак бошланғич синф ўқитувчилари томонидан ўзлаштирилиши масалаларини ўз ичига олади.

Хулоса қилиб айтганда, “Математикани ўргатиш методикаси” фани бўйича дастур янгилади, унга мос республикамизда биринчи бор “Математика ўқитиш методикасидан лаборатория машғулотлари” ўқув қўлланмаси яратилди. Унда таълим мазмунининг инсонпарварлашувини ўзгаришига монанд равишда ва ўқитиш жараёнида бошланғич синф ўқувчиси ижодий шахсининг ривожланишига қаратилган бошланғич таълим ва илғор ўқитиш ғоялари билан суғорилган бўлимлар киритилган. Лаборатория-амалий йўл билан янги билимларни эгаллаш учун бўлажак бошланғич синф ўқитувчилари топшириқлар бажарилишининг муайян услубларини қўллаб, уларнинг мақсадга мувофиқ эканлигини, таъсирчанлигини, кўргазмалилигини ва ишончлилигини англайди ва болалар билан иш олиб борганда улар

¹ Timss 2015 Assessment Frameworks. International Association for the Evaluation of Educational Achievement (IEA).

мазкур тамойилларга риоя қилади. Болаларнинг изланиш хатти-ҳаракатларини уларнинг индивидуал хусусияти, субъектив тажриба, образли мушоҳадага асослайди.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги ПФ-4947 сонли Фармони.

2. Жумаев М. Математика ўқитиш методикаси. Турон иқбол. Т.; 2016 йил 455 бет.

3. Timss 2015 Assessment Frameworks. International Association for the Evaluation of Educational Achievement (IEA).

РОЛЬ ГРАФИЧЕСКИХ ОРГАНАЙЗЕРОВ В МЕТОДИКЕ ПРЕПОДАВАНИЯ ФИЗИКИ

Ли Ангелина Эдмудовна

учитель физики с.ш.№1

Кушкупирский район, Хорезмская область

Телефон:+998973623290

Li-Angelina@umail.uz

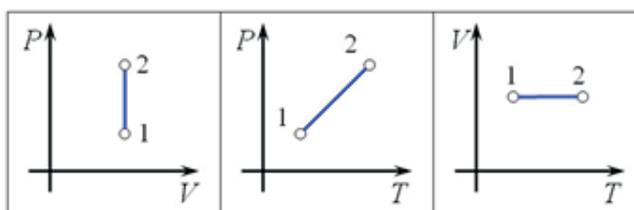
Аннотация: В своей методической разработке я кратко предлагаю применять графические органайзеры в качестве метода для развития интереса к физике. Этот метод позволяет ученику лучше понять теоретический материал, данный в учебнике, упрощает восприятие темы.

Ключевые слова: Метод, органайзер, физика, закон, ученик, график, математика, учитель, эффективность, компетенция, мышление, креатив, знание, школа.

Перед современной школой поставлена задача давать ученикам не заученные знания, а осмысленные. Для учащихся важно, чтобы полученные знания впоследствии могли найти свое практическое применение. Одной из задач народного образования в Узбекистане является развитие разных компетенций у учащихся.

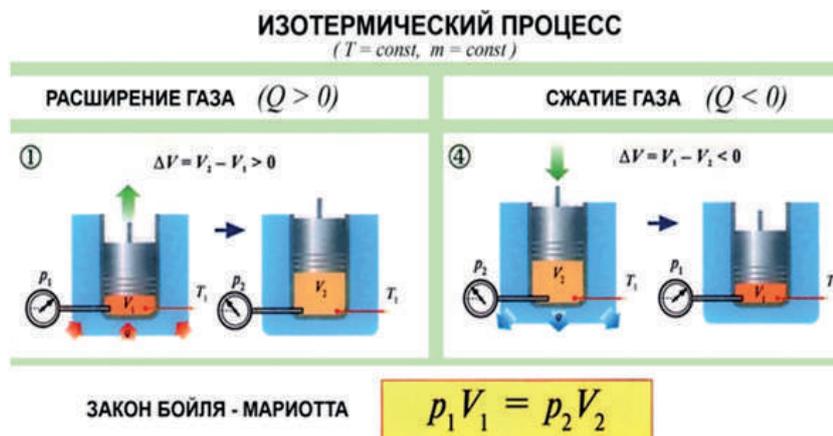
Именно в решении этой проблемы в школе велика роль учителя физики, так как решение задач по физике требует знаний математики, умения правильно выражать свои мысли, умения работать на компьютере, знания смежных предметов о природе. Я на уроках стараюсь давать такие задания, где требуется, например, применить закон Пифагора, знание основ геометрии, знание понятий из химии, географии.

На своих уроках я пришла к выводу, что ученики затрудняются работать с графиками, поэтому решила применять графические задания для повышения качества знаний учащихся. Например, в 9 классе при изучении изохорного процесса работаем с такими простыми графиками:

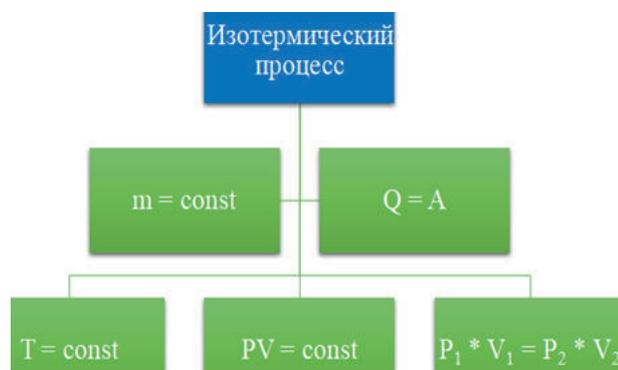
Чтобы постепенно научить работать с графиком задаю простые вопросы. На левом графике как изменяется объем на участке 1-2? На правом графике в какой точке, 1 или 2, температура больше?

Также в 9 классе ученики изучают газовые законы для разных процессов. Например, рассмотрим изотермический процесс.

Для облегчения изучения этого закона можно его представить в виде графического организера. Что это такое?

***Графический организер – это все, что каким-то образом помогает организовать информацию на листе бумаги (или экране компьютера), чтобы улучшить ее запоминание, усвоение, анализ или применение.

Таким образом, применяя разные методы, учитель физики может добиться повышения знаний не только по своему предмету, но и улучшить знания учеников по другим предметам, научить креативно мыслить.

Использованная литература:

1. Физика 9 класс: учебник П. Хабибуллаев и др. – 2019
2. Буров Л.И., Стрельчя В.М. Физика от А до Я: учащимся, абитуриентам, репетиторам. – Мн.: Парадокс, 2000.
3. Общая физика. Термодинамика: Сергей Яковенко – 2017.

МУВАФФАҚИЯТЛИ ВА МУВАФФАҚИЯТСИЗ ОИЛАВИЙ ҲАЁТНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ

Р.С.Разакова-
ЎзМУ мустақил тадқиқотчиси

Аннотация: Ушбу мақолада муваффақиятли ва муваффақиятсиз оилавий ҳаётнинг ўзига хос хусусиятлари ёритилган.

Калит сўзлар: Оилавий ҳаёт, оилавий ҳаётга тайёрлик, адаптация, никоҳ, ўзаро ёрдам, оилавий муносабатлар .

Оила мустаҳкамлиги хусусиятларини таҳлил қилувчи баъзи бир назариялар унинг мустаҳкамлигини эр-хотинларнинг шахслараро муносабатларини баҳолаш орқали аниқлайдилар. Мустаҳкам оилавий ҳаёт деганда шундай иттифоқ тушуниладики, бунда ҳар иккала шериклар биргаликдаги ҳаётдан кўнгулларни тўқ бўлсин. Яъни, мустаҳкамлик шериклар эҳтиёжларининг қониқиш ёки қониқмаслик мезони орқали қараб чиқилади, бунда аёлларда асосан ҳиссий яқинлик, кадр-қимматини ва ўзининг шахс сифатида муҳимлигини сезиш, ўзаро ёрдам ва ўзаро қўллаб-қувватлашга бўлган эҳтиёжни ажратадилар [1.516].

Е.М.Мавлонованинг фикрича никоҳдаги шерикларнинг маълумот даражаси бир хил бўлган оилалар энг мустаҳкам бўлади. Бунда хотиннинг маълумоти эриникидан устун бўлган оилалар камроқ даражада мустаҳкам бўлади. Тадқиқотчилар бу фактни олий таълим олган аёллар эркакка маънавий мулоқот, мазмунли дам олиш, оиладаги муносабатлар характери нуқтаи-назаридан юқори даражадаги талабларни қўйиши билан изоҳлайди. Улар кўпгина ҳолларда оилавий муносабатларнинг шундай моделига амал қиладилар, бу эса ҳамма вақт ҳам эркакнинг кутганига мос тушавермайди [2.146].

Олим никоҳ тушунчасига ўзининг муносабатларини никоҳ сифатида қарайдиган, оилалилик унинг белгиси бўлади, жинсий муносабатдаги шериклар ўртасидаги иттифоқ, каби ойдинлик киритади. Никоҳ девиацияларини (*лот. девиатио — оғиш*) ўрганиш натижалари фуқаролик никоҳининг тарқалганини, шунингдек, замонавий жамиятнинг сезиларли қисми бундай никоҳни табиий оғиш деб ҳисоблашини кўрсатади. Бунда замонавий никоҳлардаги, айниқса фуқаролик никоҳларидаги қариндошлик ҳисси жиддий пасаяди. Бироқ, оиланинг шаклланиш жараёнида шахсий ўзгариш бир нечта даврлар давомида юз беради. Шундай қилиб, фақат расмий, ишқ-муҳаббатга асосланган, яъни муваффақиятли никоҳ меъёр ҳисобланади. Никоҳнинг қолган барча шакллари меъёрдан оғиш, яъни муваффақиятсиз ҳисобланади. Г.М.Владов муваффақиятсиз оилавий ҳаётнинг энг кенг тарқалган асосий ўзига хосликлари сифатида қуйидагиларни ажратади:

- оилавий муносабатлардаги бузилишлар;
- оилавий ҳаёт мақсадлари ва қоидаларининг келишилмаганлиги;
- оилавий ролларнинг самарали тақсимланишининг бузилиши;
- эр-хотинлик ўзаро муносабатлардаги рақобатнинг долзарблашуви;
- оила аъзолари эҳтиёжларининг қондирилишидаги сусайиш;
- оила ривожланишига йўналишнинг мавжуд эмаслик ва ҳам ҳар бир алоҳида оила аъзосининг, ҳам умуман оиланинг ҳаётидаги ўзгаришларга тайёр эмаслик;
- мулоқотдаги ахборот ва интерфаол элементларининг ёпиклиги;
- оилавий мажбуриятлар бажарилишининг паст даражаси [3.456].

Иқтисодий омиллар оиланинг мустаҳкамлигига сезиларли таъсир ўтказади. Одатда, эр-хотинларнинг, шунингдек қариндошлар ва референт гуруҳларнинг оила бюджети қандай бўлиши, бюджетнинг тақсимланиш жараёни муҳим роль ўйнайди. Бўлажак никоҳдаги шериклар турлича мулкка эгалар, шу сабабли ҳам никоҳнинг иқтисодий ҳолати ҳам ўзгаради. Оилавий ҳаётнинг мустаҳкамлиги ва давомийлигини сақлаш учун уни борлигича қадрлаш лозим. Жумладан, никоҳдаги жуфтликларни ажралишлардан олдинги сўровлар шуни кўрсатадики, улардан севиб турмуш қурганларининг кўпчилигида муҳаббатнинг йўқолиши ажралишнинг сабаби деб кўрсатади. Бир қатор ҳолатларда (айниқса эрта ёшдаги никоҳларда) когнитив (*экспериментга асосланган*) соддалик, эр-хотинларнинг никоҳга, бир-бирларига нисбатан тасаввурларининг яссиланиши, юқори даражадаги рольни кутиш ва бошқалар кузатилади. Бундан ташқари, ажралишга олиб келган, муваффақиятсиз

никоҳлар кўпинча иложсиз ҳолатларда (ижтимоий меъёрларнинг таъсири остида) қурилган ёки никоҳдаги шерикларнинг шахсий етук эмаслигининг оқибати бўлади. Шундай сабаблар орасидан қуйидагиларни кўрсатиш мумкин:

- ҳомиладорлик;
- она уйини тарк этишга интилиш;
- ўзининг моддий аҳволини яхшилаш истаги ва б. [4.166].

Ота-она оиласи билан бўлган муносабатлар, бир қанча тортишувли бўлсада, оилавий ҳаётдан қониқиш пасайишининг муҳим омили бўлади. Бир томондан қарганда, эрнинг ёки хотиннинг ота-оналари билан бирга яшаш эр-хотинлар жанжалига сабаб бўлади, иккинчи томондан эса – ёш оилалар эр-хотинлардан бирининг ота-онаси билан биргаликдаги яшаш шароитларида бир мунча мустақамроқ бўлади. Одатда, катта авлод вакиллари билан биргаликда яшаш даври, фарзандларни тарбиялашдаги ёрдам оилавий ўзаро муносабатларнинг муҳим маданий таркибий қисми ҳисоблансада, иложсиз қадам ёки анъанавий каби баҳоланади.

Оилавий ҳаётнинг муваффақиятлилигига салбий таъсир кўрсатувчи энг юқори таъсир соҳаси сифатида қуйидагиларни кўрсатиш мумкин:

– мулоқот соҳаси, яъни, одатда, эркак жинсидаги шериклар кўпинча аёл жинсидаги шерикнинг уларни эшитиш қобилиятидан норози, аёл жинсидаги шериклар эса эркак жинсидаги шерикларнинг ўз фикрини ва ҳиссиётларини ифодалашга кодир эмасликларини айтадилар;

– жанжалларни ҳал қилиш соҳаси, яъни, одатда, эркак ва аёл жинсидаги шериклар оилавий ҳаётдаги жанжалларни самарали ҳал қилиш қобилиятининг мавжуд эмаслигини билдирадилар;

– шахсий сифатларни баҳолаш соҳаси, яъни, аёл жинсидаги шериклар, одатда, эркак жинсидаги шерикларни, уларда турли одатларга боғланиб қолганлик, ҳиссий жиҳатдан сезгир эмаслик, рашк мавжудлигини, етарли даражада ишончли эмасликларини таъкидлаб, юқори баҳоламайдилар.

– Шундай қилиб, юқорида келтирилганлардан келиб чиқиб, оилавий ҳаёт сифати кўриб чиқилган замонавий назарияларнинг кўпчилиги унинг муваффақиятлилигини никоҳдаги шерикларнинг, фарзандларнинг ва тааллуқли қариндошларнинг шахслараро муносабатларини баҳолаш орқали аниқлайди, деб хулоса чиқариш мумкин. Муваффақиятли, мустақам оилавий ҳаёт деганда алоҳида муносабатлар ва алоқаларнинг шундай тизими тушуниладики, уларда унинг аъзолари биргаликдаги турмушдан розилар. Яъни, муваффақиятлилик, каттароқ даражада шахслараро муносабатлар, оила аъзолари, улар орасида, одатда, аёл жинсидаги никоҳдаги шерик асосийси сифатида ҳиссийиситиш, кадр-қимматини ва ўзининг шахс сифатида муҳимлигини сезиш, ўзаро ёрдам ва ўзаро қўллаб-қувватлашга бўлган эҳтиёжни ажратади, қаноатлантирилган ёки қаноатлантирилмаганлиги нуқтаи-назаридан қаралади. Бундан ташқари, оилавий ҳаётдаги шахслараро муносабатлар ҳам муайян гендерлик белгисига эга, бу эса эркак ва аёл эҳтиёжларининг бир-биридан фарқи тўғрисида гувоҳлик беради.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Сысенко В.А. Супружеские конфликты / В.А. Сысенко. - М.: Мысль, 2011. - 176 с.
2. Мавлянова Е.М. Устойчивость семейных отношений // Прикладная психология. - 2010. - № 4. С. 82-90.
3. Владов Г.М. Характерные психологические признаки функционально-несостоятельных семей // Семейная психология. - 2007. - №5. С. 146-152.
4. Левин К. Супружеские конфликты // Психология конфликта: Хрестоматия /Сост. и общ. ред. Н.В. Гришиной. - СПб.: Питер, 2001. - С. 118-132.

MODULLI TA'LIM TEXNOLOGIYASIDAN FOYDALANISH METODIKASI

Begliyev Reymbergen

Xorazm viloyati XTXQTMOHM katta o'qituvchisi

Telefon: +998 (97) 457 18 20

begliyevreymbergen_1955@inbox.uz

Begliyev Sanjar Reymbergenovich

Xorazm viloyati XTXQTMOHM katta o'qituvchisi

Telefon: +998 (97) 452 09 03

sanjarbegliyev21@mail.ru

Annotatsiya: Ushbu maqolada modulli ta'lim texnologiyasining o'ziga xos xususiyatlari hamda ta'lim-tarbiya jarayonida modulli ta'lim texnologiyasidan foydalanish usullari bo'yicha ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: Modul, blok, mantiqiy tugallangan qism, modul dasturi, talabalarning o'quv faoliyati, o'quv faoliyati elementlari, modul dasturlarining turlari, modul dasturini yakunlash.

Modulli ta'lim texnologiyasi modullarga asoslanadi. Modul lotincha so'zdan olingan bo'lib, qism (blok) degan ma'noni bildiradi. Ta'lim-tarbiya jarayonida modulli ta'lim texnologiyalaridan foydalanishda mashg'ulotda foydalaniladigan mavzu mantiqiy tugallangan fikrli qismlar, ya'ni modullarga ajratiladi va har bir qismni o'quvchilar mustaqil o'zlashtirishlari uchun o'quv topshiriqlari tuziladi. Shu o'quv topshiriqlari asosida, har bir modul yakunida savol-javob o'tkaziladi va xulosa chiqariladi.

Mazkur mashg'ulotlarda o'quvchilarning bilish faoliyati modullarni ketma-ket o'zlashtirishlarini nazarda tutgan holda tashkil etiladi. Har bir modulni o'zlashtirish jarayoni o'quvchilarning yaxlit bilish faoliyatining elementi sanaladi, ya'ni bir mashg'ulotda yaxlit tashkil etilishi ko'zda tutilgan o'quvchilarning o'quv faoliyati mavzu ajratilgan modullarga muvofiq holda o'quv faoliyati elementlaridan tashkil topadi. Agar mashg'ulotda o'rganiladigan mavzu mazmuni 4 ta moduldan iborat bo'lsa, o'quvchilarning o'quv-bilish faoliyati mos holda 4 ta o'quv faoliyati elementidan tashkil topadi. Shuni qayd etish kerakki, mashg'ulot yakunida o'quvchilarning o'z faoliyatlarini tahlil qilishi va o'z-o'zini baholashini amalga oshirish maqsadida modul dasturini yakunlash bosqichi bo'ladi. Shu sababli fikr yuritilayotgan ushbu mashg'ulotda foydalaniladigan modul dasturida 5 ta o'quv faoliyati elementi bo'ladi. O'qituvchi shu asosda modul dasturini tuzadi.

Ta'lim muassasalarining asosiy vazifalaridan biri, o'quvchilarga insoniyat tarixi davomida yaratilgan bilimlarni yetkazish, fanlar asoslari bo'yicha muntazam bilim olishlari uchun tegishli sharoit yaratish, zarur axborotlarni tanlash va mustaqil o'qishni o'rgatish orqali bilim olishga bo'lgan ehtiyojlarini qondirish va qiziqishlarini orttirishdan iborat.

Ushbu vazifalarni an'anaviy ta'lim texnologiyasidan foydalanilgan holda hal etib bo'lmaydi, shu sababli ta'lim-tarbiya jarayoniga modulli ta'lim texnologiyasini qo'llash zarurati vujudga keldi.

Modulli ta'limning asosiy mohiyati, o'quvchilar modul dasturlari yordamida mustaqil ishlashiga asoslangan o'quv-bilish faoliyati orqali belgilangan maqsadga erishadilar.

Modul dasturlari mavzuning ta'limiy, tarbiyaviy va rivojlantiruvchi maqsadidan kelib chiqadigan modul dasturining didaktik maqsadi, o'quvchilarning mashg'ulot davomida bajaradigan o'quv topshiriqlari, topshiriqlarni bajarish bo'yicha berilgan ko'rsatmalar, modul dasturini yakunlash qismini o'zida mujassamlashtiradi.

Modulli ta'lim texnologiyasiga asoslangan mashg'ulotlarda o'quvchilarning o'quv-bilish faoliyati modul dasturlari asosida tashkil etiladi. O'quvchilar o'quv materialini modul dasturidan o'rin olgan o'quv topshiriqlarini sifatli bajarish orqali mustaqil o'zlashtiradilar va o'z o'quv faoliyatining sub'ektiga aylanadilar. Shu tariqa yagona ta'lim-tarbiya jarayonining ikkita sub'ekti o'qituvchi va o'quvchi o'quv jarayonidan ko'zlangan maqsadga erishadi.

O'qituvchi o'quv materiallarini modullarga ajratadi va modul dasturini yaratadi. Har bir modulning xususiy didaktik maqsadi va o'quv topshiriqlarini aniqlaydi. Mashg'ulot yuzasidan nazorat test topshiriqlari va mustaqil ish topshiriqlarini tuzadi. O'quvchilarning mustaqil o'quv bilish faoliyatini tashkil etadi. Modul dasturining didaktik maqsadi va o'quv topshiriqlari bilan tanishtiradi. O'quvchilarning modul dasturi yordamida mustaqil ishlarini tashkil etadi. Muammoli

vaziyatlarni vujudga keltiradi, tegishli hollarda yordam uyushtiradi.

Modul dasturidan o'rin olgan har bir modul yakunida o'quv bahsi, savol-javob, munozara, aqliy hujum o'tkazadi. Modul dasturini yakunlaydi.

Ma'ruzada modulli ta'lim texnologiyasini qo'llash muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur texnologiyadan foydalanish uchun o'qituvchi quyidagi tayyorgarlik ishlarini olib borgan bo'lishi shart:

1. O'rganiladigan mavzuning ta'limiy, tarbiyaviy va rivojlantiruvchi maqsadlari asosida o'quvchilarga qo'yiladigan o'quv maqsadlarini belgilash;

2. O'rganiladigan mavzuni mantiqiy tugallangan fikrli modullarga ajratish, har bir modulning xususiy maqsadlarini aniqlash va ularning iyerxargik darajasini tuzish;

3. O'quvchilarning har bir modulning xususiy maqsadlariga erishish yo'llarini nazarda tutgan holda o'quv topshiriqlarini tuzish va unga ajratilgan vaqt me'yorlarini belgilash;

4. Modullarning ketma-ketligi asosida modullarning xususiy maqsadlari, o'quv topshiriqlarni yaxlit tarzda o'zida mujassamlashtirgan modul dasturini loyihalash;

5. Ma'ruza matni va modul dasturini mashg'ulotdan bir hafta avval o'quvchilarga tarqatish;

6. Modul dasturining uch xil turi bo'lishini nazarda tutgan holda o'quvchilarning bilish faoliyatini tashkil etish shaklini aniqlash;

Izoh:

- Agar o'rganiladigan mavzu mazmuni faktik materiallardan iborat bo'lib, o'quvchilar tomonidan o'zlashtirishida qiyinchilik yuzaga kelmasa, u holda modul dasturining individual ishlash modul dasturidan foydalaniladi;

- Agar o'rganiladigan mavzu mazmuni faktik materiallar bilan bir qatorda ilmiy-nazariy masalalardan iborat bo'lib, o'quvchilar tomonidan o'zlashtirishida qiyinchilikni yuzaga keltirgan holda modul dasturining ikki o'quvchi hamkorlikda ishlashiga mo'ljallangan modul dasturidan foydalaniladi;

- Agar o'rganiladigan mavzu mazmuni ilmiy-nazariy masalalar, tushuncha va atamalarni o'zida mujassamlashtirgan bo'lsa, o'quvchilar tomonidan o'zlashtirishida qiyinchilikni yuzaga kelishi tabiiy bo'lgan holda modul dasturining o'quvchilarning kichik guruhlarda hamkorlikda ishlashiga mo'ljallangan modul dasturidan foydalaniladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Tolipov O., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning tadbqiqiy asoslari – T.: 2006.
2. Adam, R. The Process of Educational Innovation I R. - Lnd, 1991.
3. Bassett G. Innovation in Primary Education. - Lnd: 1992.
4. Beverly D. Inquiry Based Teacher Education - Lnd: 1996.
5. D. Beverly, D. Shaklee, K. Cushner II. Pedagogicheskoye obrazovaniye dlya XXI veka. - M.: 1994.

TANQIDIY FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISH TEXNOLOGIYALARI ASOSIDA “SUJET VA UNING TURLARI” MAVZUSINI O‘QITISH

Karimova Dilnoza

Berdaq nomidagi Qoraqalpoq
davlat universiteti
2-kurs talabasi

Annototsiya. Ushbu maqolada tanqidiy fikrlashni rivojlantirish texnologiyalari asosida “Sujet va uning turlari” mavzusini o‘qitish xususida so‘z yuritilgan. Muallif axborot texnologiyalarining adabiyot nazariyasi fanini o‘qitishdagi ahamiyatini ochib bergan.

Kalit so‘zlar. adabiyot, tanqidiy fikrlash, axborot texnologiyalari, syujet. Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish texnologiyalari asosida “Sujet va uning turlari” moduli darsining mazmuni texnologik xaritasini tayyorlashda tanqidiy fikrlashni rivojlantiruvchi faol metodlar muhim hisoblanadi. Tanqidiy fikrlashni o‘stirishga xizmat qiladigan metodlar “Demokratik Ta’lim uchun” konsorsiumi tomonidan amalga oshiriladigan “Tanqidiy fikrlash uchun o‘qish va yozish” loyihasi doirasida ishlab chiqilgan.

Tanqidiy fikrlashning faol metodlarini ishlab chiqishda quyidagi asoslardan kelib chiqadilar: Tanqidiy fikrlash nima?

Fikrlash – o‘qish, yozish, so‘zlash va eshitishga o‘xshash jarayon. U shunday faol, muvofiqlashtiruvchi jarayonki, uning tarkibida biror haqiqat yotadi. Fikrlash kontekstdan tashqarida hosil qilinadigan ko‘nikma emas. Tanqidiy fikrlash Ta’limiy dastur yoki kundalik hayotning umumiy kontekstdan yiroqlashgan sharoitda o‘rganilishi lozim bo‘lgan hodisa ham emas.

Tanqidiy fikrlashning rivojlanish muhitini yaratish

Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish oson ish emas. Bu muayyan yosh davrida tugallangan va esdan chiqariladigan vazifa ham emas. SHu bilan birga tanqidiy fikrlashni rivojlantiradigan yagona yo‘l ham yo‘q.

Lekin tanqidiy fikr shakllanishiga yordam beruvchi muayyan o‘quv to‘plami mavjud. Uning uchun:

- talabalarga fikr yuritish uchun imkoniyat berish;
- turli-tuman g‘oya va fikrlarni qabul qilish;
- talabalarning o‘kuv jarayonida faolligini ta‘minlash;
- talabalarni kulgiga qolmaslikka ishontirish kerak;
- har bir talabaning tanqidiy fikr yuritishga qodir ekanligiga ishonch hissini uyg‘otish;
- tanqidiy fikrlashning yuzaga kelishini qadrlash lozim.

Shu munosabat bilan talabalar:

- o‘ziga ishonchni orttirish va o‘z fikri hamda g‘oyalarining qadrini tushunish;
- o‘quv jarayonida faol ishtirok etish;
- turli fikrlarni e‘tibor bilan tinglash;
- o‘z hukmlarini shaqllantirishga hamda undan qaytishga tayyor turishi lozim.

Vaqt. Tanqidiy fikrlash vaqt talab qiladi.

Pirson, Xansen, Gordon (1979)lar ta‘kidlashlaricha o‘z fikrlarini shakllantirish go‘yo avvalgi g‘oya, tasavvur, uchrashuvlar va tajribalarni arxeologik jihatdan tadqiq qilishga olib keladi. SHuning uchun ham:

- fikrlarini o‘z so‘zlari bilan ifodalash;
- o‘zaro tanqidiy fikrlar almashish;
- o‘z g‘oyalarini ifodalay olish va konstruktiv takliflarga javob ola bilish;
- fikrlarni muayyan g‘oyalar qiyofasida, qulay muhitda amalga oshira olish va o‘z g‘oyalarini to‘la va aniq ifodalay olish.

Izn. Tanqidiy fikrlashda erkinlik bo‘lishi uchun talabalar mahqul va nomahqul narsalarni aytish, ular haqida fikrlash, ijod qilish uchun ruxsat olishlari lozim. Talabalar mumkin bo‘lgan holatlarni anglab olishgach, tanqidiy tahlil qilishga faol kirishadilar.

Tanqidiy tahlilga izn olish onglilik tamoyiliga asoslanadi. Bunda tahlil va haddan oshish orasidagi farq aniqlab berilishi lozim. Tanqidiy fikrlashga izn berish fikrlash uchun maqsad bo‘lib,

do'stona hamda samarali sharoitda kechadi.

Rang-baranglilik. Talabalarning fikrlash jarayonida turli fikrlar va g'oyalar paydo bo'ladi.

Rang-barang fikr va g'oyalar yakkayu-yagona javobdan voz kechilgandagina mavjudligi yuzaga keladi. Fikrlarni ifoda qilish chegaralanganda talabalarning fikrlashiga chek qo'yiladi. Faqat birgina javob lozim bo'lgan taqdirda xilma-xil vosita va jarayonlardan foydalanish joizki, uning yordamida talabalar ana shu javobni topa olsin.

Talabalarni fikr yuritishga, o'z g'oyalari va fikrlari bilan o'zaro o'rtoqlashishga da'vat etish kabi pedagogik yondoshuv ularning faolligini o'stiradi.

Talabalar o'sha murakkab darajadagi o'quv jarayonida faol ishtirok etishsa, bilish jarayonida qatnashganligidan katta bahra oladilar va o'zlarida chuqur qoniqish hissini sezadilar.

Tavakkalchilik Erkin fikrlilik tavakkalchilikka asoslanadi. Uning bilim faoliyatida qo'rqmay tavakkal qiluvchi insonlarni rag'batlantirib turish joizdir. Fikrlash jarayonida «ahmoqona g'oyalar» aql bilan tuzilmagan birikma va tushunchalar ilgari surilgan holatlar ham bo'lishi mumkin. O'qituvchi uni o'quv jarayonini tabiiy holati sifatida talabalarga tushuntirishi lozim.

Qadrlash. Tanqidiy fikrlash omillaridan biri talabalarning fikrlash jarayonini qadrlashlaridir. Tashkil etilgan fikrlash jarayonida talabalar o'z g'oyalari, tasavvurlarining o'qituvchi tomonidan qadrlanayotganini tushungan chog'dagina chuqur mashuliyat va e'tiborga yarasha javob qaytaradilar.

Qimmatlilik. Fikrlash jarayonini tashkil etish davomida talaba o'zining fikri, tanqidiy tahlil natijalari qimmatli ekanligini ongiga singdirishi zarur. O'qituvchi talabalardan muayyan materialni shunchaki qayta ishlashni talab qilganda tayyor qoliplardan, andozalardan voz kechish lozim bo'ladi. Bu esa talabada o'zgarish g'oyalari mexanik tarzda qayta fikrlash eng muhim va qimmatli ekanligiga ishonch hosil qilishiga olib keladi. Aslida talabaga o'z fikri, o'ziga taalluqli bo'lgan g'oya va tasavvurlar qimmatli ekanligini ko'rsata olish zarur. Talabaning o'zi ham o'z fikrlarining qimmatli ekanligiga ishonch hosil qila olishi zarur. U o'z fikrini tushuncha va masalani muhokama qilish jarayonida o'ta muhim va yechimga hissa qo'shadi deya tan olishi kerak.

Adabiyotlar

1. Ishmuhammedov R., Yuldashev M. Ta'lim va tarbiyada innovatsion pedagogik texnologiyalar. Toshkent. Nihol. 2013.
2. Quronov D. Adabiyotshunoslikka kirish. Toshkent. Yangi asr avlodi, 2004 yil.

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 29-КЎП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ**

(10-қисм)

Масъул мухаррир: Файзиев Шохруд Фармонович
Мусахҳиҳ: Файзиев Фаррух Фармонович
Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Эълон қилиш муддати: 30.06.2021

Контакт редакций научных журналов. [tadqiqot.uz](http://www.tadqiqot.uz)
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of [tadqiqot.uz](http://www.tadqiqot.uz)
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000